

Luksusfellen

*Hvordan kan deltakernes økonomiske
beslutninger forklares?*

Magnus Tønnesen

Masteroppgave i samfunnsøkonomi ved Økonomisk
institutt

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

10.05.2012

Luksusfellen

Hvordan kan deltakernes økonomiske beslutninger forklares?

© Magnus Tønnesen

2012

Luksusfellen – hvordan kan deltakernes økonomiske beslutninger forklares?

Magnus Tønnesen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Mange nordmenn opplever problemer med økonomien, til tross for at det er høyt lønnsnivå og lav arbeidsledighet i Norge. I tv-programmet Luksusfellen møter vi personer som har havnet i en så dårlig situasjon at de er villige til å vise problemene for hundretusener av tv-seere for å få orden på økonomien igjen. Denne oppgaven skal prøve å begrunne hvorfor deltakerne i Luksusfellen har satt seg selv i en så vanskelig økonomisk situasjon. Disse begrunnelsene kan gjelde også for mange av de som sliter med økonomien, men som ikke er villige til å delta på Luksusfellen.

I et forsøk på å finne ut av hva som er bakgrunnen for deltakernes økonomiske problemer har jeg samlet inn og systematisert informasjon om deltakerne. 58 episoder er tilgjengelige på tv3s hjemmesider, og det er deltakerne i disse episodene som utgjør mitt datasett. Andre opplysninger enn de som kommer fram i episodene har jeg ikke hatt tilgang til. Deltakerne er naturligvis et spesielt utvalg av personer, siden det bare består av personer som har økonomiske problemer og som i tillegg er villige til å stå fram med problemene på tv. På grunn av at det er begrenset hvor mye jeg får vite om deltakerne, er det dessuten en betydelig grad av skjønn med i bildet i vurderingen av deltakerne. Likevel mener jeg dataene er interessante. Deltakerne er en mangeartet gruppe bestående av helt ulike typer. Vi møter personer med blant annet ulik alder, kjønn, sivil status, utdanning, yrke, religion, familiebakgrunn og bosted.

Siden dette er en oppgave i samfunnsøkonomi har jeg naturligvis prøvd å forklare deltakernes atferd ved hjelp av økonomisk teori. Både tradisjonell økonomisk teori og ulike atferdsøkonomiske teorier har blitt brukt. Det viste seg imidlertid at ingen av teoriene ser ut til å være spesielt godt egnet til å forklare deltakernes atferd. Den virkeligheten mange av deltakerne er i strider mot forutsetningene i de økonomiske teoriene. Svært mange av deltakerne mangler oversikt over situasjonen og tar derfor valg basert på at de ikke er perfekt informerte. Enkelte personlighetstrekk virker dessuten å øke risikoen for å få problemer med økonomien. Det er interessant å merke seg at svært mange av deltakerne kan beskrives som impulsive, rause, utålmodige, kortsiktige, optimistiske eller ustrukturerte. På den andre siden møter vi ingen deltakere som blir beskrevet som typisk ryddige, sparsommelige, tålmodige, langsiktige eller veloverveide. Ellers ser det ut til at betydelige endringer i livet kan være en utløsende faktor for å havne i økonomiske problemer.

De forutsetningene som legges til grunn i tradisjonell økonomisk teori stemmer dårlig med slik som deltakerne i Luksusfellen fremstår. Heller ikke atferdsøkonomiske teorier som legger til grunn at mennesker ikke er fullt ut rasjonelle og egoistiske eller har evnen til å kontrollere seg selv predikerer den atferden som vi ser blant deltakerne. I drøftingen av hvorfor personer havner i økonomiske problemer ser det derfor ut til at det er nødvendig å gi personlighetstrekk og ytre omstendigheter en større plass. Vi må være klar over de etablerte modellenes begrensninger og tenke over om de forutsetningene som der legges til grunn gir et realistisk bilde av virkeligheten. Det er også viktig å være klar over at enkelte kan være ekstra sårbare for endringer i livet som kan gjøre økonomien problematisk.

Forord

Denne individuelle masteroppgaven i samfunnsøkonomi ved Universitetet i Oslo markerer sannsynligvis slutten på min tid som student.

Jeg vil først og fremst takke veilederen min, professor Kjell Arne Brekke, for assistanse med oppgaven. Han har fungert som en veileder i ordets rette betydning ved at han hele tiden har ledet meg på rett vei. Hans positive og optimistiske holdning til oppgaven har smittet over på meg og vært til stor hjelp. Når jeg har hatt behov for hjelp til store eller små spørsmål har han alltid stilt opp på imponerende kort varsel. Uten hans engasjement og interesse ville arbeidet med oppgaven blitt betydelig tyngre. En stor takk til deg, Kjell Arne!

Eventuelle skrivefeil og uklarheter i oppgaven er naturligvis mitt eget ansvar.

Oslo, mai 2012

Magnus Tønnesen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Om Luksusfellen	1
1.2	Hvorfor er oppgaven interessant?	2
2	Kunnskapsstatus	6
3	Teorier	10
3.1	Klassisk diskontering	11
3.2	Hyperbolsk diskontering	13
3.3	Rasjonell avhengighet	19
3.4	Visceral factors.....	20
3.5	Confirmatory bias.....	22
3.6	Økonomisk kompetanse	23
3.7	Vanedannelse	24
3.8	Evolusjonspsykologi	27
4	Datainnsamling.....	29
4.1	Datautvalget	29
4.2	Metode.....	30
4.3	Viktige bemerkninger.....	32
5	Resultater og empiri	35
5.1	Oversikt over økonomien	35
5.2	Skjule informasjon	37
5.3	Konsumsammensetning	38
5.4	Avhengighet og shopping.....	39
5.5	Endringer i livssituasjon.....	41
5.6	Kompetanse	42
5.7	Personlighetstrekk	43
6	Diskusjon.....	45
	Litteraturliste	50
	Vedlegg – Episodene.....	53
	Sesong 1	54
	Episode 1	54
	Episode 2	55

Episode 3	56
Episode 4	57
Episode 5	58
Episode 6	59
Sesong 2	60
Episode 1	60
Episode 2	61
Episode 3	62
Episode 4	63
Episode 5	64
Episode 6	65
Episode 7	66
Episode 8	67
Episode 9	68
Sesong 3	69
Episode 1	69
Episode 2	70
Episode 3	71
Episode 4	72
Episode 5	73
Episode 6	74
Episode 7	75
Episode 8	76
Episode 9	77
Episode 10	78
Sesong 4	79
Episode 1	79
Episode 2	81
Episode 3	82
Episode 4	83
Episode 5	84
Episode 6	86
Episode 7	87

Episode 8	88
Episode 9	89
Episode 10	90
Episode 11	91
Episode 12	92
Episode 13	93
Sesong 5	94
Episode 1	94
Episode 2	95
Episode 3	96
Episode 4	97
Episode 5	98
Episode 6	99
Episode 7	100
Episode 8	101
Episode 9	102
Episode 10	103
Sesong 6	104
Episode 1	104
Episode 2	105
Episode 3	106
Episode 4	107
Episode 5	108
Episode 6	110
Episode 7	111
Episode 8	112
Episode 9	113
Episode 10	114
Figur 1 Ulike diskonteringsfunksjoner	15

1 Innledning

I tv-programmet Luksusfellen møter vi personer som får hjelp for sine økonomiske problemer. Mange av tv-seerne synes nok deltakerne er håpløse som har klart å rote det så mye til økonomisk. I denne oppgaven skal jeg ved hjelp av økonomiske teorier prøve å forklare de av deltakernes beslutninger som har ført til økonomiske problemer. Hva er det som får enkelte til å ha et forbruk som er mye høyere enn inntekten over lang tid? Hvorfor er det noen som fortsetter det høye forbruket til tross for at det vil føre til stor gjeld som kan bli vanskelig å tilbakebetale og som begrenser de framtidige forbruksmulighetene kraftig? Ved å systematisere informasjon fra episodene i Luksusfellen prøver jeg å komme med de forklaringene på deltakernes atferd som virker mest sannsynlige. Jeg vil diskutere kort om disse forklaringene kan gjelde også for andre personer som har alvorlige økonomiske problemer.

Størsteparten av den nåværende økonomiske litteraturen om personlige økonomiske problemer ser på betydningen av personers utdanning og økonomiske kunnskap. Yvonne McCarthy (2011) har imidlertid studert betydningen av personlighetstrekk for risikoen for å havne i økonomiske problemer. Jeg vil på mange måter følge henne ved at jeg legger stor vekt på hva som ligger bak den økonomiske atferden. Etter det jeg kjenner til er det ingen som har benyttet seg av informasjon om deltakerne i Luksusfellen i forskningssammenheng. Selv om det åpenbart er et svært selektert utvalg, mener jeg det er en kilde til et interessant datamateriale, siden det er et relativt bredt utvalg av personer med økonomiske problemer.

1.1 Om Luksusfellen

Luksusfellen er et realityprogram produsert av Rubicon Tv. Det stammer fra Sverige under navnet Lyxfällan, men har senere kommet i den norske utgaven Luksusfellen, i tillegg til den danske utgaven Luksusfälden. Luksusfellen ble i 2010 kåret til beste magasin- eller livsstilsprogram under Gullruten, den årlige norske prisutdelingen i tv-bransjen. Seertallene har variert en del både mellom og innad i sesongene, men flere episoder har hatt over 300 000 seere, til tross for sterk konkurranse fra andre tv-kanaler.

Luksusfellen har hatt 7-800 søkere hver sesong (dittoslo.no). I programmet møter vi en person eller en familie som har en eller annen form for økonomiske problemer. Som regel dreier det

seg om personer som har pådratt seg stor gjeld som følge av at forbruket over tid har vært mye høyere enn inntekten. I hver episode av Luksusfellen er det to økonomer, jurister eller psykologer som hjelper deltakerne med å få orden på økonomien.

TV3 skriver følgende på hjemmesidene sine: “Vi søker både single, par og familier som har problemer med å få pengene til å strekke til. Til felles for alle vi møter i Luksusfellen er drømmen om økonomisk frihet hvor de kan betale for livsopphold og kanskje unne seg litt ekstra.” For å være med i Luksusfellen må man ha såpass med økonomiske problemer at det appellerer til seerne. Samtidig kan ikke problemene være verre enn at det er mulig å løse dem. Hallgeir Kvadsheim, som var en av Luksusfellens eksperter i alle de seks første sesongene, har uttalt at misjonen for programmet er å lære god forbrukeratferd til nordmenn over hele landet. Han legger til at programmet kan skape større åpenhet om personlig økonomi.

De har med seg psykologer som hjelper deltakerne underveis. I sesongen som startet våren 2012 er det for første gang også med en psykolog i ekspertpanelet. Det indikerer at psykologiske faktorer er viktige for å forklare deltakernes tidligere beslutninger. Det kan dessuten være nødvendig med psykologisk hjelp for å endre vanene.

Luksusfellen skiller seg fra mange andre reality-program ved at det bare er én deltaker eller familie som deltar i hvert program. De fleste reality-serier har flere deltakere som er samlet og gjerne stemmer hverandre ut etter hvert. Det er da åpenbart at oppførselen deres påvirkes av at de har så mange konkurrerende deltakere rundt seg. I Luksusfellen konkurrerer ikke deltakerne med andre enn seg selv, og de har bare ekspertene og kamerateamet å forholde seg til. Man kan da tenke seg at de får en mer naturlig atferd som er mindre preget av samspillet og konkurransen med andre personer.

1.2 Hvorfor er oppgaven interessant?

I denne oppgaven skal jeg prøve å forklare de økonomiske beslutningene til deltakerne. Deltagernes atferd ser ut til å stride med tradisjonell konsumentteori, der homo economicus ville handlet til det beste for seg selv. Alternative økonomiske teorier kan kanskje være bedre egnet til å forklare deltakernes atferd. Oppgaven kan på den måten fungere som en test av ulike økonomiske teorier. Deltakerne er svært forskjellige og vi må derfor forvente at en teori som kan forklare én deltakers atferd ikke nødvendigvis kan forklare en annen deltakers atferd. Forhåpentligvis kan vi likevel klare å få et inntrykk av om vanlige forutsetninger i

økonomiske teorier gir et realistisk bilde av hvordan Luksusfellens deltakere tar beslutninger. Dersom deltakerne for eksempel ikke ser ut til å handle rasjonelt, må vi vurdere om dette gjelder bare for Luksusfellens deltakere eller om det er noe som er utbredt også blant folk som ikke er med i Luksusfellen og som ikke nødvendigvis har problemer med økonomien.

De økonomiske beslutningene deltakerne har tatt er kanskje ikke alltid så fjernt fra beslutninger de fleste kan kjenne seg igjen i. Denne oppgaven kan være med på å forklare hvorfor vi ikke alltid handler så rasjonelt som vi liker å tro. En bedre forståelse for hvorfor noen får problemer med økonomien kan igjen gjøre det lettere å innrømme at man har problemer. Vel så viktig er det at en bedre forståelse for hvordan vi tar økonomiske beslutninger kan gjøre det lettere både for privatpersoner og for samfunnet å vite hvilke tiltak som kan virke mest forebyggende mot personlige økonomiske problemer. Noen mener at det er for enkelt å låne penger i dag, mens andre mener den enkelte er fullt ansvarlig for å holde orden på egen økonomi. Hvilke reguleringer som eventuelt vil egne seg best avhenger helt av bakgrunnen for de økonomiske problemene. Ved å få en større klarhet i de vanligste faktorene som fører til økonomiske problemer vil vi være bedre rustet til å gi effektive økonomiske og politiske råd. Vil det være hensiktsmessig med en regulering av bank- og finansnæringen, eller vil det kanskje være mer effektivt å prøve å påvirke folks kunnskap om økonomi og holdninger til forbruk? Oppgaven kan forhåpentligvis gi en pekepinn på hvilke tiltak som vil ha størst og best effekt.

De siste årene har vi sett store ubalanser i verdensøkonomien. Enkeltland har pådratt seg en gjeld som er flere ganger større enn landets bruttonasjonalprodukt (BNP). I mange tilfeller har det offentlige (staten og kommuner) en større samlet gjeld enn husholdningene har (McKinsey Global Institute 2012). Overforbruk er med andre ord et problem som ikke begrenser seg til å gjelde for enkeltpersoner. Etter finanskrisen som ble utløst høsten 2008 har gjelden til statene i Eurosonen økt og ført til den pågående gjeldskrisen. Japan er likevel det verste eksempelet med en total gjeld som er over fem ganger større enn BNP. Det offentlige står for godt over 40 % av denne gjelden. Selv om offentlig forbruk ofte begrunnes annerledes enn privat forbruk, er det underliggende problemet det samme: Forbruket har over tid vært langt høyere enn inntekten. Statene står overfor en lignende utfordring som en privatperson i økonomisk krise. De må omstille seg ved for eksempel å kutte forbruket eller øke inntektene.

Gjennom reklame og media kan vi fort få et inntrykk av at høyt forbruk er veien til et vellykket liv. Venner og bekjente bedømmer oss kanskje etter livsstilen vår, på den måten at

høyt forbruk i mange miljøer gir høy status. Presset om å leve et økonomisk kostbart liv kommer gjerne fra mange kanter. Med enkel tilgang på kreditt er det mange som faller for fristelsen av å leve av så mye lånte penger at de ikke er i stand til å betale tilbake.

Luksusfellen får fram hva konsekvensene kan bli av å leve over evne i lang tid. Denne oppgaven kan gi en indikasjon på hva som kan gjøres for at færre skal havne i en situasjon som ligner på den deltakerne i Luksusfellen har havnet i.

Mange av deltakerne er svært fortvilet over sin egne økonomiske situasjonen. Det tilsier at de ikke har handlet i tråd med sine egne langsiktige preferanser. At flere forstår hva som er bakgrunnen for at enkelte setter seg selv i store økonomiske vanskeligheter kan redusere risikoen for at flere kommer i en lignende situasjon i framtiden. Økonomiske problemer kan ofte virke stigmatiserende og være en stor belastning for dem det gjelder, ikke bare ved at de gir dem reduserte konsummuligheter. Ved å få fram at økonomiske problemer ikke bare rammer en bestemt gruppe i samfunnet, kan det bli lettere for dem som har problemer å stå fram med dem før de har blitt så alvorlige at de er vanskelige å løse.

Noen av deltakerne er meldt på av kjæresten eller av en av sine andre nærmeste, men det virker som de fleste har meldt seg på selv. Deltakerne melder seg på fordi de trenger hjelp, noe som tyder på at det ikke vet selv hva de kan gjøre. Hva er det de ikke klarer som de tror de økonomiske ekspertene kan klare? Jeg vil tro det at det er en belastning å være åpen om økonomiske problemer på tv. Eller kan det tenkes at noen faktisk ser på dette som en mulighet til å oppfylle et ønske om å komme på tv? Dersom det er en belastning å komme på tv, må de ha mistet troen helt på at de klarer å ordne opp selv. De ser kanskje på en deltakelse i Luksusfellen som den siste og eneste muligheten de har til å få økonomisk frihet igjen. En av programmets økonomieksperter, Hallgeir Kvadsheim, påpeker at mange havner mellom to stoler og at Luksusfellen tilbyr hjelp som ikke er tilgjengelig andre steder. Bankene vil ikke hjelpe dem, fordi de har vist dårlig betalingsmoral tidligere, mens kommunen ser på deltakerne som litt for ressurssterke fordi de ofte har god inntekt.

Det er i samfunnets interesse å redusere antallet personer som får store økonomiske problemer. Personlige økonomiske problemer kan føre til dårligere helse for dem som er rammet, med påfølgende kostnader for samfunnet. Kreditorne ser det kanskje som en fordel at folk er sløve med å betale tilbake i tide, siden de da kan ta ekstra gebyrer for å kreve inn det de har til gode. Det er likevel ikke ønskelig for kreditorne at skyldnerne får så store problemer at de ikke lenger er i stand til å betale tilbake. I verste fall må kreditorne ettergi

hele eller deler av gjelden. I noen tilfeller har skyldneren sikkerhet i andres eiendeler. Derfor kan gjeldsproblemer smitte over på tredjeparter som har kausjonert for den opprinnelige skyldneren.

Når en privat låntager henvender seg til en bank eller annen finansinstitusjon for å få et lån, enten det er boliglån, forbrukslån eller kredittkort, vet han mer om sin egen situasjon enn hva den potensielle långiveren vet. Det er asymmetrisk informasjon mellom partene. I Norge finnes det ikke et gjeldsregister, så det er vanskelig for långiveren å skaffe seg all ønskelig informasjonen om låntageren. Den som ønsker lån kan framstå som troverdig, men likevel skjule relevant informasjon. Jo flere personer med økonomiske problemer det finnes, jo større fare er det for at flere potensielle dårlige låneavtaler kan gjennomføres. Som vi skal se er det mange som får innvilget mer lån enn de har mulighet til å betale tilbake. Både låntageren og långiveren vil ha best av ikke å skrive under på slike låneavtaler. Låntagere som ikke betaler for seg påfører långivere tap. De tapene er det sannsynligvis de låntagerne som betaler for seg som må dekke i form av høyere rentekostnader enn de ellers hadde hatt. Høyere utlånsrenter som følge av at noen ikke tilbakebetaler lånene fører til at lønnsomme investeringsprosjekt ikke gjennomføres.

Bakgrunnen for at jeg valgte å skrive denne oppgaven er at jeg synes spesielt unge voksne og studenter rundt meg har et oppsiktsvekkende høyt forbruk og dyre vaner. Det virker å være vanlig med mange småkjøp som kaffe, snacks og dyr lunsj i hverdagen og at man er lite bevisst på hva man bruker penger på. Mange har store utgifter til feriereiser, alkohol, festing, tobakk, uteliv og annen underholdning. Jeg har fått et inntrykk av at folk har stadig større forventninger og stiller stadig høyere krav til sin materielle levestandard. Min egen visjon er at flere kan innse at et liv med lavt forbruk kan være et rikere liv enn et liv med høyt forbruk.

2 Kunnskapsstatus

Jeg vil her kort nevne noen viktige bidrag til den økonomiske litteraturen om personlige økonomiske problemer. Hva er det først og fremst som fører til at folk ikke klarer å holde orden på økonomien?

Det ser ut til å være en rimelig stor enighet i den økonomiske litteraturen om at økonomiske og demografiske faktorer er viktige for å forklare hvem som opplever økonomiske problemer. Høy inntekt og formue, sikker jobb, høy utdanning, god økonomisk forståelse og høyere alder vil gi en lav risiko (Se Burrows 1997 eller Böheim og Taylor 1999). Det virker derimot å være noe mer uklart hvilken betydning atferd, holdninger og personlighet har for å forklare personers størrelse på gjeld og kontroll på økonomien.

McCarthy (2011) bruker data fra en omfattende undersøkelse om økonomisk dugelighet ("financial capability") blant respondenter i Storbritannia og Irland, satt i stand av Financial Services Authority (FSA) i Storbritannia. Inkludert respondenter i en lignende irsk undersøkelse gir dette McCarthy tilgang på data for et representativt utvalg på til sammen 6 857 personer. Undersøkelsen gir så mye informasjon at hun kan se på viktigheten av atferd i tillegg til økonomiske og demografiske trekk i forklaringen av personlige økonomiske problemer. Spesielt vurderer hun selvkontroll, tålmodighet og evnen til å planlegge. Det hun kommet fram til er at disse evnene til og med ser ut til å ha mer å si for risikoen for dårlig økonomi enn det utdanning og økonomisk kompetanse har. Impulsive personer viser en signifikant større risiko på 17 % for å havne i økonomiske problemer. En faktor som fanger opp ryddighet, oversikt og kontroll over økonomien reduserer risikoen med 7 %, mens de som mener de lever i nuet har 10 % høyere risiko. Hver faktor øker modellens forklaringskraft, så McCarthy argumenterer for at faktorene ikke fanger opp effekten av ett felles trekk som for eksempel "sunn fornuft."

Lea et al. (1995) bruker svar fra 420 respondenter på en spørreundersøkelse sendt ut til briter med tre ulike grader av gjeldsproblemer. De kommer også fram til at så vel økonomiske og demografiske faktorer som psykologiske faktorer korrelerer med hvor mye gjeld personer ender opp med. I deres datasett hadde de med mye gjeld blant annet en kortere tidshorisont og brukte mer penger på sigaretter til seg selv og julegaver til barna sine. Denne artikkelen oppsummerer også hvilke sosiale og psykologiske faktorer som ifølge litteraturen har

sammenheng med gjeld. Familiens og omgangskretsens holdning til gjeld, sosiale sammenligninger ("keeping up with the Joneses"), hva du regner som luksusgoder og hva du regner som nødvendighetsgoder kan påvirke hvor mye gjeld du er villig til å ta opp. Tidshorisont og evnen til å forvalte formuen ser også ut til å ha betydning.

Tokunaga (1993) ser på hvordan psykologiske variabler kan forklare forskjeller i hvor effektivt folk bruker kredittmuligheter. Han sammenligner 69 personer som har alvorlige økonomiske problemer som følge av lite effektiv bruk av kreditt med en kontrollgruppe bestående av 62 personer som har brukt kredittkort uten å ha fått problemer med økonomien. Hans resultater tyder på at de som ikke klarer å benytte seg av kreditt effektivt er mer tilbøyelige til å forklare hendelser i livet med tilfeldigheter, flaks og skjebne. I tillegg har de en lavere mestringstro ("self-efficacy"), ser i større grad på penger som makt, er mindre risikovillige, gjør mindre for å beholde på penger og er mer spenningssøkende.

Livingstone og Lunt (1991) undersøker hva som skiller de som pådrar seg stor gjeld og ikke betaler tilbake fra dem som har mindre gjeld og betaler tilbake. Forfatterne bruker data fra en spørreundersøkelse om opplevelser knyttet til gjeld for 279 personer i og rundt Oxford i England i 1989. Sosiodemografiske faktorer har relativ liten betydning for størrelsen på gjelden og tilbakebetaling av den, mens holdninger til gjeld ser ut til å ha en betydelig større rolle. De som ser på gjeld som en nyttig måte å finansiere forbruk på og ikke har noen betenkeligheter med å ta opp lån, skal man derfor forvente også pådrar seg mye gjeld og ikke er så ivrige med å betale tilbake det de skylder. Livingstone og Lunts forskning er dessuten i samsvar med Tokunagas resultater som sier at de som skylder mer mener hendelser i livet i større grad skyldes flaks og tilfeldigheter enn egne evner og innsats.

Til tross for høy lønnsvekst og lav arbeidsledighet i Norge, er det ikke alle nordmenn som slipper unna økonomiske problemer. Andelen av norske husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer økte ifølge Lavik og Tufte (2011) fra 5,3 % i 2009 til 7,5 % i 2011. "Tilbakevendende betalingsproblemer" er definert som at man ikke har penger til å betale regninger eller betjene lån ved absolutt siste forfall, og at dette har hendt av og til eller ofte det siste året.

Husholdningenes gjeldsbelastning er på et historisk rekordhøyt nivå på over 200 % av disponibel inntekt (Statistisk sentralbyrå 2012). Mye skyldes riktignok de sterkt stigende boligprisene. Rundt 85 % av gjelden til husholdningene er sikret med pant i bolig (Norges

Bank 2011). Selv om mange har bygd opp formuen sin ved å kjøpe bolig og det har vært en god investering de siste årene, skal man ikke undervurderer hvor alvorlig det kan være å ha høy boliggjeld. Flere fagfolk mener boligene er for dyre og venter et snarlig fall i boligprisene. Dersom vi er i en boligboble som snart kan sprekke vil det være alvorlig særlig for dem som har svært høy belåningsgrad på boligen. Rentenivået er dessuten historisk lavt nå, og ikke alle husholdninger har økonomi til å takle en renteøkning. Finanstilsynets nye retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis sier at bankene skal ta høyde for en renteøkning på fem prosentpoeng i vurderingen av kundenes betjeningsevne.

Forbrukslån og ufornuftig kredittkortbruk har ført til at mange har fått en dårlig økonomi. Ifølge Lavik og Tufte (2011) økte andelen husholdninger med forbrukslån fra 12 % i 2009 til 20 % i 2011. For kredittkortgjeld var økningen fra 12 % til 17 % i samme periode. Finanstilsynet (Finansielt utsyn 2012) viser at det er personer i førtiårene som har den største andelen av forbruksgjelden i Norge, men at det er størst andel av de yngste personene som misligholder lånene. Andelen av forbrukslånene som blir misligholdt i et utvalg selskaper har avtatt noe de siste tre årene etter flere år der andelen har økt. Verdien av forbrukslånene i disse selskapene har vist en kraftig men avtagende vekst i sjuårsperioden dataene er fra.

Kredittkort er et nyttig verktøy dersom man trenger penger nå og vet man kan betale tilbake hele gjelden ved forfall, slik at det ikke påløper renter og gebyrer. Handler man derimot med kredittkort uten å vite om man er i stand til å betale regningen, kan det få dramatiske konsekvenser for økonomien. Den største faren er at man hele tiden betaler det man skylder med nye kredittkort eller ved å ta opp nye forbrukslån, eller at man rett og slett lar være å betale. Et slikt økonomisk uføre kan være svært vanskelig å komme seg ut av dersom man er overlatt til seg selv og ikke innser hvilken situasjon man har havnet i.

Det har vært en sterk vekst i antall nye inkassosaker de siste årene. Noen har ikke betalingsevne, men det er nok også mange som mangler betalingsvilje. I løpet av 2011 mottok inkassoselskapene over 5,6 millioner nye inkassosaker til behandling, en økning på nær 45 % siden 2007 (Finanstilsynet 2012). Økningen skyldes dels at en større andel av de ubetalte kravene sendes til inkasso, men sannsynligvis skyldes noe av økningen også at det er flere som ikke betaler regningene sine. Spesielt urovekkende er det høye og stigende antallet personer mellom 18 og 26 år som har betalingsanmerkninger. I 2011 var det nesten 28 000 norske unge i denne alderen som var registrert med betalingsanmerkning, en økning på 18 %

fra året før (na24.no 2012). Totalt var 218 402 nordmenn registrert med betalingsanmerkning i 2011 (dinside.no 2012).

3 Teorier

Å forbruke mer enn man tjener i en periode tidlig i livet strider ikke mot økonomisk teori. Tvert imot vil de fleste kjenne seg igjen i en konsum- og inntektsprofil der konsumet er høyere enn inntekten i starten av livet, før man har fått en fulltidsjobb og kanskje mens man studerer. Studielån eller andre typer lån muliggjør et konsum som er høyere enn inntekten tidlig i livet. I Norge er det dessuten tradisjon for å eie sin egen bolig, og de aller fleste må ta opp et stort boliglån for å finansiere et boligkjøp. Etter hvert som man begynner å tjene mer vil man kanskje også øke konsumet, men de fleste vil ikke øke det like mye som inntekten øker. Noe av inntektsøkningen vil bli brukt til sparing til for eksempel alderdommen eller til nedbetaling av lån. Rundt 50-årsalderen er det mange som har nedbetalt lånene de tok opp for å finansiere den delen av konsumet som var høyere enn inntekten tidlig i livet. Først da begynner mange for alvor å sette av midler til pensjonisttilværelsen. Låne- og sparemuligheter gjør derfor at man står ganske fritt til å bestemme hvordan sin egne konsumprofil skal være. Det er imidlertid stor grad av usikkerhet knyttet til fremtidige inntekter, så de fleste aktører med risikoaversjon vil antakelig ønske å ha et lavere forbruk i starten av livet enn de ville hatt uten usikkerhet.

Det som skiller mange av deltakerne i Luksusfellen fra andre folk er hvor mye forbruket overstiger inntekten og over hvor lang periode dette foregår. Vanligvis er det ikke langsiktige investeringer som bolig som er unormalt høyt blant deltakerne. Ofte er det forbruk som man hovedsakelig har glede av her og nå, og som gjerne bærer preg av luksus. Ifølge klassisk økonomisk teori skulle deltakernes konsumtilpasning tilsi at de har en meget sterk preferanse for å kunne konsumere som ung og at man verdsetter framtidige konsummuligheter svært lavt. For noen kan det være en forklaring, men som vi skal se vil det for de fleste antakelig være andre grunner til at de har pådratt seg masse gjeld.

Økonomiske teorier presenterer ofte konsumenten som en *homo economicus*. Det er en fullt ut rasjonell aktør som tar valg basert på veloverveide vurderinger av nytten de forskjellige alternativene gir henne, og som klarer å følge planene sine. Under usikkerhet maksimerer hun forventet nytte ut fra en sannsynlighetsvurdering av alle ulike mulige utfall. Atferden til *homo economicus* er en teoretisk tilnærming som ikke stemmer helt med hvordan mennesker faktisk handler. Avgjørelser tas ofte raskt og det er ikke mulig å regne ut sannsynligheten for alle mulige utfall før vi tar en beslutning. Dessuten har stadig flere økonomer innsett at

psykologiske faktorer bør være med i økonomiske teorier for at de skal gi et bedre bilde av virkeligheten. Atferdsøkonomi har de siste tiårene fått en betydelig større plass innen teorier om beslutninger. Vi er ikke fullt ut rasjonelle, egoistiske og selvkontrollerende slik tradisjonell teori om homo economicus forutsetter. Teorien om homo economicus har blitt mer kritisert og det har åpnet for en viktigere rolle for atferdsøkonomiske teorier. Et tydelig bevis på at psykologiske faktorer har fått større plass i økonomiske teorier er at psykologen Daniel Kahnemann i 2002 mottok Nobelprisen i økonomi, eller Sveriges Riksbanks pris i økonomisk vitenskap til minne om Alfred Nobel, som den offisielt heter. I dette kapittelet vil jeg presentere ulike økonomiske teorier som kan være mulige forklaringer på hvorfor deltakerne i Luksusfellen har tatt beslutninger som har ledet til økonomiske problemer.

3.1 Klassisk diskontering

Jeg vil begynne med å presentere standard konsumentteori før jeg fortsetter med alternative økonomiske teorier som tar mer hensyn til at mennesker ikke nødvendigvis alltid handler i overensstemmelse med hva slik tradisjonell teori forutsetter.

Når man kan velge mellom å konsumere i dag eller en gang i framtiden, foretrekker folk flest å konsumere i dag. Dagens konsum verdsettes høyere enn framtidig konsum. Derfor er det nødvendig med diskontering for å sammenligne konsumnytte for ulike perioder. Ved å diskontere får vi nåverdien av framtidig konsum. Slik blir det sammenlignbart med verdien av dagens konsum, siden alle perioders konsum da måles med dagens konsum som måleenhet. Diskonteringsrenten skier altså noe om den relative verdien av dagens konsum i forhold til senere konsum og blir også kalt den marginale intertemporale substitusjonsbrøk. Denne renten er en realrente, slik at vi ikke trenger å tenke på inflasjon. For at man skal være villig til å spare og dermed utsette konsum, vil man kreve at det mulige konsumet i framtiden er høyere enn det man kan konsumere med sparebeløpet i dag. Diskonteringsrenten forteller hvor mye høyere konsum som kreves i framtiden og er et uttrykk for hvor tålmodig konsumenten er når det gjelder å konsumere. En utålmodig person som synes det er vanskelig å utsette konsumet vil ha en høy diskonteringsrente. Dersom denne subjektive diskonteringsrenten er lavere enn den risikofrie renten man kan oppnå ved å sette pengene i banken, vil det være tilstrekkelig til at konsumenten utsetter konsumet. Med den vanlige forutsetningen om avtagende grensenytte av konsum vil det være sannsynlig at det er ønskelig med noe sparing. På grunn av svært høy grensenytte av konsum for de første kronene vil det

ikke være ønskelig å spare alt. Etter hvert som grensenytten avtar vil sannsynligvis den risikofrie renten overgå diskonteringsrenten. Konsumenten vil da tilpasse seg optimalt ved å begynne å spare når diskonteringsrenten er lik markedsrenten.

I standard konsumentteori brukes ofte en diskonteringsfaktor som ikke endrer seg med tiden. I diskret tid er den konstante diskonteringsfaktoren mellom to perioder $\delta = \frac{1}{1+\rho}$, der ρ er diskonteringsrenten, som er konstant med tiden. Preferansene kan når vi ser bort fra usikkerhet uttrykkes ved:

$$U = U(c_t, \dots, c_T) = u(c_t) + \sum_{\tau=t+1}^T \delta^{\tau-t} u(c_\tau)$$

$c_t, \dots, c_T$ er her konsum fra periode t til periode T .

Jeg benytter meg av en konsumnyttefunksjon som går over tre perioder for lettere å kunne sammenligne ulike teorier. En enkel og konkret framstilling av personens konsumnyttefunksjon over tre perioder som ofte brukes i litteraturen er logaritmefunksjonen:

$$U = \ln c_1 + \delta \ln c_2 + \delta^2 \ln c_3$$

Logaritmefunksjonen fanger opp vanlige antakelser om nyttefunksjonen, som positiv og avtagende grensenytte av konsum. Denne diskonteringen er klassisk eksponentiell og vil gi tidskonsistente preferanser. Det du ønsker i dag om framtidig konsum er det samme som du vil ønske i framtidige perioder, slik at konsumplanene ikke vil bli endret med tiden. Det kalles eksponentiell diskontering fordi diskonteringsfaktoren som en funksjon av tiden er en invers eksponetialfunksjon, altså en logaritmefunksjon.

Konsumenten vil ønske å bruke hele inntekten W fordelt på konsum i de tre periodene. W er gitt ved budsjettbetingelsen

$$W \equiv I_1 + \frac{I_2}{1+r} + \frac{I_3}{(1+r)^2} = c_1 + \frac{c_2}{1+r} + \frac{c_3}{(1+r)^2}$$

I_1, I_2 og I_3 er inntekten i henholdsvis periode 1, 2 og 3, mens r er den risikofrie renten man kan oppnå i markedet. Jeg ser bort fra annen formue som konsumenten kunne hatt og legger dermed til grunn at det bare er inntekten som gir konsummuligheter.

Konsumenten oppnår høyest nytte ved maksimering av lagrangefunksjonen

$$\mathcal{L} = \ln c_1 + \delta \ln c_2 + \delta^2 \ln c_3 - \lambda \left(c_1 + \frac{c_2}{1+r} + \frac{c_3}{(1+r)^2} - W \right)$$

Det gir førsteordensbetingelsene

$$\frac{1}{c_1} = \lambda, \quad \frac{\delta}{c_2} = \frac{\lambda}{1+r} \text{ og } \frac{\delta^2}{c_3} = \frac{\lambda}{(1+r)^2}$$

Ved å kombinere førsteordensbetingelsene får vi de relative konsumnivåene

$$\frac{c_2}{c_1} = \frac{c_3}{c_2} = \delta(1+r)$$

En lav diskonteringsfaktor tilsier et høyt relativt konsum i første periode. En lav markedsrente har samme effekt, men den er ikke like interessant å diskutere i denne sammenhengen siden den er identisk for alle konsumenter. Dersom vi har $\rho = r$ vil konsumet fordeles helt likt over de tre periodene. Med $\rho > r$ vil konsumenten ha et konsum som er avtagende med tiden.

Ved å sette førsteordensbetingelsene inn i budsjett betingelsen får vi

$$W = c_1 + \delta c_1 + \delta^2 c_1$$

Konsumnivåene kan dermed også uttrykkes eksplisitt ved

$$c_1 = \frac{W}{1+\delta+\delta^2}, \quad c_2 = \frac{\delta(1+r)W}{1+\delta+\delta^2} \text{ og } c_3 = \frac{\delta^2(1+r)^2W}{1+\delta+\delta^2}$$

Igjen ser vi at diskonteringsrenten gjør det mer attraktivt å konsumere tidlig. Med en svært høy diskonteringsrente, og dermed en diskonteringsfaktor δ som er nær null, vil det være optimalt å bruke bortimot hele livsinntekten i den første perioden. Mange av deltakerne i Luksusfellen har et så høyt forbruk i starten av det økonomisk selvstendige livet at det vil være svært lite igjen av livsinntekten til framtidig forbruk. Hva som skjer med konsumfordelingen når markedsrenten r øker kan vi ikke si sikkert. Du får større avkastning på sparingen, men samtidig blir den neddiskonterte verdien av formuen W lavere.

3.2 Hyperbolsk diskontering

Eksperimenter på mennesker (Ainslie 1992) og dyr (Chung og Herrnstein 1961) viser at valg ikke alltid tas basert på klassisk eksponentiell diskontering. Det er observert en stor grad av

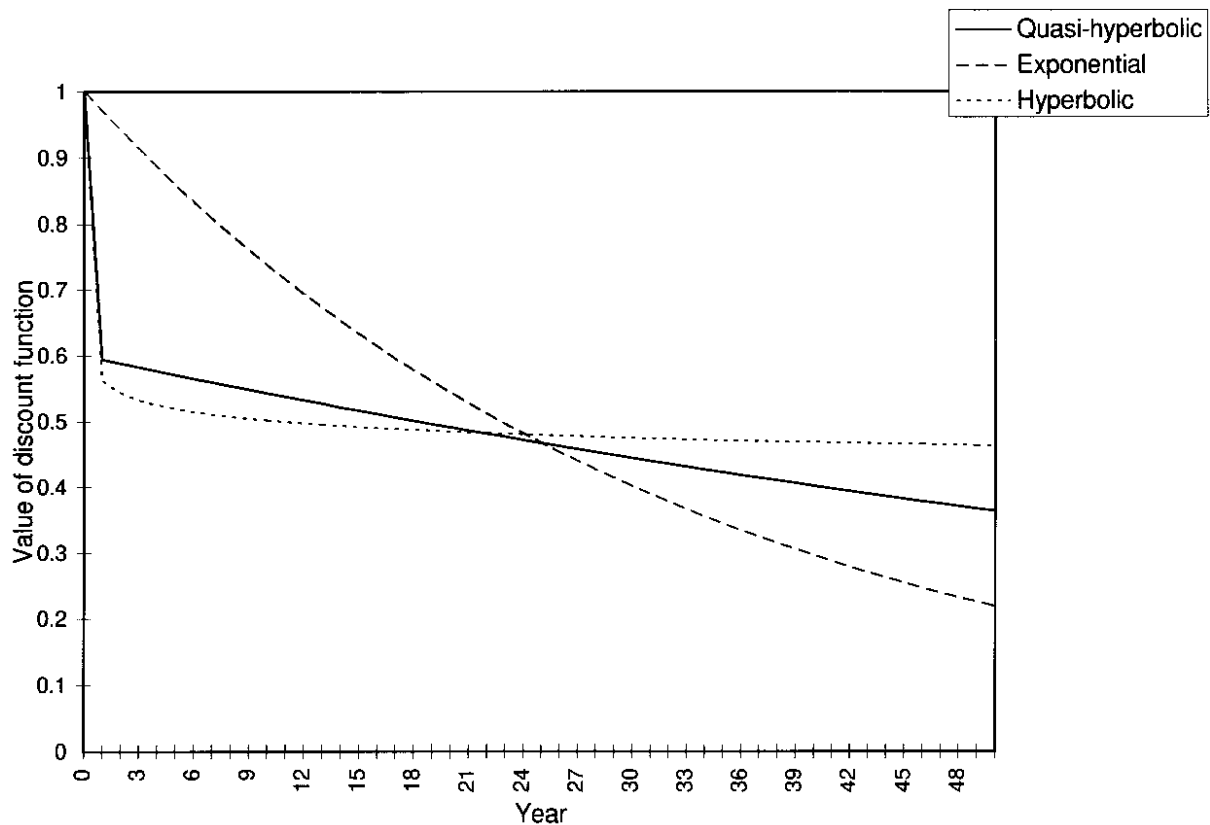
tidsinkonsistens i folks preferanser under dynamisk optimering (Ainslie 1992 eller Strotz 1956). Derfor er såkalt hyperbolsk diskontering ofte bedre egnet til å beskrive folks preferanser for konsum over flere perioder. Tidsinkonsistens fanges altså opp av hyperbolsk diskontering, mens klassisk diskontering forutsetter at vi har preferanser som ikke forandrer seg med tiden. Med tidsinkonsistente preferanser menes preferanser som endrer seg over tid, uten at det er noe annet ved situasjonen enn tiden som endrer seg. De framtidige beslutningene hun nå ønsker hun vil ta er annerledes enn de hun faktisk vil ønske når tiden da beslutningene skal tas kommer. På lang sikt har man gjerne planer om å vise tålmodighet, men når man kommer til det tidspunktet da man faktisk skulle være tålmodig, kan det vise seg å være vanskeligere enn man hadde trodd. Man tenker kanskje at man skal begynne å spare mer neste år, men når man kommer til neste år er det mer fristende å konsumere, og heller utsette sparingen til neste år igjen. Dette kan gjenta seg hele tiden, slik at man aldri klarer å gjennomføre den sparingen man hvert år planlegger å gjøre neste år. Belønninger kan bli mer attraktive idet de nærmer seg i tid.

Et eksempel på en tidsinkonsistent hverdagslig beslutning fra hverdagen kan være dersom du har fått et tilbud om en middag på restaurant om en ukes tid. La oss si at du har valget mellom å vente seks eller sju dager. Hvis du venter seks dager, kan du besøke den restauranten du pleier, men hvis du venter en dag til kan du spise på en nyåpnet restaurant som vil gi deg en bedre opplevelse. Det vil være helt menneskelig å planlegge å vente de sju dagene til den nye restauranten åpner, men når du kommer til den sjette dagen kan det hende du får så lyst til å gå på restaurant at du går på den vanlige fordi du ikke klarer å vente en dag til. Preferansene endrer seg altså med tiden, til tross for at det ikke er noe ved de ytre betingelsene som er endret. Det eneste som har fått deg til å endre preferanser er at den bestemte handlingen og konsekvensene av den har kommet nærmere i tid.

Tidsinkonsistens fanges opp ved å bruke en diskonteringsrente som avtar med tiden. For eksempel kan vi ha diskonteringsfaktoren $\beta\delta$ mellom i dag og neste periode, men $\delta \geq \beta\delta$ mellom to perioder i framtiden. Vi har da fremdeles eksponentiell diskontering mellom to fremtidige perioder, men med $\beta < 1$ vil diskonteringen mellom i dag og neste periode være høyere. Denne nåtidsskjevheten viser seg ved at man ønsker å ha et relativt høyt konsum i dag, for så å redusere det relative konsumet i neste periode. Men når neste periode kommer tenker man igjen at man skal vente en periode med å redusere konsumet.

Navnet hyperbolsk diskontering kommer av at diskonteringsfaktoren vil se ut som en hyperbel dersom den vises i et diagram med den samlede diskonteringsfaktoren på den vertikale aksene og tiden på den horisontale aksene (se Figur 1).

Laibson (1997) bruker det han kaller kvasi-hyperbolsk diskontering eller beta-delta-preferanser etter de greske bokstaverne β og δ , som vist over. Funksjonen til diskonteringsfaktoren vil da ikke se ut som en perfekt hyperbel, men er til gjengjeld litt lettere å jobbe med.

Figur 1 Ulike diskonteringsfunksjoner¹

β - δ -preferanser gir følgende type preferanser:

$$U = U(c_t, \dots, c_T) = u(c_t) + \beta \sum_{\tau=t+1}^T \delta^{\tau-t} u(c_\tau)$$

Over tre perioder har vi med den konkrete nyttefunksjonen:

¹ Figuren er hentet fra Laibson (1997)

$$U = \ln c_1 + \beta(\delta \ln c_2 + \delta^2 \ln c_3)$$

Budsjettbetingelsen er som før:

$$W \equiv I_1 + \frac{I_2}{1+r} + \frac{I_3}{(1+r)^2} = c_1 + \frac{c_2}{1+r} + \frac{c_3}{(1+r)^2}$$

Sett fra en periode før periode 1, vil den optimale konsumfordelingen over de tre periodene være lik den som er optimal under eksponentiell diskontering. Det er fordi alle mellomliggende perioder diskonteres likt. En virkelig forutseende ung person kunne kanskje tatt hensyn til dette allerede før han begynte sitt eget selvstendige konsum.

Maksimeringsproblemet sett fra periode 1 løses på samme måte som ved klassisk diskontering, men nå er det den nye typen nyttefunksjon som skal maksimeres. β - δ -preferanser gjør at de optimale konsumnivåene endres til:

$$c_1^* = \frac{W}{1 + \beta\delta + \beta\delta^2}$$

$$c_2^* = \frac{\beta\delta W(1+r)}{1 + \beta\delta + \beta\delta^2}$$

$$c_3^* = \frac{\beta\delta^2 W(1+r)^2}{1 + \beta\delta + \beta\delta^2}$$

Hyperbolsk diskontering fører til høyere konsum i den første perioden sammenlignet med hva eksponentiell diskontering fører til. Igjen ser vi at dersom δ er svært lav vil nesten all inntekt bli brukt til konsum i den første perioden. β forsterker denne effekten. Dersom diskonteringsfaktoren mellom nå og framtiden, β , blir svært lav, vil det ha lite å si hvordan diskonteringsfaktoren δ mellom framtidige perioder er. En lav β kan i seg selv være nok til at tilnærmet hele inntekten blir brukt på konsum i den første perioden, slik at det nesten ikke er igjen noe av inntekten til å bruke på konsum i framtidige perioder. Det vil være de samme to motstridende effektene av en endring i r som det er ved klassiske diskontering.

I diskusjoner om hyperbolsk diskontering er det vanlig å skille mellom naive og sofistikerte personer. En naiv person vil ikke ta hensyn til selvkontrollproblemet, siden hun ikke innser at det vil være et problem også i framtiden. I den første perioden er konsumnivået gitt ved c_1^* for

en person med hyperbolsk diskontering. Når den andre perioden kommer maksimerer den naive

$$\ln c_2 + \beta \delta \ln c_3$$

med budsjettbetingelsen $c_2 + \frac{c_3}{1+r} = W_2 \equiv (1+r)(W - c_1) = \frac{\beta \delta (1+r)(1+\delta)W}{1+\beta \delta + \beta \delta^2}$

Vi får da

$$c_2^N = \frac{W_2}{1+\beta \delta} = \frac{1}{1+\beta \delta} \cdot \frac{(1+r)W\beta \delta (1+\delta)}{1+\beta \delta + \beta \delta^2}$$

$$c_3^N = \frac{\beta \delta (1+r)W_2}{1+\beta \delta} = \frac{1}{1+\beta \delta} \cdot \frac{\beta \delta (1+r)^2 W \beta \delta (1+\delta)}{1+\beta \delta + \beta \delta^2}$$

En sofistisert person er klar over at hun har tidsinkonsistente preferanser og kan ta hensyn til det når hun planlegger konsumprofilen sin. I den første perioden innser hun at hun kommer til å ende opp med c_2^N og c_3^N dersom hun ikke gjør noe for å forhindre det.

I periode 2 vil den sofistiserte foreta den samme maksimeringen som den naive:

$$\max \ln c_2 + \beta \delta \ln c_3$$

med budsjettbetingelsen

$$(1+r)(W - c_1) = c_2 + \frac{c_3}{1+r}$$

Det gir lignende løsninger som for den naive, men nå er c_2 og c_3 uttrykt ved c_1 :

$$c_2(c_1) = \frac{(1+r)(W - c_1)}{1+\beta \delta}$$

$$c_3(c_1) = \frac{\beta \delta (1+r)^2 (W - c_1)}{1+\beta \delta}$$

I første periode vil imidlertid den sofistiserte maksimere nytte gitt $c_2(c_1)$ og $c_3(c_1)$. Hun tar altså hensyn til virkningen av konsumet i periode 1 på konsummulighetene i de neste periodene.

Ved å sette inn $c_2(c_1)$ og $c_3(c_1)$ i nyttefunksjonen får vi det som skal maksimeres med hensyn på c_1 :

$$\ln c_1 + \delta \ln \left[\frac{(1+r)(W - c_1)}{1 + \beta\delta} \right] + \delta^2 \ln \left[\frac{\beta\delta(1+r)^2(W - c_1)}{1 + \beta\delta} \right]$$

Vi får da som før

$$c_1^S = c_1^* = \frac{W}{1 + \beta\delta + \beta\delta^2}$$

De optimale framtidige konsumnivåene blir

$$c_2^S = c_2^N = \frac{1}{1 + \beta\delta} \cdot \frac{(1+r)W\beta\delta(1 + \delta)}{1 + \beta\delta + \beta\delta^2}$$

$$c_3^S = c_3^N = \frac{1}{1 + \beta\delta} \cdot \frac{\beta\delta(1+r)^2W\beta\delta(1 + \delta)}{1 + \beta\delta + \beta\delta^2}$$

I første periode vil den naive og den sofistikerte ha samme konsumnivå dersom vi forutsetter at det ikke er mulig å hindre seg selv i å konsumere det man ønsker i den første perioden. Dersom ikke den sofistikerte gjør noe for å begrense konsummulighetene i neste periode vil hun ha samme konsumnivå som den naive i neste periode også. Sett fra første periode vil dermed ingen oppnå den optimale konsumprofilen i et slikt tilfelle. Den sofistikerte kan imidlertid i den første perioden innrette seg slik at det blir umulig for henne å bruke mer enn c_2^* . Den naive har også denne muligheten i den første perioden, men hun innser ikke i første periode at hun i neste periode vil ønske et høyere konsum enn c_2^* og vil derfor ikke gjøre noe for å hindre det.

Hva slags innretninger kan tenkes å være mulige i praksis? Det kan være vanskelig å kontrollere eget framtidig konsum når man faktisk får lønnsinntekt på kontoen som det ikke er noen hindringer mot å bruke. En mulighet kan være å avtale med arbeidsgiveren å få en del av lønna inn på en sperret konto. En annen mulighet er å investere en del av lønna i første periode slik at det er umulig å bruke den før den tredje og siste perioden, men det forutsetter at lønna i første periode er høyere enn det du ønsker å konsumere i første periode. Det er lite sannsynlig når vi har β - δ -preferanser og en relativt jevn inntekt, men kan være et alternativ for dem med svært variabel inntekt. Den sofistikerte kan klippe kredittkortene sine for at hun ikke

skal falle for fristelsen å handle på kreditt. Å kredittsperre seg selv er kanskje nødvendig siden den lette tilgangen på kreditt i dagens samfunn kan friste henne til å ta opp nye lån.

Hyperbolsk diskontering fører altså til en sterkere diskontering mellom nå og framtiden enn det klassisk eksponentiell diskontering gjør. Naive og sofistikerte med hyperbolsk diskontering vil likevel ha like høyt konsum nå, slik at det er vanskelig å skille mellom disse to typene blant deltakerne i Luksusfellen ved å se på konsumnivået.

3.3 Rasjonell avhengighet

I forbindelse med diskontering er det også verdt å nevne teorien til Becker og Murphy (1998) om rasjonell avhengighet. En sentral forutsetning i deres modell er at konsum man kan bli avhengig av øker preferansen for den samme typen konsum i neste periode. Denne teorien bygger på prinsippet om konsumentsoverenitet og den avhengige har da ikke noe problem med selvkontroll eller viljessvakhet. Dette er i motsetning til de fleste andre teorier om avhengighet, der mangel på selvkontroll gjerne blir sett på som en sentral del av avhengigheten. Kostnadene som avhengigheten fører til er mindre enn nytten avhengigheten gir, så den avhengige ønsker ikke å endre atferd. Dersom kostnadene hadde vært større enn nytten, ville den avhengige ønsket å slutte, og ville ikke hatt noen problemer med å klare det. En person som fastholder på en avhengighet vil vektlegge dagens konsekvenser mer enn framtidens konsekvenser. Den nytten eller gleden avhengigheten gir i dag er så stor at den veier opp for de langsiktige negative konsekvensene avhengigheten fører til. Med en sterkere preferanse for framtiden, vil det være mindre sannsynlig å rammes av en avhengighet, siden de negative konsekvensene i framtiden tillegges mer vekt. En person med en rasjonell avhengighet til for eksempel shopping vil ha en atferd som kan ligne på den en sofistikert person med hyperbolsk diskonteringsfaktor vil ha. Den rasjonelt shoppingavhengige vil heller ikke bli overrasket over at hun kommer til å bli fristet til å shoppe mye. Men hun mener det gir henne høyere total nytte å shoppe enn å la være, slik at hun ikke vil prøve å hindre seg selv fra å shoppe i framtiden. Hun har tidskonsistente preferanser. En sofistikert med tidsinkonsistente preferanser kan derimot prøve å innrette seg slik at det vil være vanskeligere for henne å gi etter for fristelsen av å shoppe i framtiden.

Teorien om rasjonell avhengighet tilsier at alt deltakeren gjør er planlagt og at planene er lagt basert på full informasjon om økonomien. Derfor er det å forvente at en deltaker med en rasjonell avhengighet har god oversikt over økonomien.

3.4 Visceral factors

En avhengighet kan i likhet med hyperbolsk diskontering føre til dynamisk inkonsistens. Loewenstein (2000) peker imidlertid på to viktige faktorer ved hyperbolsk diskontering som gjør at den har begrensninger som en generell teori for impulsivitet. Det ser for det første ut til å være bare spesielle typer av konsum som er forbundet med impulsivitet. For det andre kan ikke hyperbolsk diskontering forklare hvorfor fysisk eller følelsesmessig nærhet til en ting kan øke sannsynligheten for impulsive handlinger. Det at vi handler i strid med egne langsiktige interesser forklarer Loewenstein med at vi er utsatte for det han kaller "visceral factors." I Oxford Advanced Learner's Dictionary (2000) er adjektivet "visceral" definert som noe som er et resultat av sterke følelser snarere enn grundige vurderinger (min oversettelse). Disse følelsene får enkelte handlinger eller varer til å øke sin relative attraktivitet og får oss til å handle slik at vi oppnår umiddelbar tilfredsstillelse gjennom å kjøpe disse varene eller foreta disse handlingene. Jo sterkere en visceral factor er, jo større avvik vil det være mellom slik du faktisk handler og slik du skulle ønske du handlet. De som er utsatt for visceral factors klarer ikke å forutse hvor sterkt de vil bli påvirket av dem i framtiden, selv om de kanskje har erfart hvor sterkt de har blitt påvirket av dem tidligere. Det betyr at dersom en bestemt nåværende visceral factor øker like mye som den samme øker i framtiden, vil det nåværende aktuelle konsumet bli verdsatt relativt høyere.

For å fange opp effekten av visceral factors kan preferansene uttrykkes ved

$$U = \alpha \ln c_1 + \delta \ln c_2$$

der $\alpha > 1$ representerer styrken av visceral factors. Det er en kraft som kommer uforutsett på konsumenten og som hun derfor ikke tar med i beregninger idet hun skal ta konsumvalg. Den vil fungere som en ekstra diskontering som gjør konsum i dag enda mer attraktivt relativt til konsum i neste periode. Hun vil tilpasse seg slik at

$$\frac{c_2}{c_1} = \frac{\delta(1+r)}{\alpha}$$

Dermed vil en som er utsatt for visceral factors ha et relativt høyere konsum i første periode enn det en med klassisk diskontering vil ha.

Det kan være bestemte følelser som fungerer som visceral factors og dermed kan gjøre at noen deltakere i luksusfellen ikke klarer å la være å shoppe. Vanskelige tanker og følelser om den dårlige økonomiske situasjonen de er i kan faktisk gjøre at de shopper for å slippe å tenke på problemene, selv om problemene naturligvis blir enda verre etterpå. Alt som øker deltakernes trang til å shoppe vil være visceral factors. Det kan for eksempel være å se andre shoppe, å bli utsatt for reklame eller å være i nærheten av butikker. En person som er utsatt for visceral factors vil handle impulsivt på en lignende måte som en naiv person med hyperbolsk diskonteringsfaktor, men med de ulikhetene som nevnt i begynnelsen av dette delkapittelet.

I tråd med denne teorien kan deltakerne ha fått et avhengighetsforhold til shopping ikke ulikt slik noen kan få et avhengighetsforhold til alkohol. Shopping kan kanskje gi dem en slags rus eller glede som for noen kan være en flukt fra en ellers vanskelig hverdag. Trangen til å shoppe kan være så stor at den overskygger de negative konsekvensene av den overdrevne pengebruken på økonomien. Konsum som ikke er knyttet til de visceral factors som man er stilt overfor vil ikke være interessant lenger. Framtidige konsummuligheter kan bli uviktige for dem som er utsatt.

Visceral factors kan føre til en adferd som kan synes irrasjonell for andre, men for de som er utsatt for dem kan adferden begrunnes med at de gjør de beste valgene under påvirkning av visceral factors. Dersom faktorene er sterke nok vil vi kunne se at folk mister kontrollen på sin egen atferd. Vi kan for eksempel tenke oss at deltakerne i luksusfellen som følge av sterke visceral factors handler ting som de egentlig ikke hadde ønsket sett fra en annen periode før eller etter. Det bør også nevnes at de som ønsker å selge varer og tjenester gjerne utnytter at enkelte er sårbare for visceral factors. Reklameannonser spiller gjerne på folks følelser for å øke folks lyst på det som skal selges.

Et tegn på at deltakernes beslutninger styres av visceral factors kan være at de kommer hjem med ting fra butikker som de ikke hadde planlagt. Deltakerne kan gå ut med intensjon om å bare titte litt i butikkene, men når de står foran bestemte varer kan det hende de kjøper dem likevel.

3.5 Confirmatory bias

Jeg har ikke funnet en god norsk oversettelse av confirmatory bias, men “bekreftelsestendens” kan være et forsøk på oversettelse. I mangel på bedre uttrykk, velger jeg å bruke det uttrykket som er vanligst i den engelske litteraturen, “confirmatory bias” eller “confirmation bias”. Dette ser da også ut til å være vanlig å bruke i den norske litteraturen.

Rabin og Schrag (1999) ser på konsekvensene av teorien om confirmatory bias. Denne teorien baserer seg på at folk har en tendens til å velge ut informasjon som de ønsker å tro på.

Luksusfellens deltakere skulle da ignorert noe informasjon som de kunne brukt som motivasjon til å få en bedre økonomi. De har en hypotese om sin egen situasjon som de ønsker skal være sann, og de retter størst oppmerksomhet mot den informasjonen som bekrefter denne hypotesen. De kan for eksempel overse, gjemme bort eller i verste fall kaste betalingskrav for å unngå uønsket informasjon. De vil ikke ha et realistisk syn på hvordan den økonomiske situasjonen er. I stedet blir det til en viss grad en slags ønsketenkning, ved at gjeld og forbruk blir undervurdert, mens inntekt blir overvurdert. På den måten kan de tro at de har en mye bedre økonomi enn de faktisk har og de slipper noe av ubehaget ved å vite at man er i en dårlig økonomisk situasjon. Selv om økonomien stadig blir dårligere kan de lete etter tegn på at det ikke står så dårlig til. De kan for eksempel rette oppmerksomheten mot den gode inntekten de har, selv om forbruket er dobbelt så stort. De kan tenke at det er andre som har et høyere forbruk enn det de selv har. Kanskje ser de for seg den ene dagen i måneden etter lønning da det er penger på kontoen, og glemmer alle andre dager da det er tomt for penger.

For å illustrere effektene av confirmatory bias på en enkel måte kan vi sette opp et uttrykk for nåverdien av en persons netto formue, inkludert framtidige inntekter.

$$W = I_0 + \frac{I_1}{1+r} - G$$

Formuen W kan bli overvurdert ved at inntekten I blir overvurdert, renten r blir undervurdert og/eller gjelden G blir undervurdert. Dermed vil man legge til grunn at man er rikere enn man er idet man skal ta valg om hvor mye man skal konsumere. Det kan være en grunn til at man har et høyt konsum.

Det at deltakerne har meldt seg på programmet tyder imidlertid i det minste på en viss grad av bevissthet om den økonomiske situasjonen. En deltager som er preget av confirmatory bias vil oppleve det som vanskeligere å motta hjelp. Han eller hun vil kanskje ikke ta til seg rådene fra økonomene, men heller komme med unnskyldninger og bortforklaringer for å forsvare seg. Dersom en deltager er motvillig til å klippe kredittkortene eller kredittsperre seg selv, kan det være et tegn på confirmatory bias. Det samme kan det være dersom deltakeren ikke mener det er nødvendig å redusere forbruket eller gjøre andre åpenbart nødvendige tiltak. Dersom deltakeren gjemmer bort regninger for å slippe å bli minnet på den uønskede informasjonen, er det et tydelig tegn på confirmatory bias.

Optimisme og det å vektlegge det positive hele tiden ligner på confirmatory bias. Man tror kanskje at ting ordner seg til slutt og at man ikke trenger å gjøre så mange alvorlige tiltak for å få orden på situasjonen. Optimisme vil nok mange karakterisere som en god egenskap, men dersom det går så langt som godtroenhet og naivitet kan det få uønskede konsekvenser.

Noe å tenke på når deltakerne skal gjette gjeld og forbruk er at de kanskje gjetter mer enn det de faktisk tror, for ikke å virke dumme og fordi de har sett at tidligere deltakere ofte har gjettest for lavt. Dersom det sistnevnte er tilfelle, skulle vi kunne se en tendens til at gjetningene stemmer bedre med virkeligheten i de sist produserte programmene.

3.6 Økonomisk kompetanse

Det er naturlig å tenke seg at de som har god kunnskap om personlig økonomi vil være mindre utsatt for økonomiske problemer. For å kartlegge nordmenns finansielle kunnskap ble prosjektet “Finansiell kunnskap i Norge” satt i gang av Ellen Katrine Nyhus og Christian Poppe i 2011. Her viser resultatene fra to forskjellige undersøkelser på Internett og telefon der respondentene svarer på økonomiske kunnskapsspørsmål, at det er relativt mange i Norge som har manglende økonomisk kunnskap (Nyhus og Poppe 2011). Når man tenker etter kreves det faktisk en del kunnskap for å kunne ta gode økonomiske beslutninger. Det er begrenset hvor mye man lærer om personlig økonomi på skolen, så mye av ansvaret for den økonomiske dannelsen faller på foreldrene. Her læres også holdninger til pengebruk og det er nok vel så viktig som kunnskapen. Noen ser ut til å leve med foreldre som kjøper det de ønsker seg til seg selv og barna, mens andre har foreldre som er mer opptatt av at man må tjene pengene før man kan vurdere å kjøpe det man ønsker. Det er grunn til å tro at de

forbruksvanene man tar med seg fra barndommen har stor betydning for hvilke vaner man vil ha som voksen.

Økonomiske kompetanse som er viktig er for eksempel forståelse av rente og rentes rente. Ikke alle skjønner hvor mye det koster å handle med kredittkort, fordi de ikke vet hva renter er eller ikke tar inn over seg alle renter og gebyrer. Mange tenker nok at lønna deres stiger mer enn den faktisk gjør, fordi de glemmer inflasjon og ikke tenker på at det er reallønnen som er viktig for kjøpekraften. Noen hopper kanskje på det første finansieringstilbudet uten å sjekke om det finnes andre rimeligere tilbud, enten fordi de ikke er i stand til å sammenligne eller fordi de ikke tar seg bryet med å sammenligne. Enkelte er av den oppfatningen at en høyere pris for en vare i samme varegruppe alltid betyr at varen er av bedre kvalitet. Mange har lite greie på hva vanlige varer koster og er derfor ikke i stand til å kunne vurdere om det de kjøper er dyrt eller billig i forhold til en normal pris. Har man mange forskjellige typer gjeld, er det ikke alle som vet hva som er larest å betale ned på først. De mangler en nedbetalingsplan og det kan være tilfeldig hvilken gjeld man nedbetaler. Det er mange som ikke forstår hvordan risikoen for ulike investeringer varierer og hvordan man kan minimere eller spre risiko. Det kan dessuten være vanskelig å være klar over hvilke rettigheter man har som forbruker dersom man ikke har innsikt i lover og regler. De som jobber som selvstendig næringsdrivende har mye å sette seg inn i når det gjelder firmaets økonomi, men det er ikke alle som makter å drive et firma på riktig måte økonomisk. Noen ser ikke ut til å ha forstått at de må skatte av overskuddet og at skatten avregnes året etter inntjeningen.

Økonomisk kompetanse har sammenheng med økonomisk oversikt. De som har dårlig oversikt har det kanskje fordi kompetansen også er dårlig. Dersom man har god kompetanse, vil man ha bedre forutsetninger for å kunne ha god oversikt over økonomien sin.

3.7 Vanedannelse

Gammel vane er vond og vende, er det et ordtak som sier. Det kan absolutt gjelde også for økonomiske vaner vi har lagt til oss. For å illustrere effekten av vanedannelse kan vi se på en modell over to perioder der vi ser bort fra diskontering:

$$U = \ln(c_1 - \alpha c_0) + \ln(c_2 - \alpha c_1)$$

Vi har $0 \leq \alpha < 1$

Den første ulikheten medfører at konsum i forrige periode ikke gir økt nytte i den nåværende perioden. Dersom vi hadde hatt $\alpha < 0$ ville konsum i forrige periode gitt nytte i denne perioden også. For et gitt nivå på c_1 vil du oppnå lavere nytte jo høyere nivået på c_0 er. Tilsvarende vil det naturligvis gjelde at et høyere nivå på c_1 gir lavere nytte av en gitt c_2 . Den siste likheten må være oppfylt for at det skal være matematisk mulig med et avtagende konsum, siden logaritmen til et negativt tall ikke er definert. Vi må ha at $c_1 - \alpha c_0 > 0$, så dersom vi hadde hatt $\alpha > 1$ måtte vi hatt et konsum som øker for hver periode. En slik modell ville vært uegnet for å illustrere atferden til deltakerne i Luksusfellen. I tillegg til nyttefunksjonen har vi budsjettbetingelsen

$$c_1 + \frac{c_2}{1+r} = W$$

Vi maksimerer nytten med hjelp av Lagranges metode:

$$\mathcal{L} = \ln(c_1 - \alpha c_0) + \ln(c_2 - \alpha c_1) - \lambda(c_1 + \frac{c_2}{1+r} - W)$$

Det gir de to førsteordensbetingelsene

$$\frac{1}{c_1 - \alpha c_0} - \frac{\alpha}{c_2 - \alpha c_1} = \lambda$$

$$\frac{1}{c_2 - \alpha c_1} = \frac{\lambda}{1+r}$$

Ved å kombinere dem får vi

$$\frac{1}{c_1 - \alpha c_0} = \frac{1+r+\alpha}{c_2 - \alpha c_1}$$

$$(1+r+\alpha)(c_1 - \alpha c_0) = c_2 - \alpha c_1$$

$$c_2 = (1+r+\alpha)(c_1 - \alpha c_0) + \alpha c_1$$

Setter vi uttrykket for c_2 inn i budsjettbetingelsen får vi

$$c_1 + \frac{(1+r+\alpha)(c_1 - \alpha c_0) + \alpha c_1}{1+r} = W$$

$$c_1 = \frac{1}{2r + 2\alpha + 2} (W + rW + \alpha c_0 + \alpha^2 c_0 + r\alpha c_0)$$

$$= \frac{1}{2} \frac{1+r}{1+r+\alpha} W + \frac{\alpha}{2} c_0$$

Dermed har vi at $\frac{\partial c_1}{\partial c_0} = \frac{\alpha}{2} \geq 0$

Det viser effekten av vanedannelse. Et større konsum i forrige periode gjør at du ønsker et større konsum i inneværende periode. I dette eksempelet med tre perioder vil man da måtte redusere forbruket kraftig i siste periode. Fordi vanedannelse fører til at et høyt konsum gjør det mer ønskelig å fortsette med et høyt konsum, vil du være mer villig til å leve over evne tidlig i livet, slik at du må ta til takke med et lavt konsum i den siste delen av livet.

$$\frac{\partial c_2}{\partial c_0} = -(1 + r + \alpha) < 0$$

Dette viser det åpenbare faktum at konsekvensen av et høyt konsum i forhold til formue tidlig i livet er at man er nødt til å redusere konsumet kraftig i siste delen av livet.

Dessuten ser vi at

$$\frac{\partial c_1}{\partial c_0 \partial \alpha} = \frac{1}{2}$$

En større α gjør at økningen i det nåværende konsumet som kommer som en følge av en økning i konsumet i forrige periode blir større. Jo mer du legger vekt på forrige periodes konsum når du skal fordele konsumet over to perioder, jo mer vil du ønske å konsumere i den første av de to periodene.

Konsumet i første periode (og andre periode) øker også med inntekten, og økningen er større jo mindre α er. Dersom vi ikke har vanedannelse ($\alpha = 0$) og ingen diskontering vil en lønnsøkning føre til at du øker konsumet like mye i begge perioder. Med vanedannelse ($\alpha > 0$) vil du øke konsumet mer i andre periode enn i første periode, til tross for at du har en konkav nyttefunksjon som ellers tilsier et jevnt konsum.

Hvis vi forenkler ved å sette $r = 0$, vil vi uten diskontering og vanedannelse ha $c_1 = c_2 = \frac{W}{2}$.

Med vanedannelse vil vi dersom vi har vennet oss til et høyere konsum, ha $c_1 > \frac{W}{2} > c_2$.

Dersom vi tidligere har hatt et lavere konsum vil vi imidlertid ikke ha noe effekt av vanedannelse på konsumfordelingen over de to periodene. Vanedannelse gjør altså at tilpasningen til et lavere konsumnivå er vanskeligere og at det dermed tar lenger tid å redusere forbruket. Du vil ha en gradvis nedgang i forbruket, istedenfor en brå nedgang som du ville hatt uten vanedannelse.

Et høyt konsum i forrige periode øker sannsynligheten for at man vil ønske et høyt konsum i neste periode. I noen tilfeller kan resultatet bli at man gjør alt man kan for å opprettholde forbruket, som å ta opp dyre lån man egentlig ikke har råd til. Det er å forvente at deltakere som har vokst opp med et høyt forbruk fortsetter å ha et høyt forbruk. Det er nok en positiv sammenheng mellom hvor god foreldrenes og barnas økonomi er, men effekten av vanedannelse vil forsterke barn av mer velstående foreldre sin tendens til å fortsette å ha et høyt forbruk som voksen. Mange foreldre virker å være veldig opptatt av at barna skal få det de ønsker seg, men de foreldrene tenker kanskje ikke over at det kan ha slike uheldige konsekvenser for hvordan barna deres tar økonomiske beslutninger senere i livet.

3.8 Evolusjonspsykologi

Forklaringer basert på evolusjonspsykologi vektlegger at mennesker har en atferd som bidrar til å øke sjansene for reproduksjon av genene sine. En bestemt adferd kan da begrunnes med at den øker muligheten til reproduksjon. Forbruk kan fungere som et kostbart tegn på vellykkethet og gode gener (Miller 2009). Dermed vil forbruket brukes for å reklamere for deg selv som en attraktiv partner å få barn med. Tanken er at forbruket er et middel for å framstå som penere, sterkere og mer ressurssterke enn andre som konkurrerer om potensielle livsledsagere. Denne teorien bygger på biologiske teorier, der kvinner har en tendens til å foretrekke menn med høy inntekt og status, mens mannen legger mest vekt på et pent ytre. Menn blir tiltrukket av skjønnhet og ungdommelighet, mens kvinner ser på sosial status og mannens evne til å tilegne seg og dele ressurser som attraktivt (Saad 2007). Mannen kan signalisere makt, rikdom og at han er i stand til å dekke kvinnens materielle behov ved å gjøre risikable investeringer eller ha et høyt forbruk av blant annet dyre biler og eksklusive klokker. Kvinnen på sin side kan øke sin attraktivitet overfor potensielle menn ved å forbedre sitt ytre. Det vil typisk være sminke, klær og sko, gjenstander til leiligheten, skjønnhetsprodukter eller til og med skjønnhetsoperasjoner. Ved å se på hvilke varer eller tjenester deltakerne bruker spesielt mye penger på, kan vi se om de økonomiske problemene kan ha begrunnes ut fra en

evolusjonpsykologisk teori. Blant deltakerne skulle man da forvente et høyt relativt konsum av synlige varer som klær, sminke, smykker og vesker for kvinner, mens menn ville fremstått som spandable og hatt et konsum fylt av blant annet biler, klokker og elektronikk. For varer som først og fremst har en funksjonell verdi, som soveromsgardiner og støvsugere, skulle man forvente et relativt lavere konsum. Resultatene til Lo og Harvey (2010) tyder på at overforbrukere kjøper en større andel dyre merkevarer enn andre forbrukere, men at dette bare gjelder for produkter som er synlige for andre. Forbrukere kan være villige til å betale en høy pris for en vare som signaliserer høy status, selv om andre egenskaper ved varen tilsier en lav pris. Folk som handler i tråd med denne teorien kan prioritere konsum som virker tiltrekkende for en kjæreste foran alt annet. Man kan ta opp store lån og leve over evne i lang tid fordi konsekvensene av en stor gjeld ikke ses på som av så stor betydning som å finne seg en kjæreste.

4 Datainnsamling

4.1 Datautvalget

Det er den norske utgaven av Luksusfellen jeg har konsentrert meg om. I alt har jeg hatt tilgang til 58 episoder fra Norge som ligger fritt tilgjengelig på tv3s hjemmesider på Internett. Disse episodene er fordelt over seks sesonger. I løpet av de to første sesongene er det minst tre episoder som ikke er lagt ut på Internett, og som dermed ikke er med i mine data. Den første sesongen ble sendt våren 2008, etterfulgt av sesongene høst 2008, vår 2009, vår 2010, vår 2011 og høst 2011. En ny sesong startet våren 2012 mens jeg jobbet med denne oppgaven, men den sesongen er ikke med i mitt datamateriale. I 29 av de 58 episodene møter vi et par som har felles økonomiproblemer. I de øvrige 29 episodene er det én deltaker som har rotet det til for seg selv. I fem av de sistnevnte 29 episodene møter vi et par, men der jeg altså bare regner den ene som deltaker, siden den andre parten ikke har særlige økonomiske problemer. Totalt er det dermed 87 deltakere fordelt på de 58 episodene.

Vi får vite alderen på 75 av deltakerne. Den varierer fra 20 til 57 år, med et gjennomsnitt på i overkant av 31 år. Deltakerne har i gjennomsnitt en månedlig netto lønnsinntekt på i overkant av 20 000 kroner. Gjelden deres varierer fra 40 000 til 3 000 000 kroner, og i gjennomsnitt skylder de anslagsvis rundt 1 050 000 kroner medregnet all type gjeld. Både gjelden og lønnsinntekten har jeg beregnet per person, slik at hvis det har vært et par som har vært med har jeg delt gjelden deres på to for å finne gjennomsnittlig gjeld. Til sammenligning var gjennomsnittlig gjeld *per husholdning* 992 000 kroner i 2010 (Statistisk sentralbyrå 2012). Ifølge Intrum Justitia (2011) var gjennomsnittlig gjeld *per person* 565 200 kroner i 2010. Dette sier ikke noe om størrelsen på de ulike typene gjeld det dreier seg om. Deltakerne i Luksusfellen har en boliggjeld på i gjennomsnitt rundt 600 000 kroner, så annen gjeld utgjør dermed rundt 450 000 i gjennomsnitt per person. Det dreier seg hovedsakelig om forbrukslån, kredittkortgjeld og inkassogjeld, men også noe studiegjeld, gjeld til venner og familie, skattekrav og billån. Deltakerne har altså ikke bare en uvanlig stor gjeld, men også en spesiell sammensetning av gjelden. Det dreier seg ofte om svært mye kortsiktig gjeld som er dyr å betjene. Blant hele befolkningen er andelen av gjelden som er sikret med bolig rundt 85 %, mens den blant deltakerne i Luksusfellen ser ut til å være under 60 %. I tillegg har altså deltakerne en betraktelig høyere total gjeld enn gjennomsnittet for nordmenn.

4.2 Metode

Hver episode varer mellom 40 og 45 minutter. Episodene har en ganske lik struktur, slik at det har vært mulig å sammenligne de ulike deltakerne med hverandre. Grovt sett er hver episode bygd opp kronologisk på følgende måte:

- Presentasjon av deltakeren/deltakerne.
- De økonomiske ekspertene (programlederne) drar hjem til deltakeren/deltakerne for å møte ham/henne/dem der.
- Ekspertene ser gjennom deltakerens økonomipapirer for å skaffe seg oversikt over den økonomiske situasjonen.
- Bakgrunnen for problemene blir kartlagt. Hvordan har vedkommende havnet i denne situasjonen?
- Deltakeren gjetter/beregner hvor mye penger han/hun har brukt i gjennomsnitt de siste månedene. Han/hun setter opp 1 000- og 500-lapper på en tavle med ulike forbrukskategorier. Senere får deltakeren vite hva han/hun faktisk har brukt, hovedsakelig basert på kontoutskrifter som ekspertene har gått igjennom.
- Deretter følger gjerne en del der ekspertene prøver å bevisstgjøre deltakeren på vedkommendes dyre vaner, gjerne ved bruk av illustrerende eksempler. Dette er ofte den mest underholdende delen av episodene, men kanskje ikke den delen som gir mest nyttig informasjon for denne oppgaven.
- Ekspertene gjennomfører i samarbeid med deltakerne tiltak for å få økonomien på rett kjøl. Det kan være forhandling med kreditorer, salg av bil eller andre ting, å skifte jobb for å øke inntekten, eller å flytte til et rimeligere sted å bo.
- Ekspertene setter opp et nytt budsjett som deltakerne skal leve etter, vanligvis helt fram til all gjeld er nedbetalt og økonomien er sikker igjen.
- Kort innslag om hvordan det har gått med deltakerne, vanligvis rundt en måned etter at de fikk hjelp.

Enkelte avvik fra denne strukturen har gjort datainnsamlingsarbeidet litt komplisert. Vi får for eksempel ikke alltid se at deltakerne tipper sitt eget forbruk. Ofte får vi bare vite hva de tipper på noen av forbrukskategoriene og samlet forbruk. Jeg vil tro det er en tendens til at det er de kategoriene deltakerne bommer mest på som blir vist på tv. Episodene fra de to siste sesongene (sesong 5 og 6) skiller seg fra de andre ved at de inneholder lite eller ingen informasjon om hva deltakerne tror om sitt eget forbruk.

Forbrukskategoriene bolig, mat, klær, transport, sparing og annet er med i alle episodene. For de tre siste sesongene er pengene deltakerne bruker på å betjene den kortsiktige gjelden skilt ut fra annet-posten og opprettet som en egen post med navnet ”gjeld.” I noen av episodene blir enkelte poster mer spesifisert, for eksempel hvor mye av annet-posten som er brukt på shopping, dyre hobbyer, reiser eller spilleproblemer. Penger til røyk eller uteliv kan bli skilt ut fra mat-posten, mens shopping kan bli skilt ut fra poster som klær eller interiør. Det er flere deltakere som har tatt ut penger fra kontoen før de handler eller som har handlet med kontanter fra egen bedrift. I slike tilfeller har det ikke vært mulig for programlederne å se forbruket på kontoutskrifter, så de har da i samarbeid med deltakerne resonnert seg fram til hvordan forbruket kan ha vært. Det vil etter alt å dømme føre til en mer unøyaktig beregning av forbruket.

Datainnsamlingen foregikk på en slik måte at jeg skrev notater mens jeg så episodene. Det var enkelt å sette pause på programmet og spole tilbake når det var behov for det. Jeg prøvde å få med viktig informasjon som jeg visste jeg ville få bruk for. Det inkluderer blant annet sivil status, barn, bosituasjon, inntekt, forbruk og gjeld. Jeg har også vært veldig oppmerksom på deltakernes uttalelser, som bl.a. kan avsløre om de har god oversikt over situasjonen, hvordan forhold de har til shopping eller hvor mye de er preget av problemene. I dette arbeidet har jeg også skrevet opp hvordan de har tippet på forbruket, hvordan det faktiske forbruket har vært og hvordan det nye budsjettet deres ser ut. Jeg har laget et Excel-dokument med kort oversiktlig informasjon om alle deltakerne. Her er det meste av tallmateriale jeg har trengt samt noe annen grunnleggende informasjon som alder, yrke osv. Et Word-dokument med korte stikkordspregede setninger og sitater dannet grunnlaget for presentasjonen av deltakerne.

Etter å ha skrevet notater fra alle episodene, begynte arbeidet med å skrive på en mer strukturert måte slik at alle episodene skulle få en mest mulig lik presentasjonsform. Resultatet av dette arbeidet er lagt til som vedlegg i denne oppgaven, og er det jeg har brukt

for å analysere og sammenligne deltakerne. Første avsnitt under hver episode er en presentasjon av deltakerne og inkluderer familie- og bosituasjon samt viktige endringer deltakerne kan ha vært utsatt for den siste tiden. Andre avsnitt er skrevet for å prøve å få et inntrykk av hvor god oversikt deltakerne har over situasjonen. Dette inkluderer hvor bra de tipper på forbruk og gjeld, dersom det har vært opplysninger om det. I tillegg er det dette avsnittet som gir opplysninger om det er orden i de økonomiske papirene og om deltakeren har problemer med å ta inn eller åpne posten. Tredje avsnitt viser hva de har brukt eller bruker mye penger på. Det kan være fra de oppsatte forbrukskategoriene som mat eller klær, eller det kan være for eksempel shopping eller røyk. Dersom det har kommet noe informasjon om deltakernes tidspreferanser eller personlighetstrekk har jeg tatt med det i et eget avsnitt. For de av deltakerne som kan være rammet av avhengighetsproblemer, enten det er shopping eller en annen avhengighet, er dette også inkludert. Siste avsnitt beskriver hvordan det har gått med deltakerne den første måneden etter at de hadde besøk av luksusfellen. Her er det ganske store forskjeller hva slags opplysninger som blir gitt. Hovedinntrykket er likevel at det er det positive som blir trukket fram i slutten av programmet, sannsynligvis for å gi seerne et godt sisteinntrykk av deltakeren.

4.3 Viktige bemerkninger

De fleste av deltakerne har allerede kommet et stykke på vei med å vedgå at de har økonomiske problemer. Det er med andre ord ikke snakk om folk som benekter at de trenger hjelp, men heller om folk som er klar over i alle fall deler av problemene sine. Mange har også kommet lenger i prosessen mot en bedre økonomi ved at de har prøvd å ordne opp selv. Det er for eksempel flere av deltakerne som har klart å redusere forbruket eller gjennomført en mer eller mindre vellykket refinansiering. Slik deltakerne framstår under opptakene er derfor ikke alltid representativt for hvordan de har framstått tidligere. Selv om enkelte virker å ha god oversikt når vi ser dem på tv, så har de kanskje hatt dårlig oversikt over en lang periode. Noen har lagt bak seg problemer med shopping eller andre avhengigheter. Dette er viktig å være klar over i tolkningen av dataene. Ideelt sett skulle vi hatt informasjon om deltakerne fra den tiden de dårlige økonomiske beslutningene ble tatt, men det har vi altså ikke alltid. Det er dessuten vanskelig å vite hvor godt deltakerne har forberedt seg til opptakene. Enkelte har kanskje prøvd å skaffe seg en oversikt over økonomien før opptakene startet for ikke å virke helt uvitende.

Vi har et svært selektert utvalg av personer med økonomiske problemer. Det er ikke hvem som helst som ønsker å stå fram på tv foran flere hundre tusen seere. Dessuten er det ikke tilfeldig hvem som blir plukket ut. Produsentene av programmet ønsker naturligvis flest mulig seere, og for å få det må de lage et mest mulig interessant program. Man kan tenke seg at spesielle personer vil øke underholdningsverdien. På en annen side så kan det kanskje være like spennende å vise at det er helt normale personer som kan havne i et slikt økonomisk uføre. Vi har da også en miks av deltakere som lever helt vanlige familieliv og mer originale typer med sine særinteresser.

Opptakene som danner grunnlaget for en episode gjennomføres i løpet av seks dager. Det er en svært liten del av opptakene som blir en del av episoden som blir sendt på tv. Hva som blir sendt på tv er selvfølgelig nøye valgt ut av produsentene av programmet. Derfor kan vi ikke alltid regne med at det tv-seerne ser er representativt for virkeligheten.

Programmet ledes av et ekspertpanel med økonomisk, juridisk og psykologisk kompetanse. De har lang erfaring med forbrukerøkonomiske spørsmål og forhandler fram avtaler som deltakerne neppe hadde klart på egen hånd. Jeg vil tro at det er lettere for bankene å gå med på sjenerøse avtaler når det er de økonomiske ekspertene som sitter på andre siden av forhandlingsbordet. Med kameralinser rettet mot seg vil det kanskje være lettere å si ja til økonomenes forslag. Det kan være god PR for bankene å framstå som velvillige. De økonomiske ekspertene er i mange episoder i tøffe forhandlinger med bankene om nye nedbetalingsordninger eller refinansiering. Det er bare ett tilfelle der det ender med offentlig gjeldsordning. De aller fleste ender med en plan for framtiden som innebærer at all den kortsiktige gjelden skal være nedbetalt i løpet av få år. Man kan kanskje stille spørsmålet om hvor alvorlige problemene har vært, når det trengs relativt kort tid på å løse dem etter mange års overforbruk. Noen deltakere slipper muligens litt billig unna. Det er uheldig dersom seerne får inntrykk av at man bare trenger la oss si et par år for å ordne opp i et økonomisk kaos som følge av kraftig overforbruk i 10 år. Det er ikke sikkert det er helt realistisk at skyldneren oppnår så gunstige avtaler med kreditorene uten støtte fra forhandlingsdyktige fagpersoner.

Vi får altså møte deltakerne igjen rundt en måned etter at de har fått hjelp, og det virker som de fleste har klart å endre livsstilen. Det ville vært nyttig å vite hvordan det går med deltakerne på lengre sikt, for eksempel ett eller to år etterpå. Siden de vet at Luksusfellen kommer på besøk etter rundt en måned vil det gi dem ekstra motivasjon til å holde det nye

budsjettet og ha kontroll på økonomien den første måneden etter at de har fått hjelp. Mer interessant ville det vært å sett hvordan de klarer seg når de er helt overlatt til seg selv og ikke venter på at noen skal kontrollere de nye vanene deres. Det kan dessuten være en forskjell på hvilke forutsetninger de ulike deltakerne har for å fortsette å holde orden på økonomien. Jeg vil tro at de som hadde manglende oversikt over økonomien som største problem, har større sjanse for å opprettholde de nye, gode vanene. Personligheten er vanskeligere å endre, så de som har personlighetstrekk som gjør dem utsatt for dårlige vaner, vil jeg tro har større risiko for å tilegne seg de gamle vanene igjen.

5 Resultater og empiri

I dette kapittelet skal jeg vise hva som kjennetegner deltakerne og hvilke teorier disse kjennetegnene er forenelige med. På den måten kan jeg få en indikasjon på hvilke teorier som ser ut til å være best egnet til å forklare deltakernes atferd. Siden informasjonen om de 58 deltakerne er såpass begrenset og selektert, vil jeg måtte bruke mye skjønn i vurderingen av dem. Selv om det ofte vil være en subjektiv vurdering, skal jeg prøve å gjøre vurderingen så objektiv som mulig for at man skal kunne stole på at resultatene faktisk kan fortelle noe om virkeligheten.

Når jeg refererer til episode X;Y er X nummeret på sesongen mens Y er nummeret på episoden. For eksempel viser 2;6 til episode 6 i sesong 2. Informasjon om hver enkelt episode finnes i vedlegget til oppgaven. Episodene kommer ikke i den samme rekkefølgen som de er sendt på tv.

5.1 Oversikt over økonomien

Teoriene om diskontering forutsetter at deltagerne er fullt ut informert om situasjonen sin. Enten de har klassisk eller hyperbolsk diskontering, så er atferden den beste de kan ha basert på den informasjonen som er tilgjengelig. Avveiningene deltakerne gjør mellom konsum i ulike perioder skal ifølge disse teoriene være rasjonelle, i den forstand at deltakernes konsumprofil er den de faktisk ønsker. Årsaken til at de har havnet i så store økonomiske problemer skulle da være at de legger mye større vekt på umiddelbart konsum enn på framtidig konsum. Med en tilstrekkelig høy diskonteringsrente vil det være rasjonelt for deltakerne med et fortsatt høyt konsum selv om de faktisk er klar over sin egen (dårlige) økonomiske situasjon.

Dersom man har en diskonteringsrente som ikke endrer seg med tiden, må den være svært høy for at den skal være forenelig med forbruksmønsteret til en typisk deltaker i luksusfellen. Det må være en person som har lite fallende grensenytte av konsum i dag, og som i tillegg verdsetter dagens konsum vesentlig høyere enn senere konsum. Personen har svært mye glede av å konsumere i dag og ser nærmest aldri ut til å få konsumert nok i dag. I et slikt tilfelle vil deltakerens forbruksmønster med et svært høyt konsum i dag og begrensede konsummuligheter i neste periode være både planlagt og ønskelig fra deltakerens side.

For at hyperbolsk diskontering skal kunne forklare en deltakers atferd, trenger ikke den konstante langsiktige diskonteringsraten mellom to framtidige perioder, δ , være like høy som ved klassisk diskontering. Vi må derimot kreve at $\beta < 1$ for at deltageren skal ta impulsive beslutninger som følge av hyperbolsk diskontering.

Deltakere som tar avgjørelser basert på diskontering har altså full eller tilnærmet full oversikt over økonomien. Deltakere som tror de har lavere gjeld og/eller høyere inntekt enn de faktisk har, kan falle inn under teorien om confirmatory bias. De andre teoriene krever ikke noe spesielt av deltakernes oversikt over situasjonen. De kan derfor være relevante enten deltakerne har god eller dårlig oversikt. Det kan likevel være grunn til å tro at de som har dårlig økonomiske kompetanse også har dårlig oversikt fordi de ikke har evnen til å skaffe seg oversikt.

Graden av oversikt vil jeg først og fremst vurdere ut fra hvor godt deltakeren beregner gjelden og forbruket sitt. De fleste deltakerne setter opp det de tror de har brukt på de ulike forbrukskategoriene, og mange anslår også hvor mye gjeld de har. Det er imidlertid ikke sikkert at de som virker å ha god oversikt har hatt så god oversikt i virkeligheten. De kan ha skaffet seg bedre oversikt før opptakene startet, eller de kan ha vært heldige med å tippe riktig. I noen tilfeller kan deltakernes uttalelser avsløre om de har god eller dårlig oversikt. Reaksjonene etter at de får vite størrelsen på gjelden og forbruket vil også bli lagt til grunn i vurderingen av hvor god oversikt de har.

Av de totalt 58 episodene skiller 4;7 seg klart ut som en deltaker med usedvanlig god oversikt over forbruket og gjelden. Dessuten er økonomipapirene sortert og ordnet i en perm.

Det er 6 deltakere som viser rimelig god oversikt over store deler av forbruket og gjelden.² Likevel viser alle disse tegn på at oversikten ikke er så god som man først kan få inntrykk av. Den tilsynelatende gode oversikten kan være et resultat av at de har vært heldige med å tippe riktig. 5;3 har for eksempel gode anslag på gjelden og det meste av forbruket, men er likevel spent på hva økonomieksperter vil si.

Det er 41 deltakere med klart dårlig oversikt over gjeld og forbruk.³ Et av de klareste eksemplene er 2;2 med forbruk og gjeld som er nesten dobbelt så store som anslått. Noe som

---

² Episodene 4;2, 4;6, 4;11, 5;2, 5;3 og 5;6.

³ Episodene 1;1, 1;2, 1;3, 1;5, 2;2, 2;3, 2;4, 2;5, 2;7, 2;9, 3;2, 3;3, 3;4, 3;6, 3;7, 3;8, 3;9, 3;10, 4;1, 4;4, 4;5, 4;8, 4;9, 4;10, 4;12, 4;13, 5;1, 5;4, 5;5, 5;7, 5;8, 5;9, 5;10, 6;1, 6;2, 6;4, 6;5, 6;6, 6;8, 6;9 og 6;10.

går igjen for de fleste av disse 41 episodene er at annet-posten under forbruket er betydelig større enn deltakerne tror. De ser altså ut til å være en tendens til at man glemmer utgifter til blant annet abonnementer, telefoni, Internett, helse og hygiene, underholdning, hobbyer samt andre småutgifter.

De 10 resterende deltakerne har jeg på grunn av manglende eller uklar informasjon ikke klart å plassere i en av de tre nevnte gruppene. Alle disse uspesifiserte deltakerne ville fått en plass i en av de to sistnevnte gruppene dersom jeg måtte plassert dem i en gruppe. Det er også verdt å nevne at det er knyttet spesielt stor usikkerhet til de i gruppen med rimelig god oversikt. De fleste av disse har fått plass her under tvil og kunne nesten like gjerne tilhørt gruppen med uspesifiserte deltakere. Hovedkonklusjonen blir uansett at det er svært få som har normalt god eller god oversikt over økonomien. Dårlig oversikt kan dermed se ut til å være en viktig grunn til at deltakerne har fått økonomiske problemer og at de ikke klare å komme seg ut av dem. Det kan også tenkes at de som har dårlig oversikt har hatt større mulighet for å komme med i programmet, siden produsentene kan se på det som et kjennetegn som vil øke underholdningsverdien.

5.2 Skjule informasjon

Flere deltakere går aktivt inn for å skjule informasjon de ikke ønsker å bli konfrontert med. De er til og med villige til å bruke tid og ressurser på dette. Deltakere som ikke tar inn eller ikke åpner posten vil falle inn under denne kategorien. Det vil også deltakere som gjemmer bort regninger eller legger dem rundt omkring i huset for at de ikke skal samle seg opp til store bunker. Noen kaster også posten eller kvitter seg med den på andre måter.

En som bevisst skjuler informasjon faller inn under teorien om confirmatory bias. Man kan også tenke seg at en som er rammet av en eller annen form for avhengighet skjuler en del informasjon for andre personer. Grunnen til at en avhengig person gjør det kan derimot være at hun ikke ønsker å avsløre avhengigheten til andre. Det kan godt hende at den avhengige er fullstendig klar over sin egen avhengighet.

Det er 23 episoder der deltakerne ikke tar inn eller åpner post, gjemmer post eller kaster post.⁴ For eksempel går 3;7 forbi postkassa når den ser full ut, slik at kvelden ikke skal bli ødelagt.

---

⁴ Episodene 1;1, 1;3, 1;4, 2;2, 2;3, 2;5, 2;7, 2;9, 3;2, 3;7, 3;8, 3;9, 3;10, 4;2, 4;4, 4;8, 4;9, 5;2, 5;4, 5;5, 6;2, 6;5 og 6;9.

5;5 legger regningene bort i en koffert eller kaster dem. 6;9 har nesten ikke åpnet post de siste årene og brant til og med opp en full pose med regninger.

Det er fire tilfeller der det blir opplyst at deltakeren har mange ubetalte regninger, men der det ser ut til at konvoluttene blir åpnet og at det ikke gjøres noe spesielt for å prøve å skjule informasjon.⁵ Det er usikkert hvor lenge regningene har vært uåpnet. Enkelte får veldig mange regninger, så det kan raskt bli en stor bunke av det etter noen dager.

Det er dermed 31 deltakere som ikke har unormalt mange ubetalte regninger eller som ikke viser tegn på å prøve å skjule informasjon om den dårlige økonomien. Enkelte av disse deltakerne kan tenkes å prøve skjule informasjon uten at en slik atferd har kommet fram i episodene. Likevel vil jeg tro at dette ville vært så interessant å vise på tv at produsentene ville tatt det med. Derfor ser det ut til at rundt halvparten av deltakerne ikke kan havne under teorien om confirmatory bias, mens den andre halvparten kan være preget av det. Jeg vil si at det er et relativt stort antall deltakere som bevisst skjuler informasjon.

5.3 Konsumsammensetning

Noen av deltakerne har en spesiell sammensetning av konsumet, slik at enkelte forbrukskategorier utgjør en uvanlig stor del av det totale forbruket.

Spesielle sammensetninger av konsumet indikerer at teorien om evolusjonspsykologi kan forklare deltakernes atferd. En slik teori tilsier at kvinner har et høyt relativt konsum av synlige varer som klær, sminke, smykker og vesker, mens menn ville fremstått som spandable og hatt et konsum fylt av blant annet biler, klokker og elektronikk. For varer som først og fremst har en funksjonell verdi, som soveromsgardiner og støvsugere, skulle man forvente et relativt lavere konsum for begge kjønn.

Vi må kreve at delen av forbruket som består av de relevante forbrukskategoriene er vesentlig større enn det som er vanlig. Videre må vi ta hensyn til at noen kan ha for eksempel bil eller elektronikk som hobby og da er det kanskje ikke evolusjonsargumentet som er grunnen til at forbruket er høyt. Hva slags forbruk som skyldes at det er en hobby og hva som skyldes et ønske om å finne seg en livsledsager er ikke alltid så lett å bedømme. Noen sier kanskje det er en hobby for å skjule at det er andre grunner til det høye forbruket.

---

⁵ Episodene 4;1, 5;7, 6;4 og 6;7.

Dersom noen har en avhengighet kan det få utslag på sammensetningen av konsumet. Spilleavhengige vil naturligvis ha store utgifter til spilling, men også de som er avhengige av shopping kan ha en spesiell konsumsammensetning. Det vil være naturlig at de shoppingavhengige har et større forbruk av klær, sko, interiør og ”ting og tang.” Det er de mest vanlige varene å shoppe, selv om et par av deltakerne også uttaler at de kan shoppe matvarer. De øvrige teoriene forutsetter ingen spesiell konsumsammensetning.

Det er 22 episoder der deltakerne har et typisk forbruk etter evolusjonsteorien.⁶ 2;6 uttaler direkte at han ønsker å gi et inntrykk av at han har det bra og er velstående. Han er opptatt av dyre biler og elektronisk utstyr. 3;1 sier: “Kunne sikkert dra litt damer med forbruket.” 5;5 ser ut til å ha nådd målet med forbruket, siden samboeren uttaler at hun trodde han var rik da de traff hverandre.

13 Deltakere har noen eksempler på evolusjonsforbruk, men det ser ikke ut til at evolusjonsteorien er den viktigste bakgrunnen for dette forbruket.⁷ 4;9 er for eksempel en dame som har shoppet mye klær, sko og interiør. Det kan derimot virke som denne shoppingen mest er for å flykte fra en vanskelig hverdag, og ikke hovedsakelig er for å gjøre seg selv mer attraktiv.

Til sammen er det opptil 35 deltakere med et forbruk som kan være et resultat av evolusjonspsykologi. Man bør imidlertid være litt forsiktig med å tolke det absolutt som at det er evolusjon som er argumentet for alle disse deltakernes forbruk. Det kan som nevnt være andre grunner til at folk har en spesiell konsumsammensetning.

5.4 Avhengighet og shopping

For å vurdere om deltakerne er rammet av en avhengighet, har jeg ofte brukt informasjon om deltakernes egne uttalelser. Noen er rammet av en avhengighet til shopping, men det er også flere som lider av spilleproblemer som har vært en betydelig belastning for økonomien. Jeg vil skille mellom deltakere med alvorlig grad av spilleavhengighet og deltakere som kan være utsatt for avhengighet. Den førstnevnte gruppen består av dem som har en avhengighet som opptar så store deler av livet at de trenger behandling for det. Den sistnevnte gruppen består

---

⁶ Episodene 1;1, 2;6, 2;8, 3;1, 3;2, 4;1, 4;2, 4;5, 4;6, 4;7, 4;13, 5;1, 5;3, 5;4, 5;5, 5;7, 5;8, 5;9, 5;10, 6;5, 6;7 og 6;10.

⁷ Episodene 2;2, 2;4, 3;10, 4;4, 4;9, 4;10, 4;11, 4;12, 6;1, 6;2, 6;4, 6;8 og 6;9.

av dem som spiller litt av og til, men som ser ut til å ha en viss kontroll på spillingen. De som faller innenfor gruppen med shoppingproblemer er de som har vanskelig for å kontrollere shoppingen, de som shopper for å dempe vonde følelser og bli lykkeligere, eller de som shopper når de kjeder seg.

Enkelte personlighetstrekk kan også være knyttet til forskjellige avhengigheter. Impulsive og spenningssøkende personer med liten grad av selvkontroll kan være spesielt utsatt for avhengigheter (Nelson 1983).

Det er tre deltakere med en betydelig grad av avhengighet.⁸ Disse har alle spilt bort et sekssifret beløp i løpet av noen få år.

I tillegg er det fem deltakere som driver med pengespill eller netthandling, men i mindre grad enn den forrige gruppen.⁹ 4;5 er blant disse, med et månedlig forbruk på 2 000 på hesteveddemål.

Det er 14 deltakere som det kan se ut som har problemer med shopping, basert på deres egne uttalelser.¹⁰ Ett eksempel er 5;4 som kan kjøpe klær for å trøste seg selv når humøret ikke er på topp.

Jeg vil tro at informasjon om avhengighet og shopping er såpass interessant at det blir tatt med i episodene dersom deltakerne er preget av det. Derfor kan jeg ikke tenke meg at det er så mange av de øvrige 36 deltakerne som har et vanskelig forhold til shopping eller lider av en annen avhengighet. Når nesten en fjerdedel av deltakerne har uttalelser som tyder på et problematisk forhold til shopping, i tillegg til at åtte deltakere driver med annet avhengighetsdannende pengebruk, så vil jeg tror det er en betydelig høyere frekvens enn for befolkningen generelt. En ting å tenke på er at økonomiske problemer faktisk kan være en grunn til at enkelte begynner å shoppe eller å gamble, siden det kan fungere som en flukt fra problemene.

---

⁸ Episodene 1;5, 3;8 og 4;1.

⁹ Episodene 1;6, 2;3, 4;5, 5;7 og 6;9.

¹⁰ Episodene 1;1, 1;5, 2;2, 2;4, 2;5, 2;9, 3;2, 3;9, 4;6, 4;7, 4;9, 5;4, 5;9 og 6;8.

5.5 Endringer i livssituasjon

De som har vært utsatt for betydelige endringer i livssituasjonen kan ha fått et skift i referansepunktet for forbruket. Mange har vært utsatt for et samlivsbrudd som har endret forutsetningene for en god økonomi. Noen har fått endret inntekten etter at de har havnet i en annen jobbsituasjon. Det kan ha vært en frivillig endring, som når man velger å begynne å jobbe som selvstendig næringsdrivende. Det kan også ha vært en uønsket endring ved at man har blitt arbeidsledig eller ufør. En veldig variabel inntekt kan også føre til at deltakerne faller for fristelsen av å venne seg til et høyt forbruk i perioder med høy inntekt.

Ifølge teorien om confirmatory bias kan altså endringer være en mulig forklaring på hvorfor noen av deltakerne har hatt et forbruk som har ledet til økonomiske problemer.

De aller fleste deltakerne har hatt økonomiske problemer som har vart i flere år, og størsteparten av deltakerne er relativt unge. Derfor er det svært vanlig at deltakerne har opplevd betydelige endringer i livet. Jeg vil prøve å konsentrere meg om de endringene som kan ha bidratt til å gjøre økonomien problematisk. Endringen må også ha kommet før det tidspunktet da økonomien var på sitt verste. For eksempel vil et samlivsbrudd ikke bli regnet som en relevant endring dersom det ikke skulle være en grunn til at det gjorde økonomien verre. Det vil heller ikke en ny jobbsituasjon som ikke har ført til en særlig endring i inntekten.

Igjen kan det være slik at personligheten kan være avgjørende for hvilke frivillige endringer man påfører seg selv. Det kan være slik at positive og optimistiske er mer tilbøyelige til å foreta endringer som også kan få negative konsekvenser. De er altså villige til å ta mer risiko som gjør dem mer utsatt for både negative og positive endringer.

Seks deltakere har hatt svært ujevn inntekt eller fått et stort engangsbeløp.¹¹ 5;10 får deltakeren lønn fire ganger i året pluss to ekstraoppgjør. Det forrige halvårsoppgjøret var på 100 000 kroner. 2;6 tjente 300 000 kroner på kjøp og salg av leilighet, men de pengene ble fort brukt opp.

Så mye som 20 deltakere har opplevd samlivsbrudd¹² og mange av disse har forsørgeransvar for barn fra tidligere forhold. 1;3 fikk hovedansvaret for to tenåringsbarn etter at hun ble skilt.

---

¹¹ Episodene 1;3, 2;6, 2;7, 2;8, 4;5 og 5;10.

¹² Episodene 1;2, 1;3, 1;5, 3;1, 3;2, 3;3, 3;4, 3;6, 3;7, 4;1, 4;7, 4;11, 5;4, 5;5, 5;8, 6;2, 6;6, 6;7, 6;8 og 6;10.

Hun har dessuten brukt opp de 300 000 kronene hun fikk etter at hennes tidligere ektemann kjøpte henne ut av deres felles bolig.

12 deltakere har vært rammet av uførhet, ulykke, skade, arbeidsledighet, permisjon, omskolering eller andre uheldige omstendigheter.¹³ 6;5 ble sykemeldt etter at hun var utsatt for en trafikkulykke og fikk betydelig redusert inntekt. Til tross for at hun jobbet fulltid medregnet ekstravakter, fikk hun bare sykepenger for den lavere stillingsprosenten hun sto oppført med.

Fire deltakere har selv valgt å endre jobbsituasjonen sin betydelig, slik at inntekten har blitt lavere eller mye mer usikker.¹⁴ 3;6 begynte som student etter å ha vært i arbeidslivet, mens de tre andre startet egen bedrift etter å ha vært vanlig arbeidstaker.

Siden fem deltakere har opplevd to av endringstypene er det totalt 37 deltakere som har vært utsatt for minst en endring. De resterende 21 har ikke hatt en betydelig endring i livet slik jeg har definert endringer. Likevel har nok flere av disse deltakerne hatt en endring i livssituasjonen som direkte eller indirekte kan ha påvirket økonomien i negativ retning. Mange av deltakerne er unge og kan ha slitt med å ta styring på egen økonomi da de flyttet bort fra foreldrene og ble økonomisk selvstendige. Å gå fra å være enslig til å få seg en partner kan for noen også gjøre økonomien mer utfordrende, selv om man da er to som kan dele på enkelte utgifter.

5.6 Kompetanse

Med kompetanse mener jeg hva deltakerne har av økonomisk kunnskap. Typiske tegn på dårlig kunnskap kan være at de ikke er klar over hvor dyrt det er å handle på kreditt, eller at de ikke vet hva renten på lån betyr for hvor dyrt lånet blir. For de som driver eget firma kan dårlig kunnskap vise seg ved at de ikke kan regler knyttet til skatt og moms.

For de fleste deltakerne er det vanskelig å bedømme hvor økonomisk kompetente de er. Det er likevel noen som har vist tydelige tegn på at de mangler kompetanse på viktige økonomiske områder. Flere av disse kan naturligvis ha god kompetanse på andre økonomiske områder.

---

¹³ Episodene 2;3, 2;4, 2;9, 3;3, 4;3, 4;7, 4;8, 4;10, 5;7, 5;9, 6;5 og 6;8.

¹⁴ Episodene 3;5, 3;6, 4;6 og 5;6.

Det er sannsynligvis også tilfeller der deltakerne har dårlig økonomisk kompetanse, men at dette ikke kommer fram i programmet.

Deltakerne har god økonomisk kompetanse dersom de viser god økonomisk kunnskap og forståelse på de fleste viktige økonomiske felt. Dette er i praksis umulig å bedømme, siden det ikke er noen tilfeller der det er mulig å fastsette deltakernes helhetlige økonomiske kompetanse. Jeg vil derfor begrense meg til de 15 deltakerne som viser dårlig økonomisk kompetanse på minst ett viktig økonomisk område.¹⁵ 6;10 vet ikke hva det innebærer å ha betalingsanmerkninger. Sju deltakere med egen bedrift har manglende kunnskaper om bedriftsøkonomisk styring. Fem deltakere uttaler at de har undervurdert kostnadene som kan være knyttet til kredittkort. Her har jeg ikke tatt med alle de som har mye høyere gjeld enn de tror. Mye av grunnen til at gjelda er høyere enn de tror ser ut til å være at de har glemt å regne med rentene og gebyrene på kredittkort; og forbruksgjelden.

5.7 Personlighetstrekk

Det er vanskelig å vurdere deltakernes personlighetstrekk siden vi følger dem i en så kort periode som under tre kvarter. Noen ganger hører vi imidlertid at de selv, venner eller kjæreste sier noe om hvordan de er som person. Andre ganger tar deltakerne så spesielle beslutninger at jeg har vurdert personligheten deres ut fra disse beslutningene. For eksempel er det en deltaker som blir karakterisert som spontan siden han har solgt leiligheten impulsivt på et nachspiel. Igjen er det sannsynlig at mange flere av deltakerne har de personlighetstrekkene jeg nevner under, men jeg ønsker ikke å tillegge dem disse trekkene uten å være rimelig sikker.

7 deltakere kan omtales som optimistiske eller positive,¹⁶ 12 som spandable eller rause,¹⁷ mens 14 er impulsive, tenker ikke konsekvenser, eller lever i nuet.¹⁸ Fire av deltakerne har to av disse kjennetegnene. For eksempel handler 5;5 ofte impulsivt og omtales som spandabel.

Det er lett å tenke seg personlighetstrekk som korrelerer med hverandre. En som ikke tenker konsekvenser vil ofte også være en som er optimistisk og kanskje også raus. Ingen av

---

¹⁵ Episodene 2;3, 2;7, 3;1, 3;5, 3;6, 3;7, 3;8, 4;6, 5;6, 5;10, 6;3, 6;6, 6;8, 6;9 og 6;10.

¹⁶ Episodene 1;3, 1;4, 2;8, 3;4, 3;5, 5;6 og 5;7.

¹⁷ Episodene 2;4, 2;8, 3;10, 4;1, 4;3, 4;6, 4;13, 5;5, 5;6, 5;8, 6;5 og 6;8.

¹⁸ Episodene 1;1, 2;7, 2;9, 3;9, 4;2, 4;11, 5;1, 5;3, 5;4, 5;5, 5;8, 5;10, 6;6 og 6;9.

deltakerne blir omtalt med de motsatte personlighetstrekkene pessimistisk, negativ, gjerrig, sparsommelig, langsiktig, gjennomtenkt eller tålmodig.

Impulsive handlinger gjør både teorien om hyperbolsk diskontering og visceral factors mer relevant.

Å være spandabel kan foruten å være et personlighetstrekk også være et tegn på at evolusjonspsykologi er en forklaring på atferden. Som nevnt tidligere kan menn gjøre seg mer attraktive ved å spandere på andre, og dermed vise at de er ressurssterke. Kvinner som spanderer vil derimot ikke være like effektivt sett fra et evolusjonspsykologisk perspektiv, siden menn etter denne teorien først og fremst blir tiltrukket av skjønnhet og ungdommelighet.

6 Diskusjon

Det mest påfallende med resultatene er at de fleste deltakerne har mistet oversikten over den økonomiske situasjonen sin. Mange har dessuten opplevd betydelige endringer i livssituasjonen. Det er også enkelte personlighetstrekk som er felles for mange av deltakerne, mens andre personlighetstrekk er helt fraværende.

Verken tradisjonelle økonomiske teorier eller atferdsøkonomiske teorier ser ut til å være spesielt godt egnet til å forklare deltakernes atferd. Den dårlige oversikten flesteparten av deltakerne har stemmer dårlig overens med forutsetningen som legges til grunn i tradisjonelle teorier om perfekt informerte aktører. Modeller med aktører som legger mer vekt på nåtiden gir resultater som er mer i samsvar med deltakernes atferd, men igjen stemmer ikke modellens forutsetninger med slik vi observerer deltakerne. De fleste av deltakerne virker verken å ha planlagt eller forventet å komme i den situasjonen de er i. Når de etter hvert har innsett at de har problemer, har de heller ikke klart å gjøre så mye for å løse dem eller forbedre økonomien.

Personlighetstrekk som strider med klassisk økonomisk teori virker å være viktige for å forklare atferden. Teorien om hyperbolsk diskontering forutsetter ikke at mennesker er impulsive og optimistiske, men personer med disse personlighetstrekkene vil likevel ha en atferd som kan være i samsvar med den som hyperbolsk diskontering fører til. Teorien om visceral factors vil også føre til impulsivt konsum, men da vil konsumet oftest være konsentrert rundt en spesiell varegruppe.

Endringer i livssituasjonen ser ut til å være en utløsende årsak for problemene til mange av deltakerne. Effekten av vanedannelse kan dermed vise seg når deltakerne har vært utsatt for uheldige ytre omstendigheter. Spesielt sårbare kan man være dersom man ikke har oversikt over økonomien når man opplever en endring i de økonomiske rammevilkårene.

Det er ulike grunner til at deltakerne har fått økonomiske problemer. Ofte er det ikke én enkelt grunn, men en kombinasjon av flere grunner som må til for å forklare deltakernes problemer. Det viser seg at mange av deltakerne har dårlig oversikt over økonomien, men det alene virker ikke å være en tilstrekkelig forklaring. Først hvis en dårlig oversikt kombineres med for eksempel uheldige omstendigheter eller bestemte personlighetstrekk kan risikoen for økonomiske problemer være stor.

Mye tyder på at personligheten spiller en viktigere rolle for den økonomiske kontrollen enn det resultatene tilsier. Sannsynligvis er det en betydelig underrapportering av deltakere med de personlighetstrekkene som er vurdert. Dessuten er det ingen deltakere som blir omtalt med personlighetstrekk det er naturlig å forbinde med en person som har orden i økonomien. Vi blir ikke presentert for tålmodige og grundige ordensmennesker i Luksusfellen. Det er i alle fall ikke slik de blir framstilt på tv. Man kan spørre seg selv om opplysninger om slike personlighetstrekk ville blitt tatt med i episodene. Det kan være noen som faktisk har disse personlighetstrekkene uten at det har kommet fram på tv. Ut fra slik jeg har observert deltakerne vil jeg likevel vurdere det som mye mer sannsynlig at de aller fleste kan regnes som impulsive eller optimistiske.

Siden de fleste deltakerne har meldt seg på Luksusfellen av egen vilje, må de være klar over at de har problemer med økonomien. Mange har ikke klart å forbedre økonomien før de har fått hjelp av Luksusfellen. Spørsmålet er derfor hvorfor de ikke får til å gjøre noe selv, til tross for at de aller fleste ser ut til å ha problemer som kan løse seg i løpet av en periode som er kort i forhold til den perioden de har levd med overforbruk. Det må kunne forutsettes at viljen til endring er der, siden de har meldt seg på Luksusfellen. En med confirmatory bias ville hatt vanskeligere for å se behovet for en endring. Dermed ville kanskje en slik person verken prøvd å ordne opp selv eller meldt seg på Luksusfellen. En utvikling der situasjonen blir stadig verre kan da være sannsynlig. En som er avhengig av shopping eller pengespill vil ha problemer med å komme seg ut av situasjonen rett og slett fordi avhengigheten kan være så sterk. De som er preget av evolusjonpsykologi vil også kunne havne i en situasjon der økonomien stadig blir forverret. For noen vil ikke et høyt forbruk føre til at de lykkes med å finne en partner i første omgang. Det eneste de har oppnådd da, er å bli mindre ressurssterke. Da kan det hende at de i neste omgang føler at de må ha et enda høyere forbruk for å framstå som ressurssterke. På den måten kan evolusjonpsykologi være en forklaring på vedvarende og økende økonomiproblemer.

Det kan virke som deltakernes største problem er at de ikke selv vet hvorfor de har økonomiske problemer. Dersom en deltaker for eksempel hadde vært klar over at hun hadde manglende kompetanse, kunne hun ha prøvd å tilegne seg den kompetansen på egen hånd. Hadde deltakeren innrømmet for seg selv og andre at det dreier seg om avhengighetsproblemer, ville det vært naturlig å be om hjelp til å bli kvitt avhengigheten. En

større bevissthet om grunnene til økonomiske problemer kan derfor bidra til at flere prøver å gjennomføre tiltak for å bedre økonomien.

Etter resultatene å dømme er det nødvendig med flere forskjellige tiltak for å redusere forekomsten av personlige økonomiske problemer i samfunnet og for å hjelpe dem som allerede er rammet. Hver enkelt person trenger individuell tilpasset hjelp.

For å redusere risikoen for dårlig økonomi er det åpenbart at mange har behov for å få en bedre oversikt over den økonomiske situasjonen. Økt kunnskap kan gjøre det lettere for den enkelte å skaffe seg denne oversikten på egen hånd. Dersom en eller annen type avhengighet er en del av bakgrunnen for de økonomiske problemene vil det neppe være nok at deltakeren får oversikt. Da må det kanskje kombineres med psykologisk veiledning eller behandling. Det samme gjelder dersom forbruket er et resultat av evolusjonspsykologi. En bedre økonomisk oversikt er sannsynligvis ikke nok til å redusere den altoverskyggende preferansen for å finne seg en livsledsager.

De som er preget av confirmatory bias har stor nytte av å få oversikt og bli presentert for den virkelige sannheten. De trenger hjelp til å forstå hvordan situasjonen faktisk er, slik at de kan begynne å ta beslutninger basert på realiteter og ikke ønskede sannheter. Det kan være vanskelig å overbevise dem om at realitetene er slik de er, men personer de virkelig stoler på kan kanskje klare det.

Å få oversikt over økonomien trenger ikke være veldig vanskelig. Som regel dreier det seg om å gå gjennom alle de økonomiske papirene man har for å undersøke hvor mye man skylder. I tillegg må man følge opp forbruket sitt for å kunne finne ut av hvor høyt det er. Av og til får deltakerne i oppgave å gå igjennom sine egne økonomipapirer for å finne ut av hvor mye de skylder. Alle som gjør det ser ut til å klare denne oppgaven så å si like godt som økonomieksperter, siden de kommer til omtrent samme konklusjon. Noen kan likevel oppleve dette som en oppgave det er vanskelig å ta fatt på, til tross for at de har lyst til å få oversikten. Derfor synes jeg det er litt rart at det ikke er noen som tilbyr en slik hjelp. Det kunne vært et offentlig tilbud siden det kunne bidratt til å redusere samfunnets kostnader knyttet til personlige økonomiske problemer. Sannsynligvis vil det være betalingsvilje for et slikt tilbud, slik at private aktører også kunne vært alternative tilbydere av en slik tjeneste. De vil naturligvis ikke møte de mest betalingssikre etterspørerne, men hjelpen de tilbyr kan gjøre

dem til bedre betalere. På den måten kan tilbyderne ha et ekstra insentiv for å hjelpe de som etterspør tjenesten.

De som opplever betydelige endringer kan trenge oppfølging i tiden etterpå. Vi bør være spesielt oppmerksomme i tiden etter et samlivsbrudd eller etter at en endret jobbsituasjon har gitt betydelig nedgang i inntekten. Det kan være så enkelt som at familie og venner følger med hvordan det går, men noen kan også ha behov for hjelp av fagfolk som økonomer eller psykologer.

Det kan være vanskelig å slutte med impulsive handlinger dersom impulsivitet er en del av personligheten. Impulsive personer trenger å være utsatt for mindre og færre fristelser. For å minske disse personenes sårbarhet kan det være nødvendig å begrense tilgangen på kreditt. En mindre aggressiv markedsføring av kreditt og strengere utlånspraksis vil kunne være til hjelp for impulsive personer. Reklame for varer og tjenester er blitt en del av hverdagen, så det vil ikke være realistisk å tro at man skal slippe helt å bli eksponert for det. Det kan derfor være viktig at impulsive personer prøver å lære seg å tenke mer rasjonelt før de tar beslutninger og ikke oppsøker steder de vet det er lett å la seg påvirke til å ta impulsive handlinger.

Det tar tid å påvirke folks holdninger, så det er sannsynligvis ikke tilstrekkelig med holdningsskapende arbeid. På kort sikt kan det være nødvendig med restriksjoner på kredittmulighetene, rett og slett fordi det er vanskelig å få folk til å endre holdninger og atferd umiddelbart. Dersom man etter hvert klarer å gjennomføre en forandring av folks holdninger, kan det være aktuelt med en friere kredittpraksis igjen. Da kan forbrukernes holdninger ha endret seg slik at man ikke ønsker å ta opp kortsiktige lån som kan være vanskelig å betale tilbake.

Det er åpenbart at mange har økonomiske problemer, men ikke ønsker å vise fram sin egen økonomi til hundretusener av tv-seere. Forklaringene på deltakerne i Luksusfellen sine økonomiske problemer vil jeg likevel tro gjelder for mange av dem som ikke ønsker å delta i Luksusfellen også. Deltakerne er et mangfoldig utvalg av den norske befolkningen med økonomiske problemer, både når det gjelder alder, kjønn, yrke, sivil status, bosted, oppvekstvilkår, utdanning, religion og annet. Det kan riktignok være en skjevhet med tanke på at det er relativt mange av deltakerne som er utadvendte og ikke er redde for å vise fram privatlivet sitt. Beskjedne og tilbaketrukkede personer eller personer med dårlig selvfølelse vil kanskje ikke gå til det skrittet å melde seg på Luksusfellen.

Personer som ikke sliter med økonomien kan også ha nytte av å bli mer oppmerksomme på hvordan mennesker kan bli påvirket til å ta valg som ikke er ønskelige. På den måten kan de selv få bedre forutsetninger for å ta optimale valg i hverdagen. Vi mennesker blir alle påvirket av ting vi ikke ønsker å bli påvirket av idet vi skal ta beslutninger. Alt som kan øke folks bevissthet om hvordan vi tar beslutninger vil fra en samfunnsøkonoms synspunkt være gunstig.

Litteraturliste

- Ainslie, G. W. (1992): "*Picoeconomics: the strategic interaction of successive motivational states within the person*". Cambridge: Cambridge University Press.
- Becker, G. S. og K. M. Murphy (1988): "A theory of rational addiction." *Journal of political economy*, **96**, 675-700.
- Böheim, R. og M. Taylor (2000): "My home was my castle: evictions and repossessions in Britain". *Journal of Housing economics*, **9**, 287-330.
- Burrows, R. (1997): "Who needs a safety-net? The social distribution of mortgage arrears in England." *Housing Finance*, **34**, 17-24.
- Chung, S.-H. og R. C. Herrnstein (1961): "Relative and absolute strengths of response as a function of frequency of reinforcement." *Journal of the analysis of animal behavior*, **IV**, 257-262.
- Laibson, D. (1997): "Golden eggs and hyperbolic consumption." *The Quarterly Journal of Economics*, **112**, 443-477.
- Lea, S. E. G, P. Webley og C. M. Walker (1995): "Psychological factors in consumer debt: Money management, economic socialization, and credit use." *Journal of Economic Psychology*, **16**, 681-701.
- Lea, S. E. G, P. Webley og R. M. Levine (1992): "The economic psychology of consumer debt." *Journal of Economic Psychology*, **14**, 85-119.
- Livingstone, S. M. og P. K. Lunt (1991): "Predicting personal debt and debt repayment: Psychological, social and economic determinants." *Journal of Economic Psychology*, **13**, 111-134.
- Lo, H.-Y. og N. Harvey (2010): "Shopping without pain: Compulsive buying and the effects of credit card availability in Europe and the far East." *Journal of Economic Psychology*, **32**, 79-92.
- Loewenstein, G. (2000): "Out of control: Visceral influences on behavior." *Carnegie Mellon University. Academic Press, Inc.*
- McCarthy, Y. (2011): "Behavioural characteristics and financial distress." *Central Bank of Ireland*.
- Miller, G. (2009): "*Spent: Sex, Evolution, and the Secrets of Consumerism.*" London: William Heinemann Ltd.
- Nyhus, E. K. og C. Poppe (2011): PowerPoint-presentasjon fra FNOs skolekonferanse: "Ungdom og økonomiforståelse - hva vet vi?"
- Oxford Advanced Learner's Dictionary (2000)*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Rabin, M. og J. L. Schrag (1999): "First impressions matter: A model of confirmatory bias." *The Quarterly Journal of Economics*.

Saad, G. (2007): "*The evolutionary bases of consumption.*" Mahwah, New Jersey, US: Lawrence Erlbaum Associates.

Strotz, R. H. (1956): "Myopia and inconsistency in dynamic utility maximization." *Review of Economic Studies*, **23**, 165–80.

Tokunaga, T (1993): "The use and abuse of consumer credit: Application of psychological theory and research." *Journal of Economic Psychology*, **14**, 285-316.

Internettreferanser

Dinside.no (2012): "218.000 nordmenn er registrert på listen over dårlige betalere"
<http://www.dinside.no/862001/218000-nordmenn-er-registrert-paa-listen-over-daarlige-betalere>, sist lastet ned 10.05.2012

Dittoslo.no (2010): "Luksusfellen appellerer!" Intervju med Hallgeir Kvadsheim.
<http://dittoslo.no/nyheter/luksusfellen-appellerer-1.5346992>, sist lastet ned 10.05.2012.

Finanstilsynet (2012): "Finansielt utsyn 2012: Mange husholdninger sårbare ved renteoppgang."
http://www.finanstilsynet.no/no/Artikkelarkiv/Pressemeldinger/2012/1_kvartal/Finansielt-utsyn-2012-Mange-husholdninger-sarbare-ved-renteoppgang-/, sist lastet ned 10.05.2012.

Intrum Justitia: "Nordmenn øker gjelden."
http://www.intrum.com/no/Presse_og_nyheter/Nyheter/Nyhetsarkiv/Nordmenn-oket-gjelden/, sist lastet ned 10.05.2012.

Lavik, R og P. A. Tufte (2011): "Husholdningenes økonomiske situasjon 2011. Betalingsproblemer i etterkant av finanskrisen." Statens institutt for forbruksforskning (SIFO). Prosjektnotat nr. 12 – 2011. Oslo.
http://www.sifo.no/files/file77926_prosjektnotat_12-2011_husholdningenes_ekonomiske_situasjon_2011_rev.pdf, sist lastet ned 10.05.2012.

McKinsey global Institute (2012): "*Debt and deleveraging: Uneven progress on the path to growth.*"
http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Financial_Markets/Uneven_progress_on_the_path_to_growth, sist lastet ned 10.05.2012.

Na24 (2012): "28 000 unge svartelistet" <http://www.na24.no/article3335339.ece>, sist lastet ned 10.05.2012.

Nelson, B (1983): "*The addictive personality: Common traits are found.*" The New York Times, 18. januar 1983. <http://www.nytimes.com/1983/01/18/science/the-addictive-personality-common-traits-are-found.html?pagewanted=all>, sist lastet ned 10.05.2012.

Norges Bank (2011): "Finansiell stabilitet 2/11." Oslo. http://www.norges-bank.no/pages/87394/FinStab_2-11.pdf, sist lastet ned 10.05.2012.

Statistisk sentralbyrå (2012): "Tabell 3: Gjennomsnittleg gjeld og endring i gjeld for hushald i ulike klassar for samla inntekt. 2005-2010. Kroner og prosent." <http://www.ssb.no/emner/05/01/iformue/tab-2012-04-12-03.html>, sist lastet ned 10.05.2012.

Statistisk sentralbyrå (2012): "Økning i gjeldsraten." <http://www.ssb.no/emner/09/01/finsek/>, sist lastet ned 10.05.2012.

Vedlegg – Episodene

For hver episode har jeg laget et lite rutenett med kort oversikt over deltakerens økonomi. I venstre kolonne vises de månedlige inntektene og utgiftene slik det har kommet fram i programmet. Overskuddet er da regnet ut som "Sum inntekter" fratrasket "Sum utgifter". Overskuddet er som oftest negativt, siden de aller fleste deltakerne går med underskudd. Etter "Inntekt" kan man se om deltakeren er kvinne (K) eller mann (M). I tillegg er det vist hvilken aldersgruppe deltakeren hører til i. Jeg har delt deltakerne inn i tre aldersgrupper på en slik måte at det er likest mulig antall deltakere i hver. De 22 yngste er fra 20 til 25 år og tilhører gruppe 1. Gruppe 2 består av de 27 deltakerne som er fra 26 til 33 år mens det er 25 deltakere som er mellom 34 og 57 år og tilhører gruppe 3. For eksempel vil det for en 30 år gammel kvinne stå "(K, 2)" bak "Inntekt". For de av deltakerne vi ikke får vite alderen på, er det bare oppgitt kjønn.

"Inntekt" er bare lønnsinntekt, og inkluderer ikke studiestøtte, barnetrygd, barnebidrag, utleieinntekter eller andre inntekter. "Sum inntekter" er derimot alt av inntekter deltakeren har i løpet av en måned, som regel gjennomsnittet for de tre siste månedene. Utgiftspostene er identiske for alle deltakerne, med unntak av "Gjeld", som bare er inkludert for deltakerne i de tre siste sesongene. For de tre første sesongene ligger utgiftene til å betjene gjeld under "Annet". I høyre kolonne vises størrelsen på ulike typer gjeld som deltakeren har. Det er ikke alltid det har vært helt fullstendig informasjon om hva slags type gjeld det er snakk om eller fordelingen mellom typer gjeld. Ved usikkerhet er det gjerne betegnet som "annen gjeld". Under gjelden i høyre kolonne kan man se hvordan bosituasjonen til deltakeren er, først og fremst om deltakeren eier bolig eller er leietaker. Til slutt i høyre kolonne er det for noen episoder tatt med noe tilleggsinformasjon om for eksempel usikkerhet.

Etter oppstillingen av deltakerens økonomi kommer en mer utførlig oppsummering for å komme fram til hva som kjennetegner deltakeren. Først er det en liten presentasjon av deltakeren og informasjon om bosituasjon. Deretter følger et avsnitt for å vise hvor god oversikt deltakeren har. Neste avsnitt viser hva deltakeren har brukt spesielt mye penger på. Etterpå kan det være opplysninger om personlighetstrekk og avhengighetsproblemer før teksten avsluttes med en setning eller to om hvordan deltakeren har klart seg i ukene etter hjelpen fra Luksusfellen.

Sesong 1

Episode 1

Episode 1			
Inntekt (M, 1)	17000	Gjeld	237 000 inkasso
Inntekt (K, 1)	12000		
<i>Sum Inntekter</i>	<i>29000</i>	Bolig	Leier
Bolig	8500		
Mat	7000		
Transport	8500		
Klær	2000		
Sparing	0		
Annet	12000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>38000</i>		
Overskudd	-9000		

De flyttet sammen tidligere på året og har akkurat fått en sønn. Dette har vært en stor omstilling for ham, som i flere år har levd et ungkarsliv med høyt forbruk og dyre vaner. “Det å få en familie og en sønn gjør veldig mye med meg. Tenker mye mer over mine valg.” Hun har en grei og ryddig økonomi, men hans situasjon gjør det vanskelig for dem å kjøpe bolig sammen.

I flere år unnlot han å betale regninger, og tidligere gikk de rett i søpla. Nå henges de opp på kjøleskapet og betales som oftest, men krav fra inkassoselskapene og krav på gammel gjeld går fremdeles i søpla eller legges bort i skapet. Da han skulle finne fram ting han har kjøpt for å se om det hadde noe verdi, fant han lite av det igjen. Forbruket deres er over 50 % høyere enn hva de tror, og det er bare boligutgiftene de har oversikt over. Han sier han tar hardt i da han tipper 6000 på annet-posten, men forbruket er det dobbelte.

Forbruksgjelden hans stammer fra mye fest og moro. I tillegg har han kjøpt svært mye ting og tang samt elektronisk og teknisk utstyr. Han tror han har rundt 40 mobiltelefoner, og har tre-fire stereoanlegg stående i boden i tillegg til surroundanlegget i stua. Hun sier at hun nesten ikke kjøper noen ting, mest mat og ting til hjemmet. Han handler mye mat på bensinstasjonen ved jobben, og dette faller inn under transport-posten i budsjettet.

Han har levd på en slik måte at framtiden har blitt nedprioritert til fordel for umiddelbare gleder: “Jeg tenkte bare at de pengene jeg har vil jeg bruke på å ha det moro...ikke betale regninger, det er ikke viktig. Det viktigste i livet var fest og å ha det artig. Ikke tenke lenger enn nesen når. Kjøpe telefoner...kjøpe, kjøpe, kjøpe egentlig. Når jeg står og skal kjøpe så er jeg helt oppslukt i det, så tenker jeg kanskje dagen etterpå at jeg ikke har råd til å kjøpe brød engang og tenker hvor lurt var det egentlig å kjøpe den telefonen.” Nå angreir han: “Man blir litt irritert på seg selv. At man ikke tenkte så veldig langt da man var yngre.”

Flere av uttalelsene hans kan tyde på at han shoppingen har blitt eller var en avhengighet: “Det meste av tingene jeg har kjøpt er pakket ned i en sportsbod. Når jeg har fått det er det ikke spennende lenger.”, “det blir litt for enkelt å slå til på slike tilbud”, “det er noen år siden jeg begynte å føle at jeg mistet kontrollen.” Den ene programlederen, Hallgeir Kvadsheim, sier: “Du har jo egentlig et slags shoppingproblem.”

Episode 2

Episode 2			
Inntekt (K)	20000	Gjeld	1,4 mill boliglån
			650 000 privatlån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>20000</i>		100 000 inkasso
Bolig	3000		
Mat	4000	Bolig	Overtatt og restaurert
Transport	5000		
Klær	1000		
Sparing	500		
Annet	16000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>29500</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-9500</i>		

Hun møtte kjæresten på Internett for to år siden. Hun hadde med seg mye gjeld og flyttet inn hos ham, mens hun leier ut hus som hun har overtatt fra besteforeldrene og restaurert. Han har to barn fra tidligere forhold. Det er først og fremst hun som er påmeldt luksusfellen.

Hun mangler økonomisk oversikt og vet ikke helt hva renta på boliglånet er. Hun kan heller ikke svare på hva renta på et avbetalingslån på 16 000 er, eller om hun har nedbetalt noe av kravet. Regningene ligger på et stort fat og i en mappe. Hun sier at hun aldri har hatt et budsjett eller en plan over økonomien, og at hun ikke har noe oversikt over hvor pengene blir av. Hun tror hun bruker bare halvparten så mye penger som hun faktisk gjør. Hun tipper for lavt på alle utgiftspostene, og annet-posten er totalt skivebom. Utgiftene har de siste månedene vært 9 500 større enn inntekten hennes.

De drikker 4,5 liter Pepsi max hver daglig og bruker 1 500 kroner på det i måneden. Hun har blant annet kjøpt et Disney-service på avbetaling til 16 000 som hun nå vil bli kvitt. De er lite prisbevisste og handler gjerne på dyre butikker.

De tar lett på økonomien, og ser ikke helt konsekvensene av økonomiske valg. Han satser mye på at forholdet skal holde og er villig til å selge huset for å flytte til henne.

Det er en del tilfeldig, spontan og planløs handling, blant annet av diverse ukeblader. Det underbygges av utsagnet: "Jeg har et jag etter penger, men når jeg først har dem, så vil jeg ikke ha dem, liksom."

Han selger huset sitt og flytter inn hos henne. De er åpne om økonomien, tenker seg nøye om når de handler og har fått mer orden og system. De forlover seg.

Episode 3

Episode 3				
Inntekt (K)	20000		Gjeld	40000 ubetalte regninger og inkasso
<i>Sum Inntekter</i>	<i>28500</i>		Bolig	Leier
Bolig	8000			
Mat	6500			
Transport	5500			
Klær	5500			
Sparing	0			
Annet	11500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>37000</i>			
Overskudd	<u>-8500</u>			

Denne alenemoren lever i en travel hverdag der hun ikke klarer å ta seg tid til å holde orden på økonomien. Hun bor i en leid tomannsbolig sammen med sine to tenåringsdøtre. For noen år siden kjøpte hennes tidligere ektemann henne ut av boligen de eide sammen, men de 300 000 hun da fikk, er brukt opp. Hun ønsker å kjøpe bolig med fire soverom slik at hun kan oppfylle drømmen om å skaffe seg et fosterbarn.

Fordi konvoluttene ligger rundt omkring, vet hun ikke hvor mye hun skylder: “Det er pinlig å si det, men jeg vet ikke hvor mye jeg skylder.” Konvoluttene blir ikke lenger åpnet, og hun gjemmer dem unna for at mora ikke skal se dem når hun kommer på besøk. “Jeg legger dem bort fordi det kommer nye. Jeg gjemmer dem bort for å åpne dem senere, men så skjer jo ikke det.” Hun vet selv at hun ikke har oversikt, men ikke hva det største problemet er. Hun uttaler at hun synes hun har mye penger, men at hun ikke vet hvor de blir av. Selv om hun har ubetalte regninger, går hun ut og shopper når hun får lønn. “Det er tiltak. Jeg har for liten tid til å sette meg ned for å ringe banken...det er så mye annet å gjøre.” Hun tipper for lite på alle forbruksposter bortsett fra sparing der 0 er riktig. Hun kjenner seg igjen i at hun er konfliktsky når det gjelder økonomi.

Hun bruker mye penger på shopping/klær. Det blir også en del lettvinne og dyre løsninger i matveien som følge av at hun har liten tid. Transportutgiftene er høye blant annet fordi hun er snill og stiller opp som sjåfør for døtrene og andre til ulike fritidsaktiviteter.

Hun har stor arbeidskapasitet, er energisk, hensynsfull, pliktoppfyllende, omsorgsfull og optimistisk, men virker noe ustrukturert. “Det ordner seg, det fikser vi”, sier hun.

Hun jobber svært mye, både lønnet og frivillig arbeid. Å si nei er vanskelig for henne, noe som fører til at hun tar på seg for mye arbeid, handler for mye, og er engasjert i for mye. Om telefonselgere sier hun: “De gir deg så liten sjanse til å si nei.” Denne ettergivenheten har gjort at det har blitt mange abonnementer og ukeblader. Hun ser ut til å tenke på andre før seg selv i de fleste situasjoner.

Hun mener selv å ha vært flink og føler seg ovenpå, men ønsker fremdeles ikke å snakke om brev fra namsmannen.

Episode 4

Episode 4			
Inntekt (M, 1)	17600	Gjeld	Konkursgjeld 1,1 mill
Inntekt (K, 1)	15100		Skylder totalt 3,3 mill
<i>Sum Inntekter</i>	<i>32500</i>		
Bolig	12500	Bolig	Eier
Mat	4500		
Transport	3000		
Klær	3000		
Sparing	0		
Annet	18500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>41500</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-9000</i>		

Han er en ivrig gründer som har satt både seg selv og samboeren i gjeld. De har nå startet sitt tredje familieforetak, men skylder til sammen 3,3 millioner etter at de to første gikk konkurs.

Hun er sikker på at konkursgjelda er på 8-900 000, men den er på 1,1 millioner. De har en konto der de sparer til ferie, men ingen av dem vet om det er noen penger der. Han åpner ikke lenger postkassa av frykt for brevene fra kreditorene, og det er hun som betaler regningene han får. Han sier at han har kostet mye av problemene under teppet og prøvd å sette det i glemmeboka.

Han er arbeidsom og brenner for lokalsamfunnet: "Kunden er viktigst. Andre ting kommer litt i bakgrunnen." Dett er en altnuligmann som ønsker å ha kontroll på alt selv. Han trekker fram mulighetene og det positive, mens problemene og risikoen blir oversett.

4-5 000 kroner i måneden bruker de sammen på røyk. De tenker lite på hva de handler. Hun kjøper blant annet mye flaskevann og de spiser mye ute på restaurant. De bruker en del mer enn nødvendig på klær. Det kommer ikke fram hva alle utgiftene under annen-posten går til, foruten røyk.

Han jobber ekstra på hotell for å tjene mer og synes de klarer å holde budsjettet.

Røykeutgiftene er halvert og de har begynt å spare. Skattekravet er betalt etter at han har solgt platesamlinga si. Luksusfellen har i samarbeid med kommunen redusert konkursgjelda hennes med to tredeler.

Episode 5

Episode 5			
Inntekt (K)	10350	Gjeld	300 000 billån, privatlån, inkasso
Inntekt (M)	24400		1,85 mill boliglån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>35000</i>		
Bolig	16000	Bolig	Eier enebolig
Mat	12500		
Transport	4000		
Klær	1000		
Sparing	500		
Annet	19500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>53500</i>		
Overskudd	<u>-18500</u>		

Hennes spilleproblemer og høye forbruk har ført til at hun har ledet familiens økonomi på gal vei. Mannens manglende datakunnskaper har gjort at han ikke har involvert seg i familiens økonomi. De bor i en enebolig sammen med deres felles datter og hennes datter fra et tidligere forhold. I tillegg har de en arvet sjøhustomt ved sjøen, båt og to biler.

Hun sier at det har gått litt skeis mens hun har hatt hovedansvaret for økonomien, og at det nå er helt kaos. Da hun får vite at boliglånet har gått til inkasso, utbryter hun: "Er det det nå?" Han sier om økonomien: "Det begynner å bli så vanskelig at det er utenfor min kontroll. Jeg vet ikke hva vi skal gjøre." Det kommer ellers ikke fram hvor god oversikt de har over størrelsen på inntektene, utgiftene og gjelden.

De har store boligutgifter og bruker mye penger på mat, men det er spilleproblemene hennes som fører til de mest unødvendige utgiftene. I tillegg kjøper hun mange ting som gardiner, tepper og pyntegjenstander til huset. Kjøkkenet og stua er nyoppusset og finansiert med lånte penger. Sommerferien ble finansiert med kreditt og de har kjøpt ny bil. "Hvis vi har lyst på noe, så kjøper vi det, vet du."

Hun har vært åpen om spilleavhengigheten sin og har blitt sendt til behandling. Totalt har hun spilt bort rundt 300 000 kroner på nettet de siste fire årene. "Så enkelt vet du, bare legge inn kortnummer, så er du der. Hvis du taper, kan du fylle på mer."

Alle innkjøpene til huset bærer også preg av et shoppingproblem. Til tross for at hun har metervis med overflødige gardiner i huset, går hun stadig til innkjøp av nye.

Hun har sluttet helt med å spille. De er mer åpne om økonomien, mer avslappet og synes det går veldig bra etter forholdene.

Episode 6

Episode 6				
Inntekt (K, 1)	13800		Gjeld	1,5 mill bolig, bil, motorsykkkel
Inntekt (M, 2)	25000			330 000 kredittgjeld
<i>Sum Inntekter</i>	<i>50000</i>			
Bolig	17000		Bolig	Eier med utleiedel
Mat	5000			
Transport	4000			
Klær	3000			
Sparing	0			
Annet	46000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>75000</i>			
Overskudd	<u>-25000</u>			

Dette er et ungt og veletablert par som eier et stort hus med fem utleiehybler. De planlegger nå bryllup etter å ha vært sammen i ni år, men økonomien gjør det vanskelig å få det bryllupet de ønsker seg. De må være gift for at de skal få bo sammen i Qatar, der han skal begynne i jobb neste år.

De treffer ganske bra på de fleste forbrukspostene utenom annet-posten, der de har over dobbelt så store utgifter som de tror. Denne inkluderer blant annet 15 000 i nedbetaling av kredittgjeld og 12 000 i feriereiseutgifter. Nå har de god oversikt over hvor mye og hva slags type gjeld de har. Likevel tyder disse utsagnene på dårlig oversikt: “Det var alle de lånene vi hadde som har ført til at vi har brukt penger vi har trodd vi har hatt, men så viste det seg at vi ikke hadde det likevel fordi det kom ti andre regninger som vi ikke tenkte på”, “Vi har like lite kontroll nå som da vi tjente halvparten så mye.”

Etter å ha vært i banken tre ganger for å øke boliglånet med til sammen 750 000, vegret de seg for å ta kontakt med dem igjen, og brukte heller kredittkort for å finansiere den siste delen av oppussingen.

De har store utgifter til feriereiser, og har hatt fem-seks større reiser dette året. De har pusset opp huset for 750 000, like mye som de kjøpte det for, men dette har også bidratt til å øke verdien av huset til bortimot 2 millioner. Han handler svært mye på nett, og anslår å ha brukt 50 000 på netthandel. De har dessuten to biler og en motorsykkkel.

Han sier selv at han har hatt vanskelig for å kontrollere netthandelen sin: “Jeg ble fullstendig avhengig av netthandlingen. Måtte inn der hver dag for å se om det var noe der. Det var ikke sånn at jeg hadde bruk for det. Det endte jo opp med at jeg satt igjen med forferdelig mye rart som jeg ikke hadde bruk for. Når du finner noe billig, så føler du at du har gjort et bra kjøp. Men med ekspedisjonsgebyr og frakt ble det dyrt å kjøpe én og én ting, så jeg kjøpte flere ting. Jeg har sikkert kjøpt mye møkk på nettet.”

De føler at de har fått bedre oversikt, slik at de ikke trenger å bekymre seg over om de har penger på kontoen. De har vært i banken på egen hånd for å skrive under på papirer.

Sesong 2

Episode 1

Episode 1				
Inntekt (M)	22500		Gjeld	1,7 mill boliglån
Inntekt (K)	21500			100 000 studielån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>44000</i>			1,2 mill forbruksgjeld
Bolig	14000		Bolig	Eier første etasje i enebolig
Mat	9000			
Transport	2500			
Klær	500			
Sparing	0			
Annet	38000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>64000</i>			
<i>Overskudd</i>	<i>-20000</i>			

De har vært sammen siden ungdomstiden og har nå tre barn sammen. Etter at de forlovet seg kjøpte de første etasje i en enebolig som måtte ha mye oppussing. De fikk ikke lån i banken til oppussing, så de benyttet seg av kredittkort. En stund etter at de flyttet inn oppdaget de store råteskader i huset som påførte dem ytterligere utgifter til oppussing.

Han har meldt seg ut av økonomien, men det er hans forbruk som er det største problemet. Hun framstår som om hun har god oversikt, men heller ikke hun finner noen utvei. Oversikten er heller ikke så god som hun tror, for det viser seg at de har 300 000 mer i usikret gjeld enn hun trodde. Det er hun som tipper på alle forbrukspostene og hun har gode anslag på alle forbruksposter utenom annet-posten. Det virker som regningene blir åpnet og betalt, men gjerne ved hjelp av nye kredittkort og forbrukslån. De har 10-15 kredittkort som de klipper i to.

Han er meget interessert i biler, og har flere biler som er finansiert med forbrukslån. Hun kan tenke seg at de har hatt 35 biler på åtte år, selv om hun har nektet ham mange bilkjøp. Bilstereo ble i en periode byttet en til to ganger i måneden og han har aldri vært fornøyd med den bilen han har hatt. Han sier at han brukte penger som en full sjømann og at han ikke hadde kontroll. Da pc-en ble ødelagt kjøpte han like gjerne to nye. En 48 tommer tv kjøpt på avbetaling ble byttet ut med prosjektor før tv-en var nedbetalt. Nå betaler de 20 000 i måneden på forbruks- og kredittkortlånene, like mye som underskuddet deres.

De har fått et bedre forhold og er åpne om økonomien. Budsjettet blir fulgt. De har lagt ut leiligheten for salg.

Episode 2

Episode 2				
Inntekt (K, 1)	14700		Gjeld	300 000 studielån
Inntekt (M, 2)	19800			500 000 inkasso
<i>Sum Inntekter</i>	<i>36000</i>			
Bolig	6000		Bolig	Leier
Mat	10000			
Transport	6000			
Klær	4000			
Sparing	0			
Annet	14000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>40000</i>			
Overskudd	<u>-4000</u>			

Dette samboerparet har to barn på ca. ett og fire år. De leier første etasje i et hus, men de drømmer om å eie sin egen leilighet. Han har to uferdige studier bak seg og jobber som tilkallingsvikar på ungdomsskole, mens hun jobber som pleieassistent.

De har mange uåpnede regninger og mangler oversikt over situasjonen. Han lurte på om han har en fobi mot å åpne regninger, mens hun nesten har lyst til å gi opp fordi det kommer så mange regninger. Hun vet hvor mye de har i billån og forbrukslån, men har ingen anelse om hvor mye de skylder totalt. Han sier han prøvde å ta et anslag over hvor mye de skyldte og endte opp med rundt 450 000 til sammen. Den faktiske gjelden er 800 000. Han bruker tre ganger mer penger på kafébesøk som han selv tror. Det totale forbruket deres er nesten dobbelt så høyt som de tipper. De har ikke lenger kredittkort, fordi banken har tatt det fra dem.

Hun er mye på shoppingscenteret og handler istedenfor å betale regninger. Hun tror hun har 12-14 par støvletter, men sier likevel det er mest til barna hun handler klær. Seks klesskap er ikke nok til å romme alle klærne, så det ligger klær på gulvet og på kommoder også. Klærne blir gjerne bestilt fra nettet eller kataloger. De bestiller mye mat som blir kjørt hjem til dem og han er mye på kafé, slik at de har høye matutgifter. De har flere dvd-er enn de har mulighet til å få sett på. Transportutgiftene er også høye, og han bruker bilen til det meste selv om de bor midt i byen. De har ikke betalt på lånene sine de siste månedene, men går likevel 4000 i underskudd i måneden.

Medlemskap i bokklubber og handling på nett og fra kataloger kan tyde på at det er mye impulsiv pengebruk. Hennes shoppingvaner er en belastning for økonomien deres, og hun tror ikke at han er så veldig fornøyd med at hun handler så mye.

De har fått orden i regningene, er åpne om økonomien og ser lyst på fremtida. Er mer oppmerksom på hva de handler.

Episode 3

Episode 3			
Inntekt (M)	22500	Gjeld	1,8 mill boliglån
Inntekt (K)	10000		320 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>32500</i>		Sum: 2,8 mill
Bolig	12000	Bolig	Kjøpt for 1,7 mill
Mat	6000		
Transport	15000		
Klær	1500		
Sparing	0		
Annet	18000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>52500</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-20000</i>		

Dette er et samboerpar som har flyttet fra Oslo til Løten, der de kjøpte et småbruk for 1,7 millioner. De har to sønner sammen. Hun er utdannet hudpleier, men er blitt ufør grunnet kronisk sykdom. Han har vært selvstendig næringsdrivende i budfirma med kunder i Oslo, der han begynte svært tidlig på jobb og jobbet til kvelden. Han har nå fått fast jobb hos en murerbedrift i Løten. Høyt forbruk og høy boliggjeld gjør økonomien vanskelig.

Han er lidenskapelig interessert i musikk, men sier han ikke vet hvor mye penger han har brukt på det, siden han ikke har budsjett på noe. Hun sier at de er helt ute på tur og at de ikke har kontroll i det hele tatt. Det er han som styrer økonomien. Det ligger regninger, mange av dem uåpnede, rundt omkring i skuffer, skap og hyller. Han har problemer med å åpne postkassa, husker ikke sist han åpnet en regning, sier det har sklidd ut for lenge siden og at det ikke nytter å betale én og én. Som selvstendig næringsdrivende hadde han også dårlig oversikt og blandet firmaets økonomi med privatøkonomien. Hun ramser opp bl.a. en del hvitevarer de har kjøpt på avbetaling, men vet ikke hva summen av alle kjøpene er. Gjelda på 2,8 millioner er flere hundre tusener høyere enn han trodde og hun fikk sjokk over alt de skylder. Det daglige forbruket har de derimot ganske god oversikt over.

De bruker til sammen 6 000 på røyk i måneden. Hun uttaler at de tar med seg det de må ha uten å se på priser når de handler. Han bruker en del penger på musikkhobbyen sin, men det kommer ikke fram hvor mye. Med tre biler i tillegg til firmabil, hvorav to av dem står ubrukt, har de store transportutgifter. Han bruker dessuten 2 000 i måneden på hesteveddemål.

Han spiller en del på hester og ser ut til å håpe at det kan løse problemene. "Jeg har liksom vært så nærme den store summen noen ganger." Han bestiller også mange cd-er og lp-er på nettet: "Det med musikken har vært som en slags flukt for meg. En virkelighetsflukt. Det er veldig lett å sitte foran pc-en og bestille cd-er og lp-er. Det koster ingenting å trykke på en knapp."

De har mye bedre orden i økonomien og posten, holder seg til budsjettet og tenker mer over hva de bruker penger på. Han har vært røykfri i ti dager, mens hun sier hun kommer etter. Sier det vil være en befrielse å leve litt trangt i noen år, i forhold til hvordan de har hatt det. De har skaffet seg rimeligere bil.

Episode 4

Episode 4				
Inntekt (K, 3)	21000		Gjeld	?
Inntekt (M, 3)	32000			Han tror gjelda er doblet siden innflytting
<i>Sum Inntekter</i>	<i>53000</i>			
Bolig	15000		Bolig	Kjøpt for 10 år siden
Mat	13000			
Transport	11000			
Klær	1000			
Sparing	4500			
Annet	24000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>68500</i>			
Overskudd	<u>-15500</u>			

Disse to bor sammen med en tenåringsdatter og en katt. Hun er uføretrygdet grunnet kronisk sykdom, men har god pensjon. Han jobber i It-bransjen. Selv om de tjener godt, bruker de mer penger enn de tjener. De kjøpte bolig for 10 år siden og tok da opp en større boligkreditt for å pusse opp. De er ennå ikke ferdig med oppussingen, men kanskje halvparten av pengene har gått til (over)forbruk.

Hun har overhodet ingen oversikt og skryter nesten av det, mens han ikke gjør noe med situasjonen. “Verken kona mi eller jeg har fulgt med på hva vi bruker penger på. Vi bare bruker penger uten å holde styr på hvor mye vi har brukt på forskjellige ting.” Han har ikke engang oversikt over boligutgiftene og sier at det er lenge siden han sjekket det. Hun tipper hun bruker et par tusen i måneden på interiør. Det er mye mer, men uvisst hvor mye. Hun sier: “Jeg trodde ikke vi brukte så mye penger, at det var så ille. Det er jo egentlig helt høl i huet.” De har undervurdert forbruket sitt kraftig. Matutgiftene er dobbelt så store som de tror, mens annet-posten er tre-fire ganger større enn de anslår.

De bruker svært mye penger på mat og spesielt hun handler ofte mye og dyr mat. Matutgiftene passer til en familie på åtte. Lokalforretningen ringer til dem når den har spesielt ferskt og mørt kjøtt. De liker å invitere andre og da serverer de lekre retter med dyre råvarer. Vennene som de reiste på ferie sammen med trivdes ikke på ferien pga. det høye forbruket deres. Hun bruker masse penger på interiør til et allerede overfylt hus. De har flere rom med stabler av ting og tang, bl.a. 20-30 kasser med julepynt. Hun liker at både boligen og hun selv ser bra og velstelt ut.

Hun er en livsnyter som har fått ham til å følge hennes forbruksvaner. Hun karakteriserer seg selv som et luksusdyr, elsker å pynte i huset, er kreativ og glad i design. Hun sier at hun alltid har likt å handle masse ting og at det er gøy å bruke penger. “Han har prøvd å stoppe meg i å shoppe noen ganger, men da har jeg blitt skikkelig forbannet, for å si det på godt norsk.” “Vi bruker egentlig penger på alt og ingenting. Vanskelig å si egentlig. Jeg kan godt shoppe dagligvarer. Åhh, jeg har lyst på ditten og datten.”

Både hjemmet og økonomien har blitt mer ryddig. De har mer kontroll på hva de bruker penger på og fått mer styring på seg selv.

Episode 5

Episode 5				
Inntekt (K, 3)	25100		Gjeld	950 000 boliglån
Inntekt (M, 3)	9400			138 000 studielån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>34500</i>			20 000 private lån
Bolig	10000			44 000 i ubetalte regninger
Mat	11000			450 000 fra 80-tallet (han)
Transport	5000		Bolig	Kjøpt for sju år siden
Klær	1000			
Sparing	500			
Annet	15500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>43000</i>			
Overskudd	-8500			

Dette er et samboerpar med fire døtre og to hunder. De kjøpte et gammelt hus i dårlig stand for sju år siden og lånte over en halv million for å pusse opp. Hun tar mange ekstravakter som hjelpepleier for å få endene til å møtes, mens han har halv stilling som bussjåfør og er hjemme med minstejenta resten av tiden. Han er under offentlig gjeldsordning og har 450 000 i gammel gjeld fra 80-tallet.

Det er han som har ansvaret for økonomien, mens hun aldri har vært i nettbanken. Hun sier at det er litt uorden og at de ikke har helt oversikt. Hun har problemer med å åpne regningene og oppbevarer dem rundt omkring i huset for at det ikke skal bli så store bunker. Det eneste hun har oversikt over er at boliglånet blir betalt. Han sier pengeforbruket er langt over evne og at han ikke er noe flink til å styre økonomien. Han blir overrasket over at de to hundene koster dem så mye som rundt 2 000 i måneden. Også annet posten blir han overrasket over: "Jeg ser ikke de utgiftene der. Jeg ble veldig overrasket over hvor mye penger vi bruker i forhold til hva vi får inn". Han husker dessuten ikke hvor mye de lånte til oppussing.

Begge røyker og bruker mye penger på brus. Hundene ble kjøpt for 22 000 selv om de hadde mange ubetalte regninger og store økonomiske problemer. Fire barn og to store hunder koster mye, men de bruker uansett mer enn nødvendig. De er gjerne på butikken flere ganger om dagen og handler mye på bensinstasjoner, slik at matutgiftene blir høye. Oppussing av det gamle huset har kostet mye, men mye av oppussingslånet har blitt brukt til å dekke det månedlige underskuddet på 8 500.

Pengene sitter løst når lønningene kommer. Det virker ikke som de har brukt kredittkort i særlig grad. Hun sier det er vanskelig å ta problemene alvorlig og ikke med galgenhumor.

Hun kommer med en uttalelse som tyder på at shopping brukes for å bedre humøret: "Når vi får pengene inn på konto, så blir det litt sånn: Kjøp deg glad! Så da bruker vi penger og pengene blir bare borte."

De har gjort mye med huset på bare en måned. Han har fått tilbud om fulltidsjobb. Alle regningene er betalt. De holder budsjettet og sparer 4 000 i måneden.

Episode 6

Episode 6			
Inntekt (M, 1)	23000	Gjeld	Til sammen rundt 1 mill
Inntekt (K, 1)	13000		inkl. tomtelån, 20 000 kreditt
<i>Sum Inntekter</i>	<i>36000</i>		og 200 000 lån til eiendomsfond
Bolig	7500	Bolig	Leier av faren hennes
Mat	9000		
Transport	7000		
Klær	1500		
Sparing	1000		
Annet	23500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>49500</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-13500</i>		

Disse giftet seg for et år siden og har to små døtre og en hund. Hun studerer økonomi, mens han jobber som selger. I 2006 tjente han gode penger på kjøp og salg av en leilighet, men de 300 000 han tjente er brukt opp. For to år siden kjøpte de en tomt for 350 000, men byggeplanene er lagt på is fordi de ikke har råd, og de leier fremdeles leilighet.

Han sier problemet deres er at de lenge har hatt et for høyt forbruk og brukt mer penger enn de har hatt. Han føler de har tatt godt i når de tipper på forbruket, men det er likevel rundt 25 % høyere enn de tror. De har veldig god oversikt over alle utgiftspostene utenom annet-posten. I det siste har de skaffet seg kredittkort for å betale regninger og dekke daglige utgifter. Hun sier kredittkortregningene blir betalt med en gang, men det viser seg at de har over 20 000 i ubetalte kredittkortregninger. Elles ser det ut til at regningene blir åpnet og stort sett også betalt.

Han er opptatt av hvordan han fremstår: "Jeg er veldig glad i å bruke penger. Jeg ønsker jo å gi et inntrykk av at jeg har det bra og er velstående. At du ser bra ut utad, det synes jeg er viktig." Han har også en lidenskap for dyre biler og diverse elektronisk utstyr. "Jeg er litt glad i ting og tang. Kamera, pc-er, mobiltelefoner." De har hatt fire biler til sammen og den dyreste kostet 400 000. Den ene de har nå er kjøpt for 200 000 og er mye oppgradert. Han mener hun ofte har en trang til å kjøpe interiør og nye ting. Hun ønsker seg nye møbler selv om de hun har bare er ett år gamle. Ingen av dem lager mat, så de bruker mye penger på mat som de bestiller.

Han karakteriserer seg selv som naiv i forbindelse med en investering i et eiendomsfond han ble overtalt til å gjøre, og at kjøpet ble gjort for mye på impuls.

Hun har lagt vekk kredittkortene og sluttet å shoppe. De lager all mat selv. Bilutgiftene er kuttet og tomte er lagt ut for salg.

Episode 7

Episode 7			
Inntekt (M, 2)	30000	Gjeld (han)	1,75 mill leilighetslån
Inntekt (K, 1)	?		650 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>40000</i>		1,55 mill boliglån
Bolig	23000		210 000 forbrukslån
Mat	3500		70 000 ubetalte regninger
Transport	13000	Bolig	Sammen: Nylig kjøpt bolig
Klær	1000		Han: leilighet til 1,75 mill
Sparing	0		
Annet	25000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>65500</i>		
Overskudd	<u>-25500</u>		

De traff hverandre for ett år siden og nå planlegger de å gifte seg. De har flyttet inn sammen med sine to hunder i et stort hus på Ulefoss som de har kjøpt. Han har dessuten en leilighet på Sotra som han kjøpte for 1,75 millioner og innredet med skinnssofa til 43 000 og flatskjerm til 25000, alt for lånte penger. Denne leiligheten leies nå ut fordi han ikke får solgt den i det fallende boligmarkedet, men leieinntektene dekker ikke kostnadene ved å ha leiligheten. Han har en godt betalt turnusjobb i Nordsjøen, mens hun er arbeidssøkende.

Om avbetalingskjøpene sier han at han ikke ante det kom til å bli så veldig dyrt som det har blitt. Han har gjemt flere uåpnede regninger i plastposer som kjæresten til slutt fant. Han hadde håpet å få litt mer kontroll før han skulle fortelle henne om problemene. Den enorme gjelden på over 4 millioner har han fullstendig mistet oversikten over og han synes det er ubehagelig. Hun visste ikke at bilen hans var så dyr da de traff hverandre og har heller ingen peiling på hvor mye han skylder. Forbruket er også mye høyere enn han tror, og det er først og fremst annet-posten som overrasker han. Svært mye av denne posten er utgifter til forbrukslån og inkassogjeld. Han betaler 10 000 på billånet, men vet ikke hvor høy renta er. Han spør familie og venner om å låne penger når det er tomt på kontoen noen dager etter lønning. Det virker ikke som han har tatt i bruk kredittkort.

Han er glad i raske biler og kjøpte bil for 650 000 da han fikk lånetilbud i banken. Til tross for hans unge alder har han allerede eid 15 biler, flere av dem dyre sportsbiler. I tillegg har han kjøpt dyre møbler og inventar til leiligheten sin. Utgiftene til mat og klær er ikke spesielt høye.

Hun beskriver ham som veldig sosial, glad og spontan.

Leiligheten hans er vanskelig å få solgt. Han har begynt i en annen ekstrajobb. Banken tar seg av salget av bilen, etter at han ikke har fått solgt den. Bryllupet er utsatt til de får bedre råd.

Episode 8

Episode 8			
Inntekt (M, 1)	29000	Gjeld	210 000 billån
			170 000 forbrukslån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>29000</i>		50 000 inkassogjeld
Bolig	5000	Bolig	Leier med kjæresten
Mat	7000		
Transport	14000		
Klær	2000		
Sparing	0		
Annet	9000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>37000</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-8000</i>		

Dette unge paret leier leilighet sammen i Oslo etter å ha truffet hverandre for ett år siden. Hun kommer fra Sverige og har meldt på ham etter å ha sett de økonomiske problemene han har. Som en ung og tilsynelatende vellykket selger som har jobbet i flere av Norges største byer har han en ustabil inntekt. For å dekke over problemene har han lenge hatt et høyt forbruk. Nå har han etablert et enkeltmannsforetak.

De har ingen oversikt over hvor mye penger de bruker på å spise ute, noe de ofte gjør. Han sier at det akkurat nå bare er kaos og at bunken med regninger bare blir større. Regninger er betalt med penger som skulle vært satt av til skatt, og han har ikke oversikt over hva som er betalt. Hastegjelda er på 50 000, mens han tipper den er 10 000. Forbrukslån blir betalt med kredittkort. Utgiftene ser han riktignok ut til å ha god oversikt over.

Han spiser gjerne fire måltider ute daglig. Han bruker alltid bilen uansett hvor han skal, og ønsker seg stadig ny og finere bil. Han gir uttrykk for at det er viktig med bra bolig, bil og dame. Hun sier "Mitt første inntrykk av Adrian, var jo at han hadde veldig mye penger, veldig god råd. Han spanderte veldig mye penger på meg og sa at han tjente så masse, sånn 100 000 i måneden, men så var det ikke riktig sånn." Han sier han kan bruke 20 000 på byen på en kveld etter at han får en spesiell høy lønning. Dessuten har han veldig mange parkeringsbøter og parkeringsutgifter.

Hun beskriver ham som utrolig positiv. Han spanderte veldig mye på henne, med champagne, limousin og leie av et helt utested da de traff hverandre. Det tar ganske lang tid før han innser at det må en livsstilsendring til for å løse problemene.

Han har jobbet veldig mye mer, slik at han har fått nedbetalt mye gjeld. Det har vært tøft å holde budsjettet, men de har klart det. De lager mer mat hjemme og har system på regningene. Han har fått et nytt syn på forbruk, men han har fortsatt mål om et høyt forbruk i framtiden.

Episode 9

Episode 9			
Inntekt (M, 2)	15000	Gjeld	825 000 boliglån
Inntekt (K, 2)	14500		145 000 forbrukslån
<i>Sum inntekter</i>	<i>34500</i>		190 000 inkasso og ubetalte regninger
Bolig	10500	Bolig	Eier andre etasje av hus
Mat	9000		
Transport	1500		
Klær	2000		
Sparing	0		
Annet	13500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>36500</i>		
Overskudd	<u>-2000</u>		

Dette er et samboerpar som eier andre etasje i et hus, har to unger og en katt. Hun har vært delvis arbeidsledig i flere år, studerer nå helsefag i håp om fast jobb på sikt, og er tilkallingsvikar på pleiehjem. Han har heller ikke særlig høy inntekt som produksjonsmedarbeider. De er begge aktive i Røde kors på fritiden.

Regningsbunken blir stadig større og hun sier det hender hun åpner dem for å se hvor mye det er før de legges bort. Hun har så vidt tenkt at de ikke har mer enn 100 000 i kortsiktig gjeld, mens han sier han ikke har noen anelse, mangler oversikt og har dårlig samvittighet for at det er hun som blir sittende med det. Han fikk hakeslepp da de fikk vite at de skylder rundt 190 000 i inkasso og ubetalte regninger. De har kredittkortgjeld på 100 000 som hun ikke vet hva er brukt til, men hun tror det er mest småting. Forbruket er faktisk noe høyere enn de tror.

De bestiller ferdigmat flere ganger i uka. Badet er pusset opp for 70 000 og er finansiert med forbrukslån som også ble brukt til å betale andre regninger. De er medlem av flere bok- og dvd-klubber og handler en del på nettet. Alt dette betales i etterkant. Ungene har veldig mye klær, bøker og leker. De har prøvd å leve på en slik måte at vennene deres ikke skulle skjønne at de har økonomiske problemer. Det er lite tegn til luksus i leiligheten, og det ser ut til at mye penger bare er surret bort. 1 200 kroner i måneden går til godteri og snacks, mens cd-er og dvd-er ved kassa handles på impuls.

Hennes forhold til shopping ser ikke helt sunt ut: “Jeg kan gå på butikken og tenke at jeg skal shoppe klær til ungene for så så mye, og så napper jeg med meg en haug, også blir det mer enn jeg har tenkt. Jeg har litt dårlig samvittighet etter at jeg har handlet. Når jeg kommer hjem og ser på kvitteringa, tenker jeg bare, off. Det har blitt litt sånn at jeg legger alt det negative bak meg, for jeg tenker at det blir ordnet opp, men så føler jeg nå at nå har vi ikke kontroll lenger, liksom.” Dette strekker seg også til handling av mat: “Jeg har et sånn behov inni meg at jeg må på matbutikken en gang om dagen. Det er alltid noe vi har manko på. Jeg må ha brus og melk og ferskt brød, og jeg hater å gå tom for ting.”

De har fått mye bedre oversikt og orden på regningene. De handler nå maks to ganger i uka, men de har hatt litt vanskelig for å holde matutgiftene innenfor budsjettet. Hun er innkalt til jobbintervju og har i tillegg fått et nattskift. Kusinen gir dem det private lånet de trenger. Hun ønske aldri igjen å ta opp et forbrukslån eller kredittlån.

Sesong 3

Episode 1

Episode 1				
Inntekt (M, 3)	18500		Gjeld	293 000 boliglån
				190 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>18500</i>			280 000 ca forbrukslån og kredittkort
Bolig	2500			
Mat	3000		Bolig	Bor hos kjæresten
Transport	9500			Har eid/eier?
Klær	500			
Sparing	0			Forbruket er slik han setter det opp
Annet	13000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>28500</i>			
Overskudd	<u>-10000</u>			

Han ble skilt for noen år siden og begynte da med et kraftig overforbruk. Sønnen hans er hos ham og den nye kjæresten i helgene. Hun leier en del av gården til foreldrene, og han flyttet inn til henne da de traff hverandre. Det er hun som har fått ham til å innse problemene.

Nå har han nærmest full oversikt over gjelda si, men aner ikke hva han kan gjøre og sier situasjonen er katastrofal. Det er nå meget godt system og orden i papirene, men slik har det bare vært i to måneder. Han skjønnte alvoret da han etter oppfordring fra kjæresten regnet ut at han hadde månedlige utgifter på 30 000 og inntekt på 18 500: "Det var et skikkelig slag i trynet, og det var vel da jeg våknet". Det han setter opp på de ulike forbrukspostene stemmer meget bra med hva programlederne ville satt opp. Mer får vi ikke vite om det faktiske forbruket hans. Han er ikke helt klar over hva renten er på alle de ulike kravene. Han har mange kredittkort og nye kreditter er tatt opp for å betale gammel gjeld. "I og med at det var så små summer på så mange ting, klarte du ikke å se helheten i det. Det er vanvittig høye månedlige gebyrer og renter, og det tror jeg overhode ikke jeg tenkte på."

Overforbruket og gjelda stammer hovedsakelig fra tiden etter at han ble skilt. Det er mye teknologiske duppeditter i leiligheten. Han mener matutgiftene har vært store: "Det har blitt mye god mat. Dyr mat, pålegg, gode middager. Lagt meg til veldig dyre vaner der òg. Så har det vært en del spising ute." Bilen er kjøpt for litt over 200 000. Han kjøpte alt han ønsket seg på kreditt: "Det var jo helt fantastisk. Det var jo så mye jeg hadde lyst på. Ny tv, sofa, komfyr, oppvaskmaskin, surroundanlegg til pc-en, studiehøytalere, karaokeutstyr, gitar." I tillegg har han kjøpt ATV-firehjulinger. Han sier: "Det skulle være fint og dyrt og nytt. Kult var det òg. Kunne sikkert dra litt damer med det." Nå har han et månedlig underskudd på 10 000, selv om forbruket nok er kraftig redusert.

Hun får jobb, foreløpig med et halvt års varighet, på et kundesenter. Han sier det har gått bra, men at det har kommet mange regninger. Bilen er solgt for 115 000. Alle kreditorene har godtatt forslaget til nedbetalingsplan.

Episode 2

Episode 2			
Inntekt (K, 3)	41000	Gjeld	1,46 mill boliglån
			155 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>41000</i>		250 000 inkasso og kredittkort
Bolig	11000	Bolig	Eier halvparten av tomannsbolig
Mat	11000		
Transport	4500		
Klær	5000		
Sparing	0		
Annet	24500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>56000</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-15000</i>		

Dette er en tobarnsalenemor som eier halvparten av en tomannsbolig på Råholt. Hun tjener bra som flyvertinne, men jobben utsetter hun også for handlefristelser hun ikke klarer å motstå.

Hun beskriver sin egen økonomiske situasjon som helt på bunn, og lønnen dekker ikke alle regningene. Hun venter ganske lenge med å åpne konvoluttene når hun ser det er inkasso. For under ett år siden prøvde hun å rydde opp og fikk da hjelp av banken med refinansiering. Alle kredittkortene ble klipt, men hun skaffet seg nye da hun fikk lyst på noe i butikken igjen. Nå finner de ut at hun har kortsiktig gjeld på 250 000, og hun sier det var slitsomt å gå gjennom gjelden og se hvor mye hun skylder. Det totale forbruket sjokkerer henne og det er nesten dobbelt så høyt som hun tror. Hun sier hun aldri har tenkt på at hun har hatt en slik overflod av klær og at det var en oppvekker for henne.

Hun bruker mye penger mellom landingene som flyvertinne i tillegg til at det lokale kjøpesenteret brukes flittig. Hun har nyinnkjøpte møbler og tv, bl.a. er sofaen skiftet ut to ganger på fire år. Hun har et titalls støvletter og kåper, og mange klær henger ubrukt i skapet med prislappen på. Barna får også ofte nye klær. Istedenfor å betale regninger har hun reist på dyr ferie til Miami og cruise for rundt 30 000. 4 000 av matutgiftene stammer fra restaurant-besøk, noe som må sies å være mye selv for en som er mye på reise. "Jeg har brukt alt for mye penger på ting jeg ikke trenger. Klær, sko, interiør, nips og ting. Jeg trenger egentlig ingenting av det."

Hun beskriver seg selv som et luksusdyr som elsker å shoppe. "Drømmesituasjonen er vel at jeg kan gå og kjøpe det jeg vil. Når jeg ikke har penger, så drar jeg kredittkortet og tenker vel egentlig ikke på konsekvensene. Jeg handler det jeg vil ha. Jeg har vært på fire eller fem ferier i år. Jeg har ikke veldig lyst til å bo på tostjerners hoteller, egentlig ikke tre heller, og vil ha det fint rundt meg." Det ser ut til at dette er et område i livet hun har spesielt vanskelig for å kontrollere: "Jeg vet jo at jeg ikke skal kjøpe det og at det går ut over økonomien. Jeg har et veldig strukturert liv og har orden på alt utenom økonomien."

Hun sier det har gått veldig bra og følger budsjettet til punkt og prikke. Livsstilen er lagt om, hun sjekker priser, kjøper ikke klær, er blitt mer kreativ med matlaging og har laget system i regningene. Hun sier hun aldri før har fått så lite post. Hun skriver opp alle innkjøp i en dagbok.

Episode 3

Episode 3			
Inntekt (K, 1)	0	Gjeld	88 000 billån
Inntekt (M, 1)	15000		45 000 studielån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>31000</i>		Rundt 170 000 inkasso og kredittkort
Bolig	5500	Bolig	Leier
Mat	7000		
Transport	6500		
Klær	2000		Forbruket er slik han fordeler inntekten
Sparing	500		Får ikke vite faktisk forbruk
Annet	14000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>35500</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-4500</i>		

Disse to traff hverandre på videregående skole. De bor i leid leilighet sammen med to barn på tre år og på åtte uker, der det eldste er hennes fra et tidligere forhold. Han tar en nettbasert utdanning i grafisk design på kveldstid etter jobb. Hun sluttet å jobbe i forbindelse med sitt første svangerskap for fire år siden, og det har vært vanskelig å få seg jobb igjen. Uten rett på fødselspenger får hun bare barnetrygd og bidrag inn på konto.

Regningene ligger i skuffer og skap. Det er system på noe av det, men også mye rot. Han tipper de skylder rundt 70-80 000, mens hun sier: "Jeg tør nesten ikke tenke på det, men vet at det i hvert fall er et par tusen." De får beskjed om at de totalt skylder rundt 300 000 inkludert studielån. De har separate økonomier. Han skylder 165 000, mens hun har en gjeld på 90 000 i sitt navn. De får vite hvor mye penger de har brukt de siste månedene, så det er vanskelig å vurdere hvor god oversikt de har over forbruket sitt. De tror de bruker så mye som 3 000 i måneden på strøm, men de har ikke betalt strømmen i det siste. De brukte kredittkortet til den maksimale grensen, blant annet til mat.

De sier selv at problemene begynte for to år siden da de kjøpte en del elektronikk og hvitevarer på avbetaling samt reiste til Tyskland etter å ha tatt opp forbrukslån. De har bil som er lite i bruk, men som de sier er kjempeviktig å ha for å besøke venner og familie. Hun er bekymret for at ungene ikke skal få like mye som andres unger. Bortsett fra utgiftene til å betjene gjelda og transportutgiftene, har de ikke et veldig høyt forbruk. Det er et ungt par som har litt lav inntekt til å dekke utgiftene til å ha barn i tillegg.

Hennes beskrivelse av ham: "Han er flink med unger, en kløpper til å lage mat, veldig grei og forståelsesfull, og trøster meg hvis jeg er lei meg."

Budsjettet er stramt, men det følges. De føler de har mer kontroll over pengene. Hun har fått låne penger av bestefaren til å betale hastegjelden. Hun har søkt på småjobber og håper på jobbintervju.

Episode 4

Episode 4			
Inntekt (M, 3)	24200	Gjeld	1,8 mill boliglån
			171 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>24000</i>		700 000 minst annen gjeld
Bolig	13000	Bolig	Eier leilighet
Mat	4000		
Transport	2000		
Klær	1000		Forbruket er slik han fordeler inntekte
Sparing	0		Får ikke vite faktisk forbruk
Annet	4000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>24000</i>		
Overskudd	<u>0</u>		

De bor i hans leilighet sammen med en hund. Leiligheten kjøpte han etter et tidligere samlivsbrudd, mens han fremdeles hadde gjeld på den gamle. Han hadde leilighet i samme borettslag, men solgte den uten budrunde og kjøpte nåværende leilighet 200 000 over takst etter en frisk budrunde. Samboeren ønsker etter hvert å kjøpe seg inn i leiligheten. De traff hverandre for ett år siden og er nå forlovet. Han har en godt betalt salgsjobb i Oslo, men har levd over evne i mange år. Han har delt omsorg for en datter fra et tidligere forhold.

Han sier de daglige regningene som kommer er det første han tenker på når han våkner og det siste han tenker på når han legger seg. Gjelda tror han er på rundt 2,4 millioner, uten at han er sikker på det, og han tror det meste har gått til inkasso. Renta på boliglånet vet han ikke hva er. Han har mistet hele oversikten, mens hun er lite involvert i økonomien og vet ikke helt hva som foregår i økonomien. Han skylder totalt 2,7 millioner og sier da at han hadde en anelse om at gjelda hadde løpt løpsk. Kostnadene ved å ha bil tror han er 10-12 000 i året, men de regner ut at de er 18 000. Han har brukt kredittkort når kontoen har vært tom.

Vi får ikke se en oversikt over forbruket deres, men han sier noe selv om hva han har brukt penger på: "Det jeg konkret brukte penger på i den tida var klær, dvd-spiller til bil, unødvendige ting, ut på byen, på restaurant. Det var ikke så mange store og dyre ting, men det var mye smått som gjorde at du til slutt mistet oversikt." Dersom han hadde brukt hele lønna på å betjene gjelden, ville han fortsatt manglet 7 000 på å betjene hele gjelden. Han kaller matforbruket sitt for enormt, er glad i å lage mat og sparer ikke på råvarene. Dessuten har han hatt en del kafébesøk i hverdagen. De brukte 12-15 000 på hotell, restaurant og klær under en weekendtur til Göteborg i forbindelse med forlovelsen.

Hun beskriver ham som veldig utadvendt, blid, med god humor og veldig sjarmerende

Det ser ut til å gå mot offentlig gjeldsordning. Leiligheten er verdivurdert til rundt 1,42 millioner. De synes det har gått greit å følge budsjettet. "Hjelpe har vært uvurderlig, ikke minst det å ha fått oversikt og en plan."

Episode 5

Episode 5				
Inntekt (K, 2)	6000		Gjeld	1,1 mill i alt privat og bedrift
Sum Inntekter	6000			
Bolig	7000		Bolig	Leier
Mat	7000			
Transport	2000			
Klær	3000			
Sparing	0			
Annet	10000			
Sum utgifter	29000			
Overskudd	-23000			

For fire år siden satset hun alt hun hadde på å starte enkeltpersonforetak i Oslo. Hun kjøpte en frisørsalong med ønske om å skape en bra arbeidsplass som er økologisk og hvor hun selv kan ha styringen. Hun leier leilighet i Oslo.

Hun har tatt opp private lån for å betale regninger i salongen, og brukt salongens penger til å betale private regninger. Penger er alltid tilgjengelige og tas fra kassa når hun trenger dem. Hun har ingen fast lønn, men skriver opp på lapper når hun tar penger fra firmaet. Hun vet at hun blander salongens økonomi og privatøkonomien, og dette gjør økonomien kaotisk og uoversiktlig. Det eneste man kan se fra firmaets økonomi er omsetningen.

Tallene under de ulike forbrukspostene er sannsynligvis ikke helt nøyaktige, siden de ikke har noe dokumentasjon på hva hun har brukt penger på. Fem kvelder i uka er hun ute og spiser, ifølge seg selv. I tillegg kommer to-tre byturer i uka. Hun har brukt 7 000 i måneden på uteliv. Det er lite luksuriøse gjenstander i leiligheten, så det er først og fremst livsstilen med mye uteliv som bærer preg av luksus. Taxiutgiftene hennes er dessuten så høye som 2 000 i måneden, og hun bruker 3 000 på klær. Hun kjøper gjerne mer enn hun har planlagt: “Jeg kan bruke penger på mat, på kaffe, på byen, der går det mye penger. Jeg får veldig sjelden dårlig samvittighet, for jeg har nesten ikke brukt noe, tror jeg, men sånn summa summarum så har man gjort det likevel.”

Vennen beskriver henne på denne måten: “Hun er sprudlende, energisk, kreativ. Hun er veldig målbevisst og vet hva hun vil i livet, men samtidig er hun litt for glad i å ha det kjekt, kanskje, og nyte livet.” Hun er alltid i godt humør og smiler og ler til tross for problemene.

Hun fikk en gang 3000 av bestemora til å kjøpe kjøleskap, men de ble brukt opp på andre ting. Deretter fikk hun gavekort på Elkjøp, men de har hun glemt slik at de ikke er gyldige lenger. Frisørsalongen ble kjøpt på impuls da hun fikk tilbud om å kjøpe den.

Hun har endret salongen og fått inn en investor som tar over eierskapet i firmaet. Hun får fast lønn og bonus hvis det går bra. Foreldrene gir et privat lån på 300 000 for å dekke hastegjelden. Hun synes det har vært vanskelig å kutte ned på maten, men kjøper ikke lenger bare økologiske produkter og spiser sjeldnere ute.

Episode 6

Episode 6			
Inntekt (K, 2)	25000	Gjeld	1,51mill boliglån
			100 000 inkasso og ubetalte regninger
Sum Inntekter	25000		Totalt over 1,7 mill?
Bolig	12500		
Mat	5000	Bolig	Eier halvparten av tomannsbolig
Transport	4000		
Klær	1000		Inntekt på 25 000 eller 19 500
Sparing	0		Litt usikkert med gjeld
Annet	17500		
Sum utgifter	40000		
Overskudd	-15000		

Dette er en alenemor som ble skilt for to år siden og som har to jenter på tre og ni år. De bor sentralt i Kristiansand i en fireromsleilighet som hun kjøpte etter skilsmissen. Da valgte hun å bli student, men fordi det gikk ut over økonomien måtte hun avslutte studiene. Nå har hun en godt betalt konsulentjobb og sier selv at situasjonen hadde vært en helt annen dersom hun hadde hatt denne jobben tidligere, da hun blant annet hadde butikkjobb. Økonomien var helt annerledes da hun var gift, selv om det var hun som styrte økonomien da også. Hun sliter med å nedjustere forbruket etter samlivsbruddet

Hun sier det er flere regninger som har gått til inkasso, men er usikker på hvor mange det er. Oversikten hennes over gjeldssituasjonen høres ut til å være god, men den usikrede gjelden plager henne. Den er da også høyere enn de drøye 100 000 som hun tror den er på. Jeg tror den korrekte opplysningen i programmet er at den usikrede gjelden er litt over 200 000, men det blir også sagt at hun har en gjeld til kreditorene på 450-500 000. For henne er uansett utgiftene knyttet til gjelda overraskende store: "Det verste med tavla var å se hvor mye som gikk til kreditorene. Jeg hadde aldri trodd det var så mye." Kredittkort ble tatt i bruk da hun kjøpte nye møbler og hvitevarer til den nye leiligheten.

Hun har større boligutgifter enn hun klarer å dekke og har derfor lagt ut leiligheten for salg, men problemet er at hun må selge med tap. Bilen må hun selge fordi det er høye utgifter knyttet til den. Trafikkbøtene hopper seg opp fordi hun ikke har hatt penger til å betale abonnement i bomringen og isteden kjører rett gjennom uten å betale. 5 000 av annet-posten er gebyrer og salærer som følge av for sen betaling av regninger. Hun bruker 2 000 i måneden på barna, som betyr alt for henne.

Hun hadde vanskelig å kvitte seg med bilen og beskriver seg selv som et vanedyr. Problemer med å endre forbruksvaner etter skilsmissen har i stor grad ført til de økonomiske problemene.

Lønna har økt ytterligere 2-3 000. Hun har fått mye mer kontroll, men synes det har vært vanskelig og veldig uvant med et liv uten bil.

Episode 7

Episode 7				
Inntekt (M, 3)			Gjeld	800 000 boliglån
				400 000 skatte- og avgiftsgjeld
<i>Sum Inntekter</i>				500 000 snaut inkasso
Bolig	12000			
Mat	10000		Bolig	Kjøpt for tre år siden
Transport	6000			
Klær	2000			
Sparing	0			Tar penger fra egen butikk
Annet	30000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>60000</i>			
Overskudd	<u>-60000</u>			

Denne sørlandsmannen eier og driver en erotisk butikk som betyr svært mye for ham. Den tiden han ikke bruker på butikken går med til uteliv og reiser. Han flyttet inn i og pusset opp leiligheten sin for tre år siden. Han har barn, antakelig to unge voksne.

Han har lite system i papirene både i butikken og i sitt eget hjem, og ønsker hjelp til å få orden og oversikt, slik at han kan drive butikken på en bedre måte. Kontantbeholdningen fra kassa i butikken legger han i egen lommebok og han går rett på byen med kontantene etter jobb, før han går til banken og setter inn det som blir igjen. Hans forhold til post og regninger vises med dette utsagnet: “Noen ganger ser postkassa veldig full ut og da går jeg bare forbi, for jeg gidder ikke ødelegge kvelden min. Jeg tror nok det har ligget 40-50 brev der, kanskje. Hvis jeg har fått tredjegangsvarsel og beskjed om at det går til inkasso om jeg ikke betaler, så har jeg bare tenkt sånn: jaja, det får bare gå til inkasso da. Jeg betaler regningene på vanlig måte noen ganger, men det har hopet seg opp med inkasso.” Den delen av gjelda som ikke er boliglån er på rundt 900 000, tre ganger mer enn han tror. Han blir svært overrasket, flau og målløs av å se hvor høyt forbruk han har, spesielt av de enorme taxiutgiftene.

Han tar taxi til og fra jobb hver dag, til tross for at bussen stopper rett utenfor døra hans og at han har egen bil. I 2008 hadde han taxiutgifter på 120 000. Alle reisene hans er også svært kostbare. Det siste halvåret har han hatt seks reiser som han tror han til sammen kan ha brukt 160-180 000 på. Etter jobb kan han gjerne bruke 1 500 når han er ute på restauranter og barer. Han bruker sannsynligvis ikke kredittkort i særlig grad siden han tar penger fra bedriften til privat forbruk.

Dette er en person som virkelig har levd livet uten å tenke over konsekvensene.

Han har fått orden og system i papirene i butikken. Alt av skatter og avgifter er betalt. Butikken er fylt opp med varer og det er bra salg. Han tar vanligvis buss istedenfor taxi. Han har akkurat solgt leiligheten, og har bare litt over 100 000 i gjeld. Den regner han med å betale ned i løpet av to-tre måneder. Han skal leie leilighet i byen for å bo nærmere butikken.

Episode 8

Episode 8			
Inntekt (M, 1)	23000	Gjeld	1, 55 mill boliglån (50 % av 3,1 mill)
			700 000 kredittkortgjeld
Sum Inntekter	23000		
Bolig	10000		
Mat	3000	Bolig	Kjøpt sammen med broren, 2,8 mill
Transport	7000		
Klær	2000		
Sparing	0		
Annet	20000		
Sum utgifter	42000		
Overskudd	-19000		

Han kom til Norge fra Marokko for seks år siden. Faren hans har jobbet her i 30 år for å forsørge familien, men nå er det sønnes tur til å ta seg av foreldrene. Sammen med broren har han kjøpt bolig på Oslos østkant for 2,8 millioner, 500 000 over takst. I dag bor han der sammen med foreldrene, to brødre og en søster. Han lærte seg norsk raskt og gikk ut av videregående skole med butikkfagbrev. Han var en lovende fotballspiller, men nå er det pengespill på fotball som har tatt overhånd.

Regningene ligger i en bunke og er for det meste uåpnet. Han sier det var i fjor han begynte å miste oversikten over hvor mye han skyldte og hva han skulle betale. Gjelden er omtrent så stor som han tror den er, men han har ikke peiling på hvor høye renter det er på forbrukslånene. Han tror han har hatt fem-seks kredittkort, men han kastet dem da han skjønte at det var dyrt å handle på kreditt uten å betale tilbake. Det er først i dag han har begynt å skjønne hvor dyrt det virkelig er. Han bommer kraftig på annet-posten som følge av at han undervurderer utgiftene til spilling og renter og gebyrer knyttet til forbruksgjelden.

Spilleproblemene hans har gjort at 5 000 kroner har blitt sølt bort i måneden. Boliglånet ble økt med 150 000 for å betale smålån, men mye av det ble brukt til ferier og spilling. Han sliter med å betjene boliglånet og sier at de månedlige avdragene er altfor høye. Etter å ha oppdaget hvor enkelt det var å skaffe seg kredittkort i Norge, har han reist og shoppet mye for lånte penger.

En gevinst på 3 500 kroner var starten på spilleproblemene hans, for etter det har han følt behov for å spille hver dag. Han sier det er spilleproblemene som har ført til de økonomiske problemene. Penger har blitt spilt bort både på automater og oddsen istedenfor at regninger har blitt betalt. Han har bestemt seg for å gjøre noe med spilleavhengigheten, så Luksusfellen har fått i stand et møte med Blå kors.

Inkassosaken blir utsatt et halvt år og leiligheten vil bli lagt ut for salg dersom de ikke betaler for seg. De har fått til en ordning med samtlige av de andre kreditorene.

Episode 9

Episode 9				
Inntekt (M, 2)	25200		Gjeld	1,1 mill boliglån
				235 000 billån
Sum Inntekter	25200			240 000 inkassogjeld
Bolig	10500			
Mat	4000		Bolig	Eier leilighet
Transport	7000			
Klær	1000			
Sparing	0			
Annet	8500			
Sum utgifter	31000			
Overskudd	<u>-5800</u>			

Dette er en enslig mann med lidenskap for klassisk rock, hunden og bilen sin. Han bor i egen leilighet på Stord og tjener godt som gravemaskinsjåfør.

Han undervurderer kostnader til hund, bil, konserter og festivaler og hva alle tingene hans har kostet: “Jeg er lettere dement, for å si det sånn. Det er fort gjort å glemme små summer og ubetydelige tall. Det er masse utgifter som spinner ut, som jeg ikke tenker over som utgifter.” Regningsbunkene er store, uten at han ser ut til å bry seg så veldig om det. Han sier de er sortert i uåpnede og åpnete, men at det ikke er mer system enn det. “Jeg betaler strøm og Internett, alle de som kan gjøre meg noe, som kan ramme meg direkte. De får betalt. Men de andre som kommer med gamle fartsbøter og kredittkort og sånn, de får bare vente. Da begynner de å provosere meg med brevene sine, og da har jeg null sympati for dem. Og da blir det nesten trass (at han ikke betaler), så det hjelper jo ikke.”

Han drar på rundt 20 konserter og festivaler i året og bruker kanskje rundt 40 000 på det. I boden har han enorme mengder verktøy og utstyr som han samler på, men ikke bruker. “Kjekt å ha. Jeg har sånn hamstregen i meg, tror jeg. Jeg kan ta meg en tur ut og komme hjem med tre bæreposer med drit jeg strengt tatt ikke trengte. Det er gøy å handle.” Bilen er kjøpt for 380 000 og stylet etterpå, men har sunket 250 000 i verdi. Han har dyre og usunne matvaner med pizza og cola til lunsj. Colaforbruket er 1-2 liter om dagen. Hunden er også viktig for ham og det går med mye penger blant annet til kennel når han er på konserter og festivaler.

“Jeg er for likegyldig. Bryr meg ikke om noe, tenker ikke konsekvens.” Vennen sier: “Han har alltid hatt en samlemani og alltid brukt penger. Han har hele livet samlet på diverse våpen: kniver, dolker, sverd, hagler, salonggevær. Det er mye image, og det står i stil til musikken... t-skjortene, du skal skape en litt sånn teatralisk fryktstemning, men så skal du ha kaffe og kake etterpå, for å si det sånn. Så han er snill som dagen er lang.”

Han har blitt kvitt de minste kravene. Pizzalunsjen er byttet ut med niste. Er ikke like likegyldig, og tar mer inn over seg konsekvensens av ikke å betale.

Episode 10

Episode 10				
Inntekt (K, 3)	22000		Gjeld	1,8 mill boliglån
Inntekt (M, 3)	18500			92 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>40500</i>			550 000 forbrukslån og ubetalte regninger
Bolig	17000			71 000 restskatt
Mat	10000		Bolig	Eier treromsleilighet
Transport	6500			
Klær	4000			
Sparing	0			
Annet	32500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>70000</i>			
Overskudd	-29500			

De har vært samboere i 14 år, er foreldre til i alt fem og besteforeldre til tre. De eier en treromsleilighet på Oppsal i Oslo og bor der med de to hundene sine. De solgte en fireromsleilighet i samme borettslag for to år siden i et forsøk på å løse problemet med høy kredittgjeld. Det gikk bra en stund.

De finner fram regninger og papirer fra flere skuffer og hyller. Det er lite system og oversikt. Budsjett er et fremmedord for begge. De blir overrasket over hvor mye det de har kjøpt på avbetaling faktisk koster. En ferietur de hadde til Thailand tror de kostet 40 000, men med alle gebyrer på kredittkortbruken har den kostet 70 000. Forbruket er rundt 50 % høyere enn de tror. Han tror matutgiftene er halvparten så store som de er, men ellers er det annet-posten som undervurderes mest. Hun har restskatt på 71 000. De har lånt penger for å betale gammel gjeld, og har derfor unngått betalingsanmerkninger.

De er to livsnytere som elsker å reise, spise godt, gå på restauranter og kose seg. Familien betyr alt for dem, og de spanderer gjerne på barn og barnebarn. Han synes det er gøy å kjøpe leker til barnebarna og mobiltelefoner til en krone er kjekke å ha. Hun er glad i ferskvarer og kjøper også mange småting som interiør og pyntegenstander uten å tenke på at det blir store beløp til slutt. Når de er ute og reiser går kredittkortene varme og han mener ferie er noe alle må ha. De har flere tv-er, og den ene er betalt kontant, men med penger som var tatt ut fra kredittkortet. Det går med 12 500 i måneden i renter på forbrukslånene. Ellers har de et overforbruk som synes å være ganske jevnt fordelt på de ulike forbrukskategoriene.

De skal flytte etter at leiligheten er solgt for 1,85 millioner. Hele hastegjelden er nedbetalt. De har dessuten solgt bil, mopeder, tv og pc. Hun synes ikke de mangler noe, selv om de har kvittet seg med materielle ting.

Sesong 4

Episode 1

Episode 1				
Inntekt (M, 1)	24000		Gjeld	535 000 boliglån
				650 000 inkasso og forbrukslån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>24000</i>			
Bolig	6500			
Mat	3500		Bolig	Eier hus kjøpt sammen med tidligere samb
Transport	1500			
Klær	500			
Sparing	0			
Gjeld	10000			
Annet	15000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>37000</i>			
Overskudd	<u>-13000</u>			

Han eier et relativt stort hus ikke langt fra Fredrikstad. Det kjøpte han sammen med sin tidligere samboer i 2005. De skilte lag for ett og et halvt år siden og han har i over ett år hatt huset ute for salg fordi lånet er for stort for ham. Spilleproblemer gjør situasjonen ekstra problematisk.

“Når jeg får regninger, så ja...jeg står og ser på dem, åpner de, ser på dem og tenker jaja, får jo ikke betalt de likevel. Hva skal jeg gjøre da? Legger dem i en bunke. Der ligger de, og jeg tror ikke jeg tar i for mye hvis det er 600 000 bare i inkassogjeld“ Det blir senere opplyst at han har 650 000 i inkassokrav og forbrukslån. Han har god oversikt over inntekten sin, men ikke like god oversikt over utgiftene. Han har brukt mye mer penger på byen enn han regnet med. Spilleproblemene har også ført til større utgifter enn han har trodd de siste månedene. Det er ellers mange forbruksposter han ikke tipper på.

Han er glad i elektronikk og må ha det aller siste av dingser og duppeditter. Det siste av i alt minst 10 stereoanlegg kostet 25 000. Han har hatt minst 40 mobiltelefoner, opp mot 10 pc-er i tillegg til høyttalere og tv-er. “Det er bare for å ha det nyeste og beste, og det er vel status det da“, sier kameraten. Dvd-samlingen er på rundt 500 dvd-er. Nå låner han bil av en slektning, men han har tidligere hatt i alt seks biler. I den første bilen han eide bygde han bilanlegg for 120 000. Han bruker mye penger på byen de dagene han ikke bestiller mat kjørt hjem til seg. Den siste tiden har han spilt bort 7 500 i måneden i gjennomsnitt selv om han ikke har spilt på to måneder.

Vennen beskriver ham som snill, gavmild, og en som ikke krever noe tilbake. Han spanderer på byen og kjøper gjerne drinker til de han er sammen med. Når han står i kø ved kassa i butikken har han lett for å gjøre impulsive kjøp av for eksempel dvd-er.

Han tror han har tapt 300 000 på nettspill til sammen. “Jeg tenker at jeg skal vinne og betale gjelda, men så blir det bare mer gjeld av det. Kan spille bort 20 000 uten problemer på en dag, noen timer.“ “Det verste (med forbruket) var den spillinga, det hadde jeg ikke sett for meg. Jeg visste det var en del, men det var mer enn jeg trodde. Det går ikke an.“

Han har sluttet helt med spillingsa. Huset er blitt pusset opp og blir etter hvert solgt for 970 000. Dermed blir han kvitt den nedforhandlede hastegjelden og sitter bare igjen med gjelda til faren. Nå er planen hans å ta fagbrev. Når han går på byen tar han med seg en bestemt sum. Det har bidratt til at han har klart å holde budsjettet.

Episode 2

Episode 2			
Inntekt (M, 2)	28000	Gjeld	270 000 studielån
			600 000 inkasso, forbrukslån og privatlån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>28000</i>		
Bolig	4500		
Mat	7000	Bolig	Leier hos kjæresten
Transport	2000		
Klær	6000		
Sparing	0		
Gjeld	16000		
Annet	8000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>43500</i>		
Overskudd	<u>-15500</u>		

Dette er en gründer som tjener bra som bedriftsleder og har tjent egne penger helt siden han startet sin første bedrift mens han gikk på videregående skole. Han leier seg inn i kjærestens leilighet.

Han har en mappe med papirer fra 2006 og 2009. Det i mellom har han kastet og skrevet opp fordi det ble for mye ark. Foruten studielånet skylder han 600 000, noe som er 200 000 mer enn han trodde. Han sier det er mer ryddig på bedriftsfronten enn i privatøkonomien og er klar over at han har hatt et høyt forbruk. Da han og vennen regner ut at han har brukt 70 000 på klær i året, blir han overrasket over at det ikke var mer og sier han trodde det skulle havne på rundt 200 000. Han glemte å ta med utgiftene til å spise ute, som er på 5 000, da han skulle tippe matutgiftene.

Klesutgiftene er store og klesskapene er fylt med dyre merkeklær. Der finnes blant annet 30 bukser som kostet fra 1 000 til 2-3 000, 11 belter der enkelte kostet flere tusen, dyre sko helt opp til 4 500 og snowboardjakker til 2-3 000. Dessuten har han en skuff med smykker og dyr klokke. "Jeg er nok glad i smykker, sko, belter, klokker. Jeg kjøpte en gave til meg selv fra jobben. Det er en klokke som kostet 32 000." Han er medlem av flere treningssentre. Både storbyreiser og besøk av familie i Filippinene fører til store utgifter. Det blir også en del shopping på disse turene. Han betaler mye med kontanter siden kortet har blitt sperret tidligere. Det kommer ingen opplysninger om at han har handlet på kreditt.

Vennen sier: "Han er flink til å prate for seg og hvis han får problemer klarer han alltid å sno seg ut av det. Forholdet hans til penger er vel egentlig at han liker å bruke dem. Han er en impulsiv gladfyr. Tror han har tatt litt lett på det med penger tidligere, og han får smake det litt nå."

Feriebudsjettet er så godt som holdt. Bilen er solgt for nesten 60 000. Et privat lån har bidratt til å få nedbetalt inkassogjeld slik at betalingsanmerkningene er slettet. Han har prutet ned gjelda med 100 000. Han sier han har blitt mye mer bevisst på pengebruk og ikke trenger å kjøpe alt.

Episode 3

Episode 3			
Inntekt (M, 3)	17000	Gjeld	300 000 i restlån på solgt hus
Inntekt (K, 2)	15400		Sum gjeld: 750 000
<i>Sum Inntekter</i>	<i>32500</i>		
Bolig	7000		
Mat	8500	Bolig	Leier tomannsbolig, men har eid tidligere
Transport	2500		
Klær	500		
Sparing	500		
Gjeld	7000		
Annet	6500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>32500</i>		
Overskudd	0		

De har to barn på seks år og på sju måneder. For sju og et halvt år siden kjøpte de hus, men de måtte selge det fordi lånet ble for dyrt å betjene. De måtte da kjøpe seg ut av en fastrenteavtale med banken og satt igjen med et restlån på 300 000. Nå leier det forlovede paret en tomannsbolig. Hun har for tiden mammafermisjon.

Det er hun som har hovedansvaret for økonomien. Hun er usikker på hvor mye de har i gjeld, men hun tipper det er 600 000. Det er 750 000. De vet ikke om de har fått rentefradrag for fastrentelånet. De mangler også oversikt over hva de har i de tre fulle fryserne, der det blant annet ligger mye gammel mat på bunnen. Han tviler på at de bruker så mye på mat som hun tror, men de bruker enda mer. De andre forbrukspostene har hun god oversikt over. Han har glemt at gjelda stadig øker og har derfor alltid tenkt at de går i balanse. De har kredittlån og forbrukslån som har gått til inkasso etter at gammel gjeld er betalt med nye kredittkort.

Hun sier at han er flink til å bruke penger og spesielt glad i duppeditter. Han handler en del på nettet og sier han hadde en periode da han syntes det var fryktelig morsomt og at det var fort gjort å kjøpe ubrukelige ting. Hun mener hun er flink til å handle det som står på handlelista, men mener han har en del å lære der. De har store matutgifter, men ellers har de ikke et veldig høyt forbruk lenger. Hun bruker opp mot en tusenlapp i måneden på røyk.

De blir beskrevet av en venn som hyggelige og hjelpsomme, med et alltid åpent hjem. Hun sier: "Vi er veldig sosiale av oss, liker å invitere venner på gode middager, og Thomas liker å imponere ved grillen."

Budsjettet har gått veldig bra og de har 10 000 på sparekonto. De har orden i fryseren og spiser av maten som er der. Han smører matpakke. Hun røyker fremdeles, men har planer om å slutte. De har planlagt et billig bryllup. Banken har gått med på en god ordning for gjelda deres.

Episode 4

Episode 4				
Inntekt (M, 3)	28700		Gjeld	3 mill? boliglån
Inntekt (K, 3)	27000			280 000 ca studielån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>72000</i>			1 mill billån?, forbrukslån, kredittlån
Bolig	19000			
Mat	13500		Bolig	Kjøpt for 3,5 mill med utleiedel
Transport	4500			
Klær	4000			
Sparing	0			
Gjeld	17000			
Annet	21000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>79000</i>			
Overskudd	<u>-7000</u>			

Han har arvet en hytte på fjellet og nylig skaffet seg et naust ved sjøen. De bor med en toåring og to tenåringer og lever en travel hverdag. Boligen deres kostet 3,5 millioner og har utleiedel som gir dem 7800 i månedlige leieinntekter.

Det er hun som styrer mest med økonomien, men nå føler hun nærmest at de er konkurs og ønsker derfor hjelp til å få oversikt. Hun lar ofte inkassokravene forbli uåpnet fordi hun vet at de ikke har mulighet til å betale dem. Han er lite involvert og begynte å lure på hva som skjedde da han fikk to brev fra politiet om "et eller annet med innkreving". Han finner fram en stor eske med regninger og sier at det nok er verre enn han har trodd. Hun blir overrasket da hun ser alle regningene han sitter med og som hun har følt har vært hennes ansvar. Han vet ikke hva forbrukslånene er brukt til og sier boliglånet er på "tre komma et eller annet." De blir begge overrasket over omfanget av gjelda de har. Til tross for at de har brukt mange kredittkort og tatt opp flere forbrukslån, henger de etter på nedbetalingen av boliglånet. Hun tror huset har beholdt verdien fra de kjøpte det, men den nye verdivurderingen er 400 000 lavere til tross for at de har pusset opp kjøkken og bad. De har et meget høyt forbruk, men tipper bra på alle forbrukspostene utenom annet-posten, der de bommer kraftig.

De har to biler og den ene er kjøpt for over 300 000. Hun har 40 par sko som har kostet rundt 1 000 kr per par. Matutgiftene er store, de blir trukket 12 000 i lønn av kreditorene og betaler i tillegg 17 000 på gjelda. Hun tok overvektsoperasjon for fire år siden og måtte kjøpe nye klær (på kreditt) i tillegg til at det var utgifter til selve operasjonen.

De synes budsjettet er greit å forholde seg til. Naustet er solgt for 75 000, bilen er solgt for 130 000, mens campingvogna og brudekjolen er til salgs. De har prutet ned 100 000 av forbrukslånene og fått privat lån av mora hans.

Episode 5

Episode 5				
Inntekt (M, 1)	26000		Gjeld	Ukjent kredittkortgjeld og avbetalingslån
Sum Inntekter	26000			
Bolig	7000			
Mat	4000		Bolig	Leier sammen med kameraten
Transport	1000			
Klær	500			
Sparing	0			Dette er den eldste av de to i denne episoden
Gjeld	0			
Annet	14500			
Sum utgifter	27000			
Overskudd	-1000			

Episode 5				
Inntekt (M, 1)	13000		Gjeld	Ukjent kredittkortgjeld og avbetalingslån
				100 000 omtrent til faren
Sum Inntekter	13000			
Bolig	6000			
Mat	5000		Bolig	Leier sammen med kameraten
Transport	500			
Klær	500			
Sparing	0			
Gjeld	0			
Annet	6500			
Sum utgifter	18500			
Overskudd	-5500			

Disse unge kameratene bor i handlegaten Bogstadveien på Oslos vestkant hvor de leier en umøblert leilighet. De brukte begge mye penger da de bodde hos foreldrene og sier selv de levde som millionærer. Da de flyttet ut ønsket de å holde på forbruksvanene til tross for at utgiftene ble mye større. Han eldste har variabel inntekt med bonuser av og til.

Han eldste sier han innser alvoret i situasjonen, men at det var litt verre enn han hadde tenkt. De er begge overrasket over hvor mye penger de bruker på mat. Han beskriver matforbruket som sjokkerende, mens han yngste sier han ikke legger merke til det når han drar kortet på jobben. De siste månedene har de ikke hatt noe høyere forbruk enn de selv tror de har hatt. Han yngste sier han skylder faren rundt 100 000, og han er glad gjelden er til faren og ikke til banken. Han sier dessuten: "Vi kjøper det vi har lyst på og gjerne rett etter at vi har fått lønn. Føler at vi egentlig ikke har kontroll eller at vi ser verdien av penger egentlig. Vi merker jo ikke at vi har brukt penger før vi ser kontoen er tom." Da tyr de til kredittkort.

De slår seg løs på byen med limousin, champagne og festing. Det kan gå med flere tusen på en kveld i tillegg til taxi og eventuelt limousin. På en kort periode hadde de fire turer til Spania, der partyfaktoren var høy. De har skinnssofa som er kjøpt for 20 000 og alle møbler og hvitevarer er nyinnkjøpte. Han eldste sier: "Det er viktig å se bra ut, overalt. Jeg bruker veldig

mye penger på klær. Rett før dere kom, så brukte jeg 10 000 på klær nettopp. På to timer. For det er litt status å gå med litt dyrere klær, selvfølgelig. Gøy å gå med fete klær. Jeg liker å ha dyr parfyme, egentlig.“ De snuser og røyker. Det er dessuten mange dvd-er, tv-spill og dyre mobiler i leiligheten. Han eldste er medlem på SATS og har kjøpt proteinpulver for 3 000, men har aldri trent. De har brukt utrolig mye penger på klær, men ikke de tre siste månedene som forbruket er regnet ut fra. Middagen blir handlet på kiosken rett utenfor døra der de bor. Når de snakker om å lage mer mat hjemme, virker det som de blir mer motivert av at det kan imponere damer enn at det er rimeligere.

Han eldste spiller poker og har tapt noen tusen på det. “Jeg spiller ikke så mye, men det er gøy i perioder. Når jeg slapper av så... Jeg tenkte jeg skulle prøve å vinne tilbake, men så god var jeg dessverre ikke. Jeg er ikke den store pokerspilleren.“

De skaffer seg et bilde av at de har masse penger, mye mer enn de egentlig har. De fremstår som kravstore og ser på det som helt uaktuelt å flytte til billigere leilighet i for eksempel Groruddalen.

Han eldste har hatt en taxiutgift på 1 300 fordi han måtte kjøre litt rundt for å finne mobilen han hadde mistet. Han yngste har kjøpt ny Mac for 8 000 fordi han mistet pc-en i gulvet. Han tok 3 000 fra budsjettet og lånte 5 000 av faren. Nå fester de bare på lørdager, og ikke på fredager også. Det er slutt med limousin. De har skrevet leiekontrakt mellom hverandre og lager mat hjemme.

Episode 6

Episode 6				
Inntekt (K, 2)	16000		Gjeld	945 000 økt hyttelån
				220 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>16000</i>			300 000 kredittgjeld og ubetalte regninger
Bolig	9500			
Mat	4000		Bolig	Flyttet hjem til jenterommet
Transport	6500			
Klær	4000			
Sparing	0			
Gjeld	8000			
Annet	4000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>36000</i>			
Overskudd	<u>-20000</u>			

Manglende økonomiske kunnskaper hindret henne ikke i å starte brudesalong for fire år siden. Den gikk med underskudd og er lagt ned. Nå har hun flyttet hjem til jenterommet hos foreldrene i Eidsvoll, hvor hun har et vikariat i en barnehage som går ut om to uker. Hun kjøpte hytte på Filefjell for fire år siden, men det blir få turer dit.

Hun har ganske bra oversikt over situasjonen, men vil miste kontrollen når hun snart står uten jobb og inntekt. Det samlede forbruket treffer hun bra på til tross for at hun aldri har satt opp budsjett før. Utgiftene til inkassosaker er imidlertid 3 000 høyere enn hun tror. Papirene hennes er satt inn i permer. Hun tror hun har tapt i hvert fall 5-600 000 på brudesalongen. "Men jeg har mange erfaringer da, så jeg er for så vidt jævlige fornøyd og." Hun har tatt ut penger fra kredittkort, satt dem inn på egen konto og betalt regninger med dem. Nå er kredittkortlånet gått til inkasso.

Det er minst 30 jakker og over 50 par sko i skap og søppelsekker. Hun handler ofte og mye, vil helst slippe å bruke samme kjole to ganger og kjøper gjerne et plagg i to-tre farger dersom hun synes det er fint. Hun har økt hyttelånet for å kjøpe sjuseters bil for over 300 000. Hun anslår selv at hun har brukt 2 500 i måneden på velvære.

Venninnen beskriver henne som ærlig, sjenerøs, hjelpsom og litt bortskjemt. "Hun er kravstor, vil bo stort og fint, og vil ha bil også." Hun har godt humør og har ikke mistet motet: "Å være deprimert går jo ikke. Da er det bedre å smile og le på utsiden."

Hun uttrykker at shopping har en effekt på humøret hennes: "Sånn som for meg som har vært singel en stund, da blir det enda mer fokus på å kjøpe ting, å bruke penger, å gå på byen. Det er jo for å nesten glede seg selv litt." "For å glede meg selv tar jeg gjerne fotpleie, går til frisøren, hudpleie"

Bilen er ikke solgt, men er kanskje litt høyt priset. Hytta er pusset opp litt før den skal selges. Hun har sluttet med shopping og mange kleskjøp. Hun har ikke fått jobb, men har søkt diverse stillinger innen hotell, restaurant og service. Planen er å bo hos venninnen.

Episode 7

Episode 7				
Inntekt (K, 3)	20500		Gjeld	2 mill drøyt boliglån med billån
				5-6000 privatlån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>20500</i>			
Bolig	12000			
Mat	4000		Bolig	Kjøpt for fire år siden
Transport	1500			
Klær	1000			
Sparing	0			
Gjeld	0			
Annet	9000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>27500</i>			
Overskudd	<u>-7000</u>			

Dette er en travel dame som bor sammen med de to barna sine på 6 og 10 år, en katt og en hund. Hun drev eget dansestudio i 15 år, men måtte legge det ned for halvannet år siden på grunn av en nakkeskade. For fire år siden kjøpte hun drømmeboligen, og et par år senere ble hennes daværende kjæreste medeier. Samlivsbrudd har gjort at hun nå må betjene huslånet på over 2 millioner alene. For tiden får hun støtte fra Nav mens hun omskolerer seg til helsefagarbeider, men hun har fått lavere inntekt og strammere økonomi. Hun ønsker å flytte sammen med den nye kjæresten når økonomien ordner seg.

Papirene hennes er sortert i en perm, hun har nesten ingen ubetalte regninger og verken inkassosaker eller betalingsanmerkninger. Tidligere hadde hun ifølge seg selv en tendens til å legge regningene til side og shoppe før hun betalte dem, men de skal ha blitt betalt til slutt. Hun har god oversikt over forbruket sitt, både totalt og fordelingen av det. Hun har kredittkort, men de ble bare brukt tidligere og faren har betalt den kredittgjelden hun hadde. Faren overfører penger til henne stadig vekk, og det er egentlig han som holder økonomien hennes i live.

Det er de høye boligutgiftene som er den største belastningen for økonomien hennes nå. Boliglånet ble økt da hun kjøpte bilen for 250 000. Tidligere shoppet hun mye klær, men det har det blitt mindre av de siste månedene. Det er mye pynt, klokke, sko og klær i leiligheten. Det er viktig for henne at ungene har klær, sko og utstyr som de trenger. Slektninger av henne kjøper billigere røyk til henne i utlandet, men hun bruker likevel rundt 750 i måneden på røyk.

Om shopping sier hun: "Jeg har nok helt fra jeg var ganske liten vært glad i å shoppe. Klær, sko, briller, sminke og velværeprodukter...også er jeg veldig opptatt av interiør." "Jeg er ikke flink til å spare penger. Dessverre. Det er mange fristelser som dukker opp når jeg går på kjøpesenteret. Det er farger, det er design, det er lukter. Det er så mye som gjør at jeg får lyst til å shoppe." Hun har dessuten hatt problemer med å kontakte banken: Jeg har hatt litt leie opplevelser med banken tidligere, og det har gjort at jeg har fått litt frykt. Har vært redd for å parkere utenfor der."

Bilen er ikke solgt, men banken har heller ikke krevd at den skal selges. Hun holder budsjettet og føler seg samtidig fri.

Episode 8

Episode 8				
Inntekt (K, 2)	12000		Gjeld	2,6 mill boliglån
Inntekt (M, 2)	29500			430000 studielån, inkasso, billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>47000</i>			
Bolig	18500			
Mat	8500		Bolig	Kjøpt for 2,9 mill med utleiedel
Transport	8000			
Klær	500			
Sparing	0			
Gjeld	8000			
Annet	16500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>60000</i>			
Overskudd	<u>-13000</u>			

Dette er et ektepar med to barn, fire katter og en skilpadde. Han jobber mye som yrkessjåfør, mens hun får attføringspenger mens hun utdanner seg til barnevernspedagog. De har kjøpt et 218 kvadratmeter stort hus for 2,9 millioner og får 5 500 i månedlige inntekter for å leie ut kjelleren.

De er gift og har felles økonomi, men har likevel hver sin bunke med regninger. Hun sier: "Mesteparten er jo bare tullskap. Ren apati. Brevfrykt. Har hatt frykt for de store som jeg visste om, så da har jeg unngått å åpne de små også. Så da ha latterlige småbeløp blitt gigantiske." De blir vist en opplisting av 105 inkassokrav som de har og da sier hun: "Det er ille, flaut, pinlig og dumt, og det er vår egen feil. Det er det jævligste jeg har vært med på, og jeg har fått to barn uten bedøvelse." De sier ikke noe om hva de tror de har i total gjeld, men hun har oversikt over boliglånet og sier at de i tillegg har idiotgjeld som er gamle og voksende inkassosaker. Utenom boliglånet skylder de 430 000. Han tror huset har en verdi på 3,5-3,6 millioner, men en ny verdivurdering sier at det ikke er verdt mer enn 3 millioner. Forbruket blir presentert for dem uten at de tipper hvor mye de har brukt, bortsett fra annet-posten der de tipper halvparten så mye som de har brukt.

De har to biler og han har mange ubetalte regninger fra bomringen fordi han ikke hadde penger til abonnementet han bestilte. Han har kjøpt dyrt samleservice på postordre som har gått til inkasso. De har store utgifter til bolig, mat og transport, og månedlige røykeutgifter på 5 000.

Hun sier de har vært redde for å kontakte banken.

Småkravene er betalt etter at de har fått solgt en del ting og fått lånt litt av banken. De er røykfrie. Han har fått bomabonnement. De har fått en ny nedbetalingsavtale for de siste seks kravene, som de dermed kan bli kvitt i løpet av to år.

Episode 9

Episode 9				
Inntekt (K, 3)	23000		Gjeld	1,1 mill drøyt boliglån
				800 000 drøyt inkasso, forbrukslån, kreditt
<i>Sum Inntekter</i>	<i>23000</i>			
Bolig	7500			
Mat	3500		Bolig	Kjøpt leilighet for seks år siden
Transport	500			
Klær	1500			
Sparing	0			
Gjeld	6000			
Annet	5500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>24500</i>			
Overskudd	<u>-1500</u>			

Dette er en enslig dame som har levd med overforbruk i tiden etter å ha kjøpt en 38 kvadratmeter stor leilighet i Oslo for seks år siden. Ved siden av jobben som resepsjonist har hun registrert eget firma der hun selger selvlagde smykker på håndverksmarked i Oslo.

Hun har holdt problemene skjult i flere år, men har nå betrodd seg til en venninne. Da fant hun ut at problemene var mye større enn hun hadde trodd. Det ligger åtte kredittkort i en skuff. Hun har riktignok sluttet å handle på kreditt, men de siste seks årene har hun i gjennomsnitt handlet for 15 000 i måneden på kreditt eller avbetaling. Hun er bevisst på at hun ønsker å endre seg og har orden i papirene, men mye er uåpnet og minst et halvt år gammelt. Utenom boliglånet tror hun gjelda er i overkant av 700 000, men den er rundt 100 000 større. Smykkesalget vet hun ikke om er lønnsomt. Hun har aldri satt opp en kalkyle eller regnet ut hvor mye det koster å lage smykkene, og de kommer fram at virksomheten i beste fall går i null. Forbruket har vært høyere tidligere enn det som settes opp på tavla for de siste månedene. Hun tipper først 1 500 på annet, men får beskjed om at det er bare det hun bruker på telefoni. Da foreslår hun 2 000, men det er 5 500. Hun skulle egentlig betalt 15 000 mer til kreditorene enn hun har gjort.

Hun er glad i å være kreativ, noe som kommer til uttrykk i smykkeproduksjonen.

Dette er hva hun sier om shoppingen sin: “Det begynte med at jeg begynte å shoppe for litt mer enn jeg hadde penger til. Så jeg søkte om kredittkort og forbrukslån, og det ballet på seg. Det har vært noen tøffe år privat for meg, så derfor begynte jeg å shoppe for å flykte litt, og da økte bare kredittkortgjelden, for når jeg hadde brukt opp ett kredittkort, så søkte jeg bare om et nytt. Jeg har shoppet alt fra klær til sko til interiørting til vesker. Det er jo deilig å komme hjem med posene etter at man har shoppet. Legge inn i skapene, sette ut interiørtingene, men problemene er jo fortsatt der.” “Fristelsen ble for stor til å shoppe og flykte fra en litt problemhverdag. Så har det vært litt sånn at det har vært lykken å shoppe.”

Budsjettet er holdt. Hun har solgt noen ting og blitt kvitt småkravene. De har fått til den ønskede nedbetalingsordningen.

Episode 10

Episode 10				
Inntekt (K, 2)	8000		Gjeld	2 mill boliglån + uviss fellesgjeld
Inntekt (M, 2)	25000			140 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>33000</i>			500 000 snaut forbruks- og kredittgjeld
Bolig	10500			
Mat	8000		Bolig	Eier femromsleilighet
Transport	7000			
Klær	8000			
Sparing	0			
Gjeld	11000			
Annet	14500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>59000</i>			
Overskudd	-26000			

Han er butikksjef og møtte henne på jobb. De flyttet fra toroms- til femromsleilighet og kjøpte stort sett alt nytt til leiligheten etter å ha blitt foreldre. På grunn av ugunstige arbeidstider syntes hun det var vanskelig å gå tilbake i jobb etter mammapermisjonen. Hun søkte derfor videre permisjon uten lønn og jobber litt som pleieassistent. De har hund og katt.

Det er han som har det største ansvaret for økonomien, men han sier det har sklidd ut og at de har mistet kontrollen. Han ramser opp størrelsen på ni kredittlån og forbrukslån som han sier er brukt på mat, klær til ungene og til å betale regninger. Det blir til sammen langt over 400 000, og det ser ut til at han har fått med seg det aller meste. De bruker mer enn de tror på alle forbrukskategoriene. På barneutstyr tror hun de har brukt et par tusen, men de har brukt 4 500. Ellers er det ikke en enkelt kategori som skiller seg ut der de bommer mer enn på andre poster. Vi får ikke se noen regningsbunker, sannsynligvis fordi de er betalt med kredittkort og forbrukslån.

De bruker særlig mye penger på transport, klær og barneutstyr. Hun har kjøpt vinterjakke for 6 000, goretex-jakke for 3-4 000, en til jakke for 1 700 og vintersko for 2 000. Han har kjøpt vinterjakke for 2 500, mens datteren har fått vintersko for 1 500. Møblene til leiligheten kostet til sammen 70 000. Bilen er dyr å ha, men han mener det vil være en håpløs situasjon å være uten bil, til tross for at de bor i byen med gangavstand til jobb og barnehage.

Spesielt hun fremstår som meget kravstor, men selv mener hun at det bare er det aller mest nødvendige hun har skaffet seg. Hun sier de bare betaler regninger, at de ikke har levd livet på noen måte eller kjøpt seg noe særlig, og at de har et klesbudsjett som folk flest. De er lite villige til å gi slipp på noe som helst for å få orden på økonomien og de forsvarer tidligere dyre kredittkjøp ved å si at de var nødvendige.

Banken refinansierer det meste av gjelda etter at de ga et bra inntrykk i banken. Bilen er solgt for 182 500. Hun er tilbake i den gamle jobben.

Episode 11

Episode 11				
Inntekt (M, 2)	26000		Gjeld	150 000 gjeld til faren
				Sum gjeld: over 700 000
<i>Sum Inntekter</i>	<i>26000</i>			
Bolig	6000			
Mat	5000		Bolig	Leier leilighet
Transport	4500			
Klær	2000			
Sparing	0			
Gjeld	10000			
Annet	9000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>36500</i>			
Overskudd	<u>-10500</u>			

Dette er en yrkessjåfør som trives i jobben og med å være på farta. Han bor alene i en leid leilighet, men har en tre år gammel datter på deltid.

Han sier det tar én til to dager fra han får lønn til det er tomt på kontoen igjen. Gjelda på over 700 000 er han rimelig klar over omfanget av, da han tror han skylder 6-700 000. Han har aldri regnet på hvor mye røykingen koster ham, men tipper riktig likevel. Ellers blir forbruket stort sett satt opp for ham. Han har betalt forbrukslån med nye forbrukslån og private lån, men har også brukt kredittkort. "Om det er penger på kontoen eller kredittkort, for meg er det det samme. Det er disponible penger."

Han er glad i bil og motor også på fritiden og det har derfor gått mye penger til bil. Totalt har han hatt 16 biler, og har bl.a. betalt 3 000 for en dings som lager en lyd når han girer. Antakelig har over 300 000 forsvunnet i bilinteressen. Som følge av fristende hamburgere, pølser, sjokolade og snacks på bensinstasjoner, bruker han ifølge seg selv gjerne 6-700 om dagen på slike varer. Han lager sjeldent mat hjemme, men drar på restauranter og puber der pengene sitter løst. Rundt 4 000 kroner bruker han månedlig på røyk. Han har også en stor dvd-samling.

Han er sosial og mye sammen med venner. Vennen sier: "At han tenker seg om to ganger før han gjør noe, det har jeg aldri sett hos Kjetil. Han er veldig impulsiv og tenker ikke på hva ting koster før etterpå." Selv sier han: "Jeg er veldig dårlig til å planlegge og liker best å spise det jeg har lyst på der og da, og det vet jeg ikke tre dager i forveien."

Han synes det har vært merkelig å leve uten bil, etter å ha solgt den for 60 000. Vennene sier han har fått bedre humør og mer energi, han har sluttet med gatekjøkken og bensinstasjoner, har med niste og lager middag. Han røyker bare en pakke om dagen, og sier han er på vei til å slutte helt. Kreditorene er med på nedbetalingsplan med 10 % rente.

Episode 12

Episode 12				
Inntekt (M, 1)	13000		Gjeld	175 000 totalt
<i>Sum Inntekter</i>	<i>13000</i>			
Bolig	0			
Mat	2000		Bolig	Bor på gutterommet med kjæresten
Transport	3000			
Klær	0			
Sparing	0			
Gjeld	5000			
Annet	10000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>20000</i>			
Overskudd	<u>-7000</u>			

Dette unge kjæresteparet bor sammen hos faren hans på gutterommet på rundt 12 kvadratmeter i landlige omgivelser. De traff hverandre på fest og er begge opptatt av biler. Han har drømmejobben i bilrekvisittbutikk, der han også er en trofast kunde.

Det er tomt på kontoen hans innen en uke etter at lønningen har kommet. Da er det hun som betaler begge utgifter, så han har trolig holdt seg unna kredittkort. Han har aldri tenkt over konsekvensene av ikke å betale regninger, men tror ikke han skylder mer enn 100 000. Dommen er at han skylder 175 000 og har ni betalingsanmerkninger. "Det er vel bil og diverse bilutgifter jeg bruker penger på", sier han, uten å være klar over hvor mye alle småbeløpene blir til sammen. Han tror ikke han bruker penger på mat, men glemmer at han kjøper mat i kiosker.

Han har et merkelig forbruk, siden han bor hjemme hos faren uten å betale husleie, ikke betaler for maten hjemme og faren kjøper det lille som er av nye klær. Det er bilinteressen som har ødelagt økonomien hans. Han har i en alder av bare 21 år allerede hatt utrolige 44 biler og det står gamle biler og bildeler på gården der de bor. Han blir trukket 4 000 i lønn av kreditorene. Bildelene ligger under annet-posten, og 7 000 av annet-posten stammer fra bilhobbyen. Han har hatt for høyt skattetrekk, slik at han har fått en stor lønning i juni.

Han har sluttet å kjøpe mye bildeler. Han synes det var morsomt å ringe rundt for å prute ned gjelda. Nå hjelper han til med å kjøpe inn mat. Forholdet deres har blitt bedre, og de ser fram til å flytte sammen et annet sted etter hvert. Han har fått utvidet arbeidstid. Det går greit å følge budsjettet, han sparer til depositum, og synes det føles uvant å ha penger på konto. Det han opplever som den største forandringen er å ha fått oversikt.

Episode 13

Episode 13				
Inntekt (M, 3)	41000		Gjeld	2,6 mill boliglån
				200 000 studielån til inkasso
<i>Sum Inntekter</i>	<i>41000</i>			500 000 annen gjeld
Bolig	0			
Mat	14000		Bolig	Kjøpt leilighet og eier barndomshjem
Transport	8000			
Klær	2500			
Sparing	0			
Gjeld	28000			
Annet	7500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>60000</i>			
Overskudd	<u>-19000</u>			

Dette er en ungkar som til tross for god inntekt ikke klarer å holde styr på økonomien. Det har ført til at de to leilighetene hans er lagt ut for tvangssalg. På den ene har han utleieinntekter på 5 000. Han har jobbet utenlands og dratt med seg enkelte dårlige vaner derfra.

Det kommer ikke fram om han har orden i papirene sine. Han tror han har tre forbrukslån på til sammen om lag 300 000, men de er rundt 200 000 større. Mot slutten av programmet gir han uttrykk for at problemene har tyngt ham mer enn hva han selv trodde. Han tok opp forbrukslån etter at renta på boliglånet steg.

Han lager sjelden mat selv, så han spiser ofte ute og spanderer både mat og champagne på vennene sine før han betaler taxiregningen hjem. Data er både jobb og hobby for ham og han har rundt åtte pc-er med forskjellige bruksområder. Bilen brukes mest til korte turer, for eksempel til jobben, som han kunne syklet til på 4-5 minutter. Mye av bilutgiftene er taxiutgifter. Han skulle egentlig betalt 16-18 000 i boligutgifter, men har ikke betalt noe i det siste. En del av annet-posten er på reiser. Matutgiftene er enorme, og 8 000 av dem er til mat ute.

Det virker nesten ikke som han skjønner alvorret i at leilighetene hans er lagt ut for tvangssalg, da han tar svært lett på det.

Vennen hans beskriver ham som en kjempehyggelig, sosial og pliktoppfyllende mann som gjerne bruker mer tid på andre enn på seg selv.

Banken har stoppet tvangssalgene fordi han har begynt å betale på boliggjelda. Han har dessuten fått en ny nedbetalingsavtale for restgjelda. Han har vært mye i utlandet i forbindelse med jobben, og derfor vært litt over på budsjettet, spesielt på mat.

Sesong 5

Episode 1

Episode 1				
Inntekt (M, 1)	23000		Gjeld	313 700 innkassogjeld
				50-60 000 studielån (inkl?)
<i>Sum Inntekter</i>	<i>23000</i>			
Bolig	5000		Bolig	Leier
Mat	8000			
Transport	1000			
Klær	4000			
Sparing	0			
Gjeld	0			
Annet	7000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>25000</i>			
Overskudd	-2000			

Dette er en ung leieboer som jobber som renholder i Molde.

Det ser ut til at han tar inn og åpner posten sin selv om han uttaler at det er det verste han vet. Han gjør et ganske bra anslag på størrelsen på gjelda, men han bruker dobbelt så mye på klær og sko som han tror han gjør. Gjelden ble beregnet til 250 000 i april 2008, men han vet ikke hvor stor den er nå. Han tipper den har vokst med 50-100 000. Det ser ut til å stemme bra, siden han har 317 000 i innkassogjeld. Han tipper han har 10-12 kreditorer, men legger til at han egentlig ikke har peiling. Han har hatt kredittkort tidligere, men nå spør han om forskudd på lønn isteden.

Han shopper svært mye klær, er opptatt av å se bra ut og er interessert i interiør. Hver måned er han hos frisøren og kjøper "full pakke." Det er også viktig for ham at det ser fint og ryddig ut i leiligheten. Ellers går det mye penger til mat, mobiltelefoni og 2 500 til røyk. Mye av maten spiser han ute. Han har fire doble klesskap som er fulle av stort sett nye klær. På ett år har han byttet telefon 9-12 ganger.

Han sier at han tenker her og nå, ikke 14 dager frem i tiden, og at når han er på kjøpesenter så lever han i dag og ikke i morgen. Med en gang han får lønning, drar han på byen eller shopper.

Vennene hans beskriver ham som morsom, omtenksum, sosial, og en som bryr seg om hvordan han ser ut. Han handler hele tiden på impuls, men virker for øvrig som en ryddig og strukturert person på andre områder enn økonomien.

Han har betalt to små krav, lager matpakke og har redusert røykingen. En ny nedbetalingsplan gjør at han slipper å betale renter. Innen fem år kan han være gjeldfri. "Mitt syn på penger og regninger og slike ting har jo forandret seg nå. Jeg ser jo at det lønner seg kanskje å betale."

Episode 2

Episode 2				
Inntekt (M, 2)	21000		Gjeld (han)	630000 utenom boliglån
Inntekt (K, 2)	24000			
<i>Sum Inntekter</i>	<i>46000</i>		Bolig (hun)	1,25 mill. før oppussing
Bolig	11000			Verdivurdert til 1,5-1,6
Mat	12000			
Transport	500			
Klær	2000			
Sparing	1500			
Gjeld	0			
Annet	19000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>46000</i>			
Overskudd	0			

Dette samboerparet møttes på nettet for åtte år siden. De har ett barn sammen. For to år siden kjøpte de hus for 1,25 millioner som måtte pusses opp. Huset er kjøpt i hennes navn og nye lån og kredittkort er også i hennes navn. En del av gjelda har han tatt med seg fra før de traff hverandre, men det er uvisst hvorfor han har pådratt seg den.

Hun har satt lås på postkassa så han ikke har tilgang til egen post. Det har hun gjort fordi han har gjemt unna regninger, tatt opp lån i hennes navn og ikke vært åpen om økonomien. Han er klar over at oppussingsutgiftene er store, men undervurderer dem med ca. 20 %. Ellers virker de å ha relativt god kontroll på hvor pengene tar veien. Han tror faktisk gjelda er enda litt større enn hva den faktisk er. Selv om han er klar over at han har mye gjeld, betaler han ikke på den. Derfor har han månedlige lønnstrekk som går til å betale kreditorene. Han gir uttrykk for at han ikke var klar over at gjelda skulle få så store konsekvenser da han tok den opp.

Han har pusset opp for 234 000. Hun handler mye interiør og sier hun ofte tar med seg mer fra butikken enn hun egentlig vil ha. De har tv som kostet 16 000. De pleier å dra på "all inclusive" til Egypt for omlag 25 000. Matutgiftene er høye. For ikke lenge siden kjøpte hun sofa på avbetaling, men den er ikke betalt fordi hun måtte betale på lån som hun oppdaget at han hadde tatt opp i hennes navn.

Han har tatt seg ekstrajobb, sluttet med oppussing og blitt mer motivert til å rydde opp. De har et bedre forhold og ser en løsning på de økonomiske problemene. De kan bli gjeldfrie i løpet av fem år ved å nedbetale 10 000 i måneden på gjelda, men han har mål om å nedbetale hele gjelden i løpet av 18 måneder. Hun synes ikke det er så stor forskjell å leve av mindre penger, og legger til at de vel bare hadde lagt seg til en vane med et høyt forbruk.

Episode 3

Episode 3				
Inntekt (M, 1)	21000		Gjeld (han)	450 000 kredittkort
Inntekt (K, 1)	7500		Gjeld (hun)	22 000 MasterCard
<i>Sum Inntekter</i>	<i>35000</i>		Bolig (hun)	Leier
Bolig	9500			
Mat	4500			
Transport	2500			
Klær	4000			
Sparing	500			
Gjeld	0			
Annet	14000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>35000</i>			
Overskudd	0			

Dette er et ungt samboerpar i etableringsfasen med en kostbar livsstil. Han har avbrutt elektrikerutdanningen for å kunne tjene penger som truckfører, mens hun har en beskjeden inntekt som frisørlærling. De leier leilighet rett ved Strømmen Storsenter og har nylig skaffet seg hund.

Han er spent på hva økonomene vil si, for han vet han har rotet det skikkelig til ved å leve et liv som ikke har stått i stil til inntekten. Foruten klesutgiftene, har de begge ganske god oversikt over gjeld og forbruk.

Han har pådratt seg kredittgjeld på 4-500 000 som følge av utgifter til lek og moro, som biler, vannjet og elektronikk. Etter å ha kjøpt en varebil, kjøpte han en Passat som han oppgraderte. Hun har et stort klesbudsjett og kjøper ny kjole omtrent til hver gang hun drar ut på byen. Hun sier også selv at eget utseende og hvordan hun framstår overfor andre er svært viktig for henne. Derfor bruker hun mye penger på seg selv. På fritiden bruker de mye penger på bowling, kino, uteliv og å være sosiale.

Han kaller seg selv impulsiv og sier at han gjerne kjøper av dørselgere. Når noen har konfrontert ham med de økonomiske problemene, har han blitt veldig aggressiv.

Forholdet til Benedicte har blitt slutt og hun har flyttet ut. Han har overtatt hunden og flyttet til ny leilighet der han betaler 3 300 i måneden. Han har betalt ned all inkassogjeld og kan bli kvitt forbruksgjelda i løpet av 4-5 år.

Episode 4

Episode 4			
Inntekt (K, 3)	31000	Gjeld	Lån på hele boligen
<i>Sum Inntekter</i>	<i>31000</i>	Bolig	Kjøpesum 1,6 mill
Bolig	6000		
Mat	8000		
Transport	500		
Klær	3000		
Sparing	1500		
Gjeld	9000		
Annet	12500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>40500</i>		
<i>Overskudd</i>	<i>-9500</i>		

Hun kjøpte leilighet for ca. to år siden for 1,6 millioner, fullfinansiert med lån. Der bor hun sammen med to barn hun er aleneforsørger for.

Hun har et anstrengt forhold til å hente posten, og når hun gjør det så legger hun vekk konvoluttene uåpnet. Hun sier hun aldri har orket å sette seg inn i utgiftene og inntektene sine, og framstår som veldig uvitende om det meste ved økonomien sin. Spesielt dårlig oversikt har hun over utgiftene til shopping av sminke og klær. Forbruksgjelda aner hun ikke størrelsen på og hun vet heller ikke hvor mye av den som har gått til inkasso. Mange utgifter overrasker henne: “Jeg var ikke klar over at det var så mye på shopping og andre småutgifter som man betaler litt her og der.”

Hun shopper mye, spesielt klær og sminke. Foruten klærne hun har kjøpt på kreditt har hun hatt månedlige utgifter på 3 000 til klær. Er hun usikker på hvilket sminkesett hun skal kjøpe, så kjøper hun gjerne to. Hvis vi ser bort fra klær og sko, har hun shoppet for 6 500 i måneden. Matutgiftene er også veldig høye.

Hun virker å være litt godtroende og naiv. Begjæring om tvangssalg ser ikke ut til å skremme henne veldig.

Hun handler impulsivt og aldri planlagt, og ser ut til å bruke shopping som et middel for å føle seg bedre en liten stund og for å trøste seg selv. Som hun sier selv: “Jeg er nok en impulsiv shopper, det er vel stort sett aldri planlagt.” “En del kjøper kanskje mat for å trøste seg, mens jeg kanskje kjøper en tøff bukse hvis jeg synes jeg har det litt kjipt, og for å føle meg litt bedre i noen minutter.”

Konvoluttskrekken har forsvunnet og hun har veldig mye bedre oversikt. Det har gått litt mer penger til regninger enn hun hadde tenkt til, fordi det dukket opp noe mer hun ikke visste om. Det har ikke vært noe savn å slutte med shoppingen, og hun tenker mer på om hun trenger ting før hun handler. Hun kan bli kvitt inkassogjelden i løpet av ett år.

Episode 5

Episode 5			
Inntekt (M, 2)	28500	Gjeld (han)	230 000 forbrukslån
Inntekt (K, 1)	8500		
<i>Sum Inntekter</i>	<i>37000</i>	Bolig (hun)	Leier
Bolig	6500		
Mat	14500		
Transport	3000		
Klær	500		
Sparing	0		
Gjeld	5500		
Annet	20000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>50000</i>		
Overskudd	<u>-13000</u>		

Dette unge samboerparet flyttet sammen tre uker etter at de traff hverandre på byen for åtte måneder siden. De leier leilighet. Han har en tre år gammel sønn som er på besøk annenhver helg.

Han har dårlig oversikt og aner ikke hvor mye han skylder. Han blir trukket i lønnen månedlig for at kreditorene skal få litt, og ser ut til å ha glemt å tenke på at gjelden har blitt redusert noe på grunn av det. Han gjetter på hvor mye han får utbetalt i måneden og hvor mye han kan bruke på ferie og julegaver, men dette er ikke noe han vet. Regningene er lagt bort i en koffert eller kastet. "Jeg prioriterer andre ting enn regninger, som å spise godt, feste og ha råd til et sosialt liv." "Når de er lagt i kofferten, trenger jeg ikke tenke på det lenger." I 2002 eller 2003 kastet han regningene han hadde samlet opp fordi han ikke orket å tenke på dem lenger. Det ser ut til at han bare har tatt opp forbrukslån og ikke brukt kredittkort.

Ifølge seg selv prioriterer han å spise godt, feste og ha råd til et sosialt liv framfor å betale regninger. Når han er på byen, kan han gjerne bruke 3 000 på en kveld. Han tar ofte taxi hjem fra byen. Kjæresten trodde han var rik da hun traff ham, siden han brukte så mye penger og spanderte så mye. De bestiller ferdigmat for 3 000 kroner i måneden og bruker 6 000 kroner i måneden på uteliv i tillegg til at de har andre matutgifter på 8 500. Han kjøper filmer et par ganger i uka. Når sønnen er hos ham besøker de gjerne badeland, lekeland eller kafeer. 212 000 av forbrukslånet på 230 000 stammer fra en omfattende tannbehandling han har vært gjennom.

I ettertid sier han at han har investert i kortvarig lykke istedenfor langvarig lykke. Han har en likegyldig holdning og gir ikke uttrykk for å ta problemene veldig alvorlig. Mange av kjøpene er impulsive.

De skiller lag, delvis på grunn av økonomien. Han synes det har vært en vanskelig omstilling å følge budsjettet, men føler han begynner å få bedre kontroll. Han bruker mindre penger på ferdigmat, og tenker mer over hva han bruker penger på.

Episode 6

Episode 6				
Inntekt (K, 3)	26000		Gjeld	600 000
<i>Sum Inntekter</i>	<i>26000</i>		Bolig (hun)	Leier
Bolig	4500			
Mat	3000			
Transport	1500			
Klær	0			
Sparing	0			
Gjeld	6000			
Annet	11000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>26000</i>			
Overskudd	0			

Hun har i en alder av 44 år akkurat sagt opp en trygg butikksjefjobb som ga henne en sikker og stabil inntekt. Nå vil hun heller realisere seg selv ved å bli coach innen selvutvikling på heltid. Hun leier et lite hus som også fungerer som hjemmekontor. Hun har masse gjeld som følge av at hun tidligere hadde et høyt forbruk. Nå har hun et mer moderat forbruk.

Regningene ligger usortert i en bunke og i en veske. Konvoluttene blir åpnet, selv om regningene ikke alltid blir betalt. Hun mangler kunnskap om regler knyttet til skatt, moms og drift av firma, men har noe bedre oversikt over privatøkonomien. Hun skylder 600 000 kroner, 20 % mer enn hva hun selv tror. At hun ikke fører bilag eller skriver fakturaer for oppdrag i firmaet, skyldes manglende kunnskapsnivå. Hun skriver ordrene ned i en bok istedenfor å føre bilag eller skrive fakturaer. Det er ikke noe klart skille mellom privatøkonomien hennes og firmaets økonomi. Kredittkortregninger har blitt betalt med nye kredittkort.

Da hun var yngre hadde hun store utgifter til klær, uteliv og shopping. Nå har hun en annen livsstil med et lavere forbruk og lite luksus i leiligheten, men hun har mange dyre bøker og mye helsekost. Det går 2 000 kroner i måneden til røyk og en del av utgiftene under annet-posten er utgifter til firmaet hennes. Selv sier hun at hun var i overkant spandabel og brukte mye på klær og shopping. Nå bruker hun mindre, ifølge både seg selv og venninnen.

Venninnen beskriver henne som en positiv og blid dame som gjennomfører det hun begynner med. Hun startet som selvstendig næringsdrivende full av optimisme, men innser nå at prosjektet hennes kanskje kan virke urealistisk.

Hun har fått noen flere kunder, og dessuten fått ekstrajobb gjennom Adecco i helse- og omsorgssektoren. Noen av småkravene er betalt. De største kreditorene har gitt tilbud om et halvt års pause fra purringer før nedbetalingsplanen begynner. Hun har begynt å trappe ned røykinga.

Episode 7

Episode 7				
Inntekt (M, 3)	19000		Gjeld (han)	630 000
Inntekt (K, 3)	23000			
<i>Sum Inntekter</i>	<i>58500</i>		Bolig	Eies av henne
Bolig	12000			
Mat	10500			
Transport	2000			
Klær	5500			
Sparing	0			
Gjeld	6000			
Annet	25000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>61000</i>			
<i>Overskudd</i>	<i>-2500</i>			

Dette er et samboerpar som bor i en leilighet som hun kjøpte for 1,5 år siden. De ønsker å eie leiligheten sammen, men det har ikke vært mulig siden han ikke er kredittverdig. Hun er for tiden i 80 % mammafermisjon, og sammen har de en toåring og en nyfødt baby.

Han har hele tiden utsatt å betale regninger og har nå ikke betalt de viktigste regningene på 15 år. Han har svært god oversikt over hvor mye han har i gjeld, men mangler oversikt over hvor mye han har kjøpt og solgt diverse varer for. Hun har lite kontroll på klesutgiftene og sier at hun skulle ønsket hun hadde hatt bedre oversikt. Matutgiftene blir de også svært overrasket over.

Han har i tillegg til å ha brukt mye penger på festing, et høyt forbruk av klokker, elektronikk og biler som han også prøver å selge videre med fortjeneste. Han har blant for eksempel pc-er. Hun bruker mye penger på klær og mat. De handler en del relativt billig mat i Sverige, men har likevel høye matutgifter. De er dårlige til å planlegge innkjøp. Matutgiftene inkluderer røyk og snus. Mobilutgiftene hans er 2 000 i måneden. De har pusset opp huset.

Hun sier: "Han er utrolig positiv til det meste. Tror ikke han ser for seg at det kan gå galt."

Han bruker også en del penger på poker som hun ikke var klar over. Det siste halvåret har han brukt 4-5 000, ifølge seg selv. Etter å ha kjøpt en vare tenker han ofte at han ikke skulle hatt den varen.

Han har skaffet alle 153 000 til Lindorff ved blant annet å selge bil, gullsmykke og klokke. De ønsker å skaffe seg ny bil etter hvert. Budsjettet har gått bra, de tenker mer over pengebruk og har bedre oversikt. De bestemte seg for å gifte seg da den siste inkasso-regningen ble betalt. De følger en seksukers middagsplan og reduserer dermed matutgiftene. Å betale regninger er nå noe de gjør med glede.

Episode 8

Episode 8				
Inntekt (K, 3)	23000		Gjeld	130 000 kredittkortgjeld
				2,3 mill boliglån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>27000</i>			
Bolig	11500		Bolig	Kjøpt for 3,1 mill
Mat	4000			
Transport	1500			
Klær	2500			
Sparing	0			
Gjeld	2500			
Annet	11000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>33000</i>			
Overskudd	<u>-6000</u>			

Hun kjøpte en dyr leilighet for et par år siden. Da overtok hun en andel i fellesgjelden i borettslaget på 2,2 millioner og betalte i tillegg et innskudd på 900 000. Hun må ha hatt en del egenkapital, men måtte ta opp et lån på 100 000 i tillegg. Med den store fellesgjelden var det ingen som ville gi henne et vanlig boliglån, så hun tok opp et forbrukslån til 100 000 med 17 % rente. Hun er alenemor til to tenåringssønner og den ene av dem bor hjemme hos henne.

Hun har ikke så mange ubetalte regninger og er klar over at hun er i en vanskelig økonomisk situasjon. Utgifter til reiser og uteliv blir undervurdert og hun tenker lite over hvor dyr livsstil hun har. Hun har kredittkortgjeld på 130 000 som har økt med 50 000 det siste året. Hun sier at hun kanskje ikke tok inn over seg den totale gjelden på leiligheten. Størrelsen på annet-posten overrasker henne

Hun lever et utsvevende liv med shopping, uteliv og flere utenlandsreiser i året. Reiseutgiftene har antakelig vært rundt 90 000 til sammen de to siste årene. Hun er veldig opptatt av sko, og har til enhver anledning. Venninnen uttaler at Sevil nok bruker noen tusen kroner i måneden på sko. Boligutgiftene er høye og vil øke ytterligere om ett år, når hun skal begynne å betale avdrag på fellesgjelden.

Hun virker litt naiv og tar impulsive og lite gjennomtenkte beslutninger som for eksempel leilighetskjøpet. Det er viktig for henne å være sosial, og hun er spandabel både på byen og overfor sønnene sine. Hun har gitt bort både bil og motorsykkel til sønnene og betaler fremdeles for deres bruk av kjøretøyene.

Hun bestemmer seg for å bli boende i den dyre leiligheten, men da blir hun nødt til å selge garasjeplassen og kutte kraftig ned på forbruket.

Episode 9

Episode 9				
Inntekt (K, 2)	18000		Gjeld	Boliglån 1,3 mill
Inntekt (M, 2)	15000			6-7 000 forbruk og brl
<i>Sum Inntekter</i>	<i>39000</i>			Sum: nesten 1,5 mill
Bolig	20000		Bolig	Leier. Eier og leier ut i DK
Mat	8000			Verdifall fra 1,3 til 0,75 mill
Transport	6000			
Klær	2000			
Sparing	0			
Gjeld	0			
Annet	13000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>49000</i>			
Overskudd	-10000			

De bor sammen i Bærum i leid leilighet etter å ha bodd fire år i egen leilighet i Danmark som de nå leier ut. Hun er fra Island, mens han er dansk. De har vært uheldige ved at leiligheten i Danmark ble kjøpt på et svært ugunstig tidspunkt som gjør at de har et boliglån som er nesten det dobbelte av det boligen nå er verdt.

De har i utgangspunktet en uoversiktlig økonomi med utgifter i tre forskjellige land. De er på etterskudd med betalingen til borettslaget i Danmark og risikerer at leiligheten blir tvangssolgt. Han tror ikke de har betalt det de skal til borettslaget. Kles- og matutgiftene er dobbelt så høye som de tror. Hun shopper med kredittkort og kan ikke svare på hvor mye enkeltting hun kjøper koster.

De har store reiseutgifter mellom Norge, Danmark og Island. De er lite prisbevisste og handler for 2 500 kroner i måneden på Narvesen. I tillegg shopper de for 6 500 kroner i måneden. En gang i løpet av en periode på ni dager brukte de 18 500 kroner på shopping. Det er mest klær, sminke og skjønnhetsprodukter hun shopper.

Shoppingen hennes bærer preg av en avhengighet. Hun sier at hun elsker taxfree-butikkene og at hun kjøper det hun har lyst på hvis det er penger på kontoen. Hun kaller seg selv en spontanshopper, tror hun shopper for mindre enn hva hun faktisk gjør, og tror det skal gå bra å shoppe mindre. Det er mye sminke og skjønnhetsprodukter hun tar med seg hjem, hvor det allerede er fullt av slike produkter.

De flytter og leier dermed en annen leilighet i Oslo. Leiligheten i Danmark er lagt ut for salg. De vurderer å skaffe kausjonist for restgjelden for å få redusert renten. Hun har shoppet “mer eller mindre ingenting”. Oversikten deres er bedre: “De har hjulpet oss med å få satt ting i perspektiv og å få oversikt.”

Episode 10

Episode 10			
Inntekt (M)	40000	Gjeld	Over 250 000
Inntekt (K, 1)	?		
<i>Sum Inntekter</i>	<i>120000</i>		
Bolig	8500	Bolig (hun)	Leier. Eide tidligere
Mat	12500		
Transport	16500		
Klær	6000		
Sparing	0		
Gjeld	30500		
Annet	46000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>120000</i>		
Overskudd	0		

Han har en høy, men svært variabel inntekt. Det gjør det vanskeligere for samboerparet å ha et jevnt konsum og å skaffe seg oversikt. De har nylig fått barn sammen, noe som har gjort at han har fått mer lyst til å ordne opp i økonomien. Leiligheten som de eide tidligere ble solgt på nachspiel, og da gikk de over til leiemarkedet.

Han sier: “Jeg har ingen oversikt når det gjelder penger og økonomien min. Det er helt bort i natta. Det går bare rett ut altså, i det store svarte hullet.” Han har seks betalingsanmerkninger, men tror selv han bare har én eller to. Renta på forbrukslånet er 18 %, men han tipper den er 8,5 %. Han innså at det ble for dyrt å eie leilighet, så selv om han ikke har oversikt har han forstått at de har økonomiske vanskeligheter. Han sier også at han har prøvd å ordne opp flere ganger, men at det bare blir rot ut av det. De undervurderer mat- og transportutgiftene, men han tror de betaler mer på gjelda enn han gjør. Det ser ut som de bare har forbrukslån og ikke kredittlån.

Han bruker svært mye penger på biler og bildeler, er gavmild mot samboeren og spanderer gjerne på andre. På en kveld på byen kan han gjerne bruke 5 000 kroner. På ett år har han brukt 140 000 på å style bilen. Han har dessuten tre fartsbøter som har gått til inkasso og vokst til i alt 30 000. De bruker også en del penger på røyk og diverse kjæledyr (hund, katt og fisker). Det er derimot ingen tegn på overdreven luksus i hjemmet deres.

Å selge leilighet på nachspiel må sies å være en impulsiv handling.

Hun sliter med å skaffe seg jobb. De synes matbudsjettet er vanskelig å følge, og de handler fremdeles i matbutikk daglig. Han har ikke brukt mer penger på bilen. Han ønsker fremdeles å “cashe ut” til enkeltkreditorer, til tross for å ha fått flere påpekninger om at det ikke er lurt.

Sesong 6

Episode 1

Episode 1			
Inntekt (M, 2)	?	Gjeld	1,3 mill boliglån
Inntekt (K, 2)	?		450 000 forbrukslån og kredittgjeld
<i>Sum Inntekter</i>	<i>38000</i>		
Bolig	8000		
Mat	6500	Bolig	Kjøpt for 1,49 mill
Transport	5000		
Klær	5500		
Sparing	0		
Gjeld	10500		
Annet	13000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>48500</i>		
Overskudd	<u>-10500</u>		

Dette er et ektepar med to døtre, tre katter og en hund. De har kjøpt bolig for 1,49 millioner. De møttes i russetida, har vært sammen i 13 år og gift i seks av dem.

Det er han som styrer økonomien, og hun tror han gjør det på en grei måte. De har flere kredittkort og har mistet kontrollen over forbruket sitt. Hun aner ikke hvor mange kredittkort de har hatt og gleder seg til å finne ut hva slags situasjon de egentlig er i. For ti år siden kjøpte de sofa til 16 000 på kreditt, og han *tror* de fremdeles betaler på sofaen. Hun sier det er vanskelig å si hvor ille det kan være. Da hun får vite at de har 450 000 i forbrukslån og kredittkortlån, sier hun det var dobbelt så mye som hun kunne tenkt seg. Han mener det må være et hull hvor pengene går et eller annet sted som han ikke er klar over. Hun foreslår at de bruker 1 500 på klær, men de bruker 5 500. Hun tipper 4 000 på annet-posten, men de bruker 13 000. Spesielt overrasket er de over interiørutgiftene på 3 000. De har ingen inkassosaker siden de stadig vekk skaffer seg nye forbrukslån og kredittkort.

Han har lidenskap for biler og tv-spill. Den ene av de tre bilene deres ga han henne i 30-års gave. Da måtte han låne 93 000 for å kjøpe den. Han får levert hygieneprodukter for 800 kroner hver måned. Ferieturer, møbler, hvitevarer, elektronikk og interiør er alt kjøpt på kreditt. De har rundt 2 000 cd-er, masse dvd-er og tv-spill. Barna har rundt 30 kjoler. De har også brukt 700 i måneden på veldedighet.

De synes det har gått over all forventning. Banken har gitt dem en god avtale. De har holdt budsjettet og samarbeider mye bedre om økonomien. De har fått en ekstraregning fra barnehagen, slik at de ikke har fått kjøpt en ekstradel til bilen som var nødvendig før salg.

Episode 2

Episode 2				
Inntekt (M, 3)	32000		Gjeld	600 000 gjeld til staten
				Sum gjeld: 1,062 mill
<i>Sum Inntekter</i>	<i>32000</i>			
Bolig	5500			
Mat	11000		Bolig	Leier sammen med to kamerater
Transport	3500			
Klær	1500			
Sparing	0			
Gjeld	1000			
Annet	9500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>32000</i>			
Overskudd	0			

Dette er en ungkar med ett barn fra et tidligere forhold. Han har en svært allsidig yrkesbakgrunn bak seg, men har de to siste årene jobbet som DJ i helgene. Han leier leilighet på Briskeby i Oslo sammen med to kamerater.

Gjeldsproblemene begynte allerede for 20 år siden da han fikk studielån, og de ble verre da han kom på etterskudd med betalingen av barnebidrag. I 2003 startet han med import av sko og kjøpte et stort varelager billig, men han måtte avslutte fordi økonomien ikke gikk rundt. Lageret ble solgt på tvangsauksjon og han satt igjen med en gjeld på 110 000. Nå tror han gjelda er på 7-800 000. Dette hadde stemt bra om det ikke hadde påløpt renter og gebyrer, men med disse er gjelda på 1 062 000. Siden han ikke betaler skatt, skylder han staten rundt 600 000. De siste par årene har han latt være å åpne mange regninger fordi han har følt at han ikke har kunnet gjøre noe med dem. Mye av forbruket er betalt med kontanter, så han må selv fordele forbruket. Det har gått 2 000 fra kontoen hans til å spise ute/uteliv, men han sier at de nok kan legge til 6 000 som han har brukt kontant på uteliv.

Han jobber bare i helgene, og har derfor mye fritid. Den blir fylt med mange kaffe-, restaurant- og byturer i tillegg til all shoppingen. Han spiser ute 5-6 ganger i uka, noen dager to ganger. Spesielt kjøper han mange par sko: "Hvis jeg går inn i en skobutikk og ser noen sko jeg liker, så kjøper jeg dem, uansett om jeg har råd eller ikke. Det jeg synes er kult, det kjøper jeg." Han bruker altså 8 000 i måneden på uteliv. I tillegg går det rundt 2 000 til taxi, selv om han bor midt i byen. Klesutgiftene er ikke så høye de siste månedene, men tidligere har han antakelig brukt betydelig mer på sko. DJ-utstyr har han brukt 3 000 på i måneden.

Broren hans sier Morten er livlig, veldig sosial og opptatt av at andre har det bra.

Han føler at han er godt på vei dit han skal være. Har spist ute bare tre ganger, vært mindre på byen og tatt taxi bare én gang. Han har fått ny jobb som servitør tre-fire dager i uka. Kreditorerne har gått med på å slette alle renter og gebyrer, og han betaler tilbake restgjelda ved hjelp av kausjonistlån. Dermed er det bare gjelda til staten som gjenstår.

Episode 3

Episode 3				
Inntekt (K, 2)	19000		Gjeld	1,1 mill boliglån
Inntekt (M, 2)	21000			100 000 billån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>40000</i>			770 000 annen gjeld
Bolig	9 000			
Mat	9000		Bolig	Kjøpt hus på 200 kvadratmeter
Transport	4500			
Klær	2000			
Sparing	0			
Gjeld	7500			
Annet	13000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>45000</i>			
Overskudd	-5000			

De giftet seg i 2004 og kjøpte da hus på 200 kvadratmeter i Finnsnes. Der bor de nå sammen med hans yngste sønn, tre katter og to hunder.

De refinansierte boliglånet for å kjøpe bobil og hadde da muligheten til å nedbetale forbrukslån og kredittlån, men han kjøpte en seilbåt for 80 000 som nesten ikke har blitt brukt. Han har ofte lange dager på jobben og det er hun som har ansvaret for å betale regninger, men lønningene varer ikke hele måneden. De regningene som blir betalt blir det ved hjelp av telefonbank, siden de ikke har nettbank. Hun tror boliglånsrenta er 6-7 %, nesten dobbelt så høy som en vanlig boliglånsrente. Inkassogjelden er på flere hundre tusen: "Jeg vet at Frank har lån som har gått til inkasso... eller det står på hans navn, men det er på oss sammen. Der er det mye, og der har jeg ikke helt oversikten." De vet lite om forbruket sitt og etter å ha sett hva pengene har gått til sier hun: "Det var tøft, men greit å få vite. Et av problemene har vært at jeg ikke vet hvor mye som har gått til hva." Hun sier også: "For å være ærlig, så har jeg vel egentlig ikke noen ide om hvor mye vi har i gjeld til sammen." De kan ikke skjønne hvorfor de har så høye matutgifter.

De bruker rundt 3 000 i måneden på hobbyer. Han har et privat museum i kjelleren med militære gjenstander. I tillegg bruker han en del penger på musikk, båt og jakt. De er glad i å reise, men har bare hatt én tur sammen. Den ble betalt med forbrukslån som egentlig var ment til bilkjøp. Matutgiftene er høye. Flere abonnementer på ukeblad har gått til inkasso. De betaler en del på gjelda, men såpass lite at den fortsatt øker.

De snakker sammen om økonomien hver søndag. De har god oversikt og pengene strekker til fra måned til måned. Båten er lagt ut for salg. Hun har sagt opp ukebladabonnementene. De har fått en ny nedbetalingsavtale med de minste kreditorene, mens luksusfellen har ordnet nedbetalingsavtale med de store kreditorene.

Episode 4

Episode 4				
Inntekt (M, 3)	18500		Gjeld	600 000 inkasso
				150 000 annen gjeld
<i>Sum Inntekter</i>	<i>18500</i>			
Bolig	500			
Mat	4000		Bolig	Leier leilighet
Transport	500			
Klær	500			
Sparing	0			Underskudd 17 000 hvis betalt det han skulle
Gjeld	1000			
Annet	11000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>17500</i>			
Overskudd	<u>1000</u>			

Dette er en ungkar som leier en leilighet i Horten sentrum. Han var lenge arbeidsledig og mye av fritiden bruker han på motorsykler og radiostyrte biler. Nå jobber han som trailersjåfør. Det er vennen hans som har meldt ham på. Han mener kameraten ikke lenger er den glade mannen han kjenner, men mer deprimert.

Han sier han har levd med gjeldsproblemer siden 1995 og nå er situasjonen alvorlig med varsel om utkastelse fra leiligheten innen en uke: "Jeg skylder husleie for 10 måneder og har vel egentlig blitt kastet ut. Har også fått brev om at de skal hente sykkel og bil fordi jeg ikke betaler regningene." Han har en stor perm med ubetalte regninger. I tillegg har han en pose med ubetalte regninger bare for de to siste ukene. "Det har foregått i ett til to år at jeg ikke har betalt regningene. Det er mye som har skjedd med arbeidsgiver som har gått konkurs og lønninger som ikke har kommet, så har det bare ballet seg på egentlig." 600 000 av gjelden hans på 750 000 har gått til inkasso. "Det var mer enn jeg trodde. Jeg synes jeg hadde veldig mye inkasso. 400 000 mer enn jeg trodde det var." For to-tre år siden prøvde han å rydde opp i økonomien og ble ikke lenger svartelistet. Da fikk han kredittkort overalt og det tok helt av med shopping. Han syntes det var interessant å se hvor pengene forsvinner, da han ble presentert for forbruket sitt.

Interessen for bil og motor tapper ham for penger. Han bruker 8 000 på hobby/fritid, og det meste av dette er på motorsykkel og radiostyrte biler. I leiligheten er det lydanlegg til 30-40 000 og tv for 15 000 som brukes mye til tv-spilling. Matvanene er dyre med mye spising ute. Dersom han hadde betalt det han skulle ha betalt, måtte han i tillegg betalt 5 500 i husleie, 5 500 på lånene til bil og motorsykkel og 9 000 i gjeldsnedbetaling.

Vennen beskriver ham som materialistisk, veldig morsom, litt sær og veldig spesiell.

Budsjetter har vært tøft for ham, spesielt å kutte så mye på hobby/fritid. Han har solgt motorsykkel, motorsykkelljakker og RC-biler. Mora har kjøpt noe av det, men han fikk det tilbake av henne i 40-årgave. Den nye nedbetalingsplanen starter om ett år og han har mulighet til å bli gjeldfri om fem år.

Episode 5

Episode 5				
Inntekt (K, 2)	18000		Gjeld	400 000 banklån
				20 000 inkasso
<i>Sum Inntekter</i>	<i>18000</i>			10 000 studielån
Bolig	8000			
Mat	5000		Bolig	Leier leilighet
Transport	4000			
Klær	5000			
Sparing	500			
Gjeld	4000			
Annet	6000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>32500</i>			
Overskudd	<u>-14500</u>			

Etter å ha vært utsatt for en bilulykke i fjor, ble hun sykemeldt. Da hun jobbet tok hun ekstravakter slik at hun i realiteten har hatt full stilling. Formelt sett har hun imidlertid bare hatt 63 % stilling, så hun har bare fått sykepenger for denne stillingsprosenten. Hun leier leilighet på Frogner på Oslos vestkant.

Hun sier den økonomiske oversikten hennes er ikke-eksisterende og at hun ikke har noen anelse om noen ting. Dessuten har hun opparbeidet seg en frykt for å åpne posten, og det har gjort det enda vanskeligere å ha oversikt. “Det er en sortkledd streng, liten mann som låser igjen postkassen. Jeg får av og til en dårlig “vib“ idet jeg åpner utgangsdøren. Veldig lett for meg å ha det travelt når jeg går inn hjemme.” Etter at hun har åpnet konvoluttene på oppfordring fra programlederne sier hun: “Det var kjempeskummelt å åpne de konvoluttene. Det tror jeg med hånda på hjertet kan si at er noe av det kjipeste jeg har gjort på veldig lenge. Den følelsen var både fysisk og psykisk skikkelig dårlig, og den unner jeg ingen.” Hun tror det kan være opp mot 100 000 i inkassogjeld i tillegg til banklånet på 400 000, men håper det er mindre. Da hun ikke klarte å betale ned på studielånet, tok hun opp et lån i banken for å betale. Restgjelden i Lånekassen er nå 10 000, men hun trodde selv den var 70 000. For tre måneder siden tok hun opp 120 000 for å finansiere en leasing-avtale på en bil og for å nedbetale noe, men hvor resten av pengene har blitt av, vet hun ikke. Hun har inkassogjeld på 20 000, så gjeldssituasjonen er bedre enn hun tror. Under forbruket er det bare klær og mat vi får se at hun tipper på. Begge disse utgiftene undervurderes. Til tross for at hun har brukt 5 000 på klær, tror hun at hun har brukt bare 500. Hun blir også overrasket over annet-posten.

Hun har 60 par sko og har kjøpt jakke for 7 500. “Jeg, som mange andre jenter, liker sko og jeg liker vesker. Også har jeg nok en liten svakhet der at om jeg har litte gran penger til overs, så er det veldig lett å kjøpe sko.” Det er fine møbler i leiligheten og tv og sofa er nylig kjøpt med kredittkort. Hun har en leasing-avtale på bilen som hun betaler 3 000 for i måneden. Hun lager sjeldent mat hjemme og har ofte spist sushi på vei til eller fra jobb. Når hun inviterer venninner hjem til seg deler hun gjerne en flaske champagne. Møbler er en betydelig del av annet-posten.

Kusinen beskriver henne som humoristisk, superenergisk og med full fart hele tiden. Hun inviterer ofte andre på besøk, drinker og turer på byen.

Mora overtar leasing-kontrakten på bilen. Det har ikke vært noe problem å følge budsjettet. Hun lager mer mat hjemme og har sluttet med cava. Forsikringselskapet vil betale et forskudd på 20 000 etter trafikkulykken, og hun har sannsynligvis krav på å få etterbetalt mer sykepenger enn hun har fått. Hun åpner postkassa hver dag og gjør opp regningene raskt.

Episode 6

Episode 6				
Inntekt (K, 2)	22000		Gjeld	1,4 mill boliglån
Inntekt (M)	26000			900 000 forbrukslån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>52500</i>			250 000 kredittkortgjeld
Bolig	11500			
Mat	14500		Bolig	Kjøpt hus for tre år siden
Transport	5000			
Klær	10000			
Sparing	0			
Gjeld	15000			
Annet	23000			
<i>Sum utgifter</i>	<i>79000</i>			
Overskudd	<u>-26500</u>			

For tre år siden kjøpte de et 100 % lånefinansiert hus ved hjelp av kausjonist. Deretter har de giftet seg og fått en datter. Til sammen har de fire barn, men det er bare to som bor hjemme hos dem.

Hun har ansvaret for familiens økonomi, men etter tre år med overforbruk klarer hun ikke lenger å få pengene til å strekke til. "Vi har alltid klart å betale det minste, men så blir det mer og mer jo mer jeg har brukt kortet og jo større blir regningen. Så har vi valgt å ikke betale regningene, og da er det ikke gøy å åpne posten lenger." Han involverer seg lite: "Jeg spør Therese om vi har penger til det, og sier hun ja, så er det greit, da kan hun få reise. Men innerst inne så vet jeg jo det at vi egentlig ikke har penger. Det er penger som er tatt fra kredittkort." Hun vet ikke helt hva faren risikerer som kausjonist og visste ikke at de skyldte så mye som de gjør. Han regnet med at forbrukslånene og kredittlånene lå på rundt 600 000, men de er på til sammen 1,15 millioner. De blir også svært overrasket da de ser hvor høyt forbruk de har. Gamle lån betales med nye forbrukslån og kredittkort.

Hun er ofte på kjøpesenter og handler spesielt mye interiør, da det er viktig for henne å ha det fint i hjemmet. Sammen med venninner har hun vært på mange reiser som i utgangspunktet ikke har vært så dyre, men der hun har brukt mye penger på shopping. Reisene og shoppingen finansieres gjerne med kredittkort. Han har radiostyrte biler som hobby, men har ikke brukt så mye penger på det. Hun har masse smykker, bl.a. rundt 100 kjeder. Mye av annet-posten er minibankuttak. De har et meget høyt forbruk på alle områder.

Han mener hun er den sosiale av dem, er impulsiv og kjøper det hun synes er fint, mens han trives bedre hjemme med barna eller med hobbyen sin.

Det er stort sett han som handler, mens hun skriver handleliste. Det er slutt på shoppingen. Han tar mer del i økonomien og de betaler regninger sammen. Alle kreditorene har gått med på nedbetalingsavtale etter en del om og men.

Episode 7

Episode 7				
Inntekt (M, 1)	14500		Gjeld	140 000 til faren og tidligere samboer
				60 000 inkassogjeld
<i>Sum Inntekter</i>	<i>14500</i>			
Bolig	5000			
Mat	3500		Bolig	Leier farens leilighet rimelig
Transport	500			
Klær	2000			
Sparing	0			
Gjeld	0			
Annet	3500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>14500</i>			
Overskudd	0			

Han leier farens leilighet på 80 kvadratmeter for rundt halvparten av markedsprisen. For noen år siden hjalp faren ham med å betale ned inkassogjelda på 90 000. Som nybakt far har han fått mer motivasjon til å få orden på økonomien. For noen måneder siden flyttet den tidligere samboeren hans ut og det er hun som har meldt ham på programmet etter at inkassogjelden har bygd seg opp igjen.

Han har en bunke med ubetalte regninger som han ikke har gått gjennom, mener det er vanskelig å si hvor mye han skylder, men tror det kan dreie seg om 60-70 000. Han skylder 60 000 til inkassoselskap, men i tillegg skylder han både faren og ekskjæresten 70 000. Da han fordeler minibankuttak på 12 500, setter han først opp 4 000 på klær, men da blir han korrigert av den tidligere samboeren sin. Ellers er det vanskelig å si hva han egentlig vet om forbruket sitt.

Han har levd et liv med mye festing, restaurantbesøk og shopping. På en vanlig lørdag kan det gå opp mot 2 000. Han samler gjerne venner på middag og spanderer både maten og vinen. Husleien er lav, men han har pusset opp og kjøpt en del. Fordi han har prosjektor i stua, står det en 50 tomers tv for 16 000 på soverommet uten å bli brukt, Han har seks ubetalte parkeringsbøter for mopeden, alle etter parkering like ved parkering forbudt-skilt rett utenfor leiligheten. Hunden hans kostet 16 000 da den ble kjøpt for to år siden. Flere helger reiser han på fjellet for å stå på snowboard med påfølgende afterski. Mye av lønna tas ut av kontoen, så han bruker ofte kontanter til å betale med. Egentlig går han flere tusen kroner i minus hver måned i og med at han ikke betaler renter eller avdrag på gjelda.

Han har klart å holde budsjettet. Gjelda blir nedbetalt i løpet av 6-7 år om han fortsetter å betale 3 000 i måneden.. Han har sendt noen jobbsøknader, men ikke fått ekstrajobb ennå. Ingen parkeringsbøter. Han har søkt om kurs for å få studiekompetanse.

Episode 8

Episode 8				
Inntekt (K, 3)	30500		Gjeld	750 000 boliglån etter refinansiering
				115 000 kredittgjeld
<i>Sum Inntekter</i>	<i>30500</i>			
Bolig	6000			
Mat	10000		Bolig	Kjøpte rekkehus for fire år siden
Transport	2000			
Klær	10000			
Sparing	0			
Gjeld	4000			
Annet	12500			
<i>Sum utgifter</i>	<i>44500</i>			
Overskudd	<u>-14000</u>			

Som nittenåring fødte hun sin første av sine fire barn. Fire år senere kjøpte hun rekkehus i Nittedal. Hun har vært sykemeldt i det siste og vikariatet som hjemmesykepleier er over, men hun ønsker seg tilbake i jobb.

Hun sier at hun foruten boliglånet i Husbanken og diverse kleskontoer på nettet har mange kjøpekort og mye annen gjeld som hun tipper er på rundt 110 000. Det stemmer bra. For ett år siden refinansierte hun for tredje gang, men det siste året har hun pådratt seg kredittkortgjeld på 115 000 i tillegg til private lån. Hun er spent på hva økonomene vil si om den økonomiske situasjonen. En del av forbruket kommer uventet på henne, spesielt klesforbruket og annet-posten. Gebyrene for å ta ut penger fra kredittkort har hun ikke tenkt på i det hele tatt.

Hun kjøper mye klær til barna og tar barna med på mange ferier og opplevelser. Både vennene og barna får mange gaver av henne fordi hun liker å glede dem. Hun shopper mye klær, leker og ting til det allerede fulle huset. 8 000 av annet-posten er kontantuttak, hovedsakelig fra kredittkort, hvorav 1 000 er gebyrer. Hun fyller opp med ting på loftet fordi hun synes det er vanskelig å kaste dem.

Venninnen beskriver henne som veldig snill og sier at hun bruker veldig mye penger på barna og på ting til huset (blomster, gardiner og pynteting). Hun tenker veldig mye på barna og at de skal ha en trygg og god oppvekst.

Om shoppingen sier hun: “Noen ganger når man jobber veldig mye så får man jo dårlig samvittighet, også har jeg vært flink med å kjøpe noe for å bøte på det. Det har vel egentlig vært litt min flukt da...gå på shoppingsenteret og komme ut litt. Som du ser er hjemmet ganske overfylt. Nips og naps som jeg ikke trenger å ha. Som ikke har noe betydning.” “Jeg er veldig impulsiv og har problemer med å si nei. Finner alltid noen gode unnskyldninger for å gjøre det og det kjøpet. Kjøpe litt lykke der og da.”

Loftet er ryddet og huset er ikke like overfylt som før. Budsjettet har gått veldig greit. Hun tar ekstravakter og følger råd om å ta fagskole for å slippe kveldsvakter.

Episode 9

Episode 9			
Inntekt (K, 1)	15000	Gjeld (han)	(1,1 mill boliglån snart)
Inntekt (M, 2)	32500		850 000 inkasso, kredittkort, forbrukslån
<i>Sum Inntekter</i>	<i>47500</i>		50 000 privatlån til innskudd på leilighet
Bolig	11000		Flere hundre tusener i skatt
Mat	9000	Bolig	Leier, men har skrevet under kjøpskontrakt
Transport	9500		
Klær	1000		
Sparing	500		
Gjeld	500		
Annet	20500		
<i>Sum utgifter</i>	<i>52000</i>		
Overskudd	<u>-4500</u>		

Dette samboerparet har akkurat skrevet under på en kjøpskontrakt for et nytt leilighetsprospekt. De har en datter på ett år og en hund. Han er selvstendig næringsdrivende, mens hun har en deltidsjobb ved siden av studier. De har akkurat flyttet inn der de leier og planen er å bo der til de flytter inn i nyinnkjøpt leilighet.

De har skrevet under på kontrakten for leilighetskjøpet på 2,2 millioner uten å vite om de kan få lån. De har separate økonomier og det er han som har de største problemene. Han har både gammel og ny gjeld fordi han har unnlatt å betale regninger i mange år. Han har nesten ikke åpnet post så lenge han husker. For en stund siden brant han opp en hel pose med regninger i peisen. Han har overhodet ingen oversikt over gjelda si, men kan tenke seg at den er et sted mellom en halv og en million. Med sin del av den nye leiligheten skylder han nesten 2 millioner pluss ubetalt skatt på et par hundre tusen. For å slippe lønnstrekk, jobber han som selvstendig næringsdrivende. Han betaler ikke skatt fordi “det skled ut og jeg mistet kontrollen.” Han har ingen oversikt over enkeltmannsforetaket sitt og har ikke satt seg inn i lover og regler. Han bruker 5 000 på varer som elektronikk, bøker, filmer og cd-er, men kunne selv tenke seg at han brukte 1 500.

Han handler vanligvis både frokost og lunsj på bensinstasjon. Fjernstyrte helikoptre er en kostbar hobby. Han måtte ha større tv for at den skulle være bred nok til å dekke hele veggen og han har dessuten mye utstyr til tv-en. Han låner bil av sjefen på jobben og har kjøpt en del nye ting til den, blant annet en dvd-spiller for 10 000 som ikke virker og som han ikke tar seg bryet med å levere tilbake. 5 000 bruker han månedlig på underholdningsartikler. Det er uklart hvor mye han bruker på poker.

Han er enig i at han kjøpet altfor mye på impuls. Etter jobb spiller han gjerne poker: “Ofte spiller jeg når jeg er trøtt på kveldene og sovner av midt i pokerturneringer. Så der ryker det noen tusenlapper. Jeg var god tidligere, men i det siste har jeg bare spilt for å spille, og det er ingen god business. Jeg kan satse alt fra 200 til 5 000 en helg.”

De har vært mer fokusert på hva de bruker penger på. Han har sluttet helt med handling på Statoil og nettpoker. De har solgt en god del ting. Han har fått bil av sjefen som bonus, og den har de lagt ut for salg for rundt 100 000. Han har også fått låne 100 000 fra mora. De kan bli gjeldfrie om mindre enn seks år.

Episode 10

Episode 10			
Inntekt (M, 1)	15000	Gjeld	Halvparten av boliglån på ukjent størrelse
			650 000 kortsiktig gjeld
<i>Sum Inntekter</i>	<i>15000</i>		
Bolig	2000		
Mat	5000	Bolig	Kjøpt sammen med tidligere kjæreste
Transport	6000		
Klær	1000		
Sparing	0		
Gjeld	0		
Annet	9000		
<i>Sum utgifter</i>	<i>23000</i>		
Overskudd	-8000		

Han ble kåret til Hordalands sterkeste mann i 2008 og trener nå mot NM i håndbak. Leiligheten han bor i kjøpte han sammen med sin tidligere kjæreste og han eier fremdeles halve leiligheten. Hun og deres to barn flyttet ut for to år siden, men nå har han ny kjæreste som holder liv i økonomien. Han fikk etter hvert så stort lønnstrekk at han valgte å slutte i jobben for å ta lastebilsertifikat.

Han tipper omtrent riktig på størrelsen på gjelda, men sier likevel: "Det var en ganske stor nyhet å få vite hvor ille det sto til. Hvor dum jeg faktisk har vært." Han har 13 betalingsanmerkninger: "Jeg vet det ikke er positivt, men nøyaktig hva det innebærer, det vet jeg ikke." Mange krav har økt kraftig, noe han beskriver som sjokkerende og bittert.

De siste seks årene har han kjøpt og solgt 16 biler. Bare i omregistreringsavgifter for bilene har han betalt 50 000. Han kjøper verktøy og ting han ønsker seg på impuls når han får penger. Lite av verktøyet og utstyret blir brukt. Mye av annet-posten er ting som er "kjekt å ha." Det er kjæresten hans som finansierer det månedlige underskuddet på 8 000.

Han gir uttrykk for å ha gitt etter for et sosialt press om vellykkethet og høyt forbruk: "Du vil jo gjerne at familien din skal ha det bra, og ha de rette tingene. Og hvis du ikke har penger da, så låner du penger. Enkelt og greit, ikke noe problem nå for tiden." "Det startet vel i 18-19-årsalderen. Var ferdig på skolen og begynte å tjene gode penger. Og da er det jo diverse sosiale press. Du skal ha den og den levestandarden og den og den bilen."

Han har tatt lastebilsertifikat og begynt å jobbe igjen. Kjæresten har flyttet ut, mye pga økonomien. Han har tenkt å flytte til faren og bo billig der, samtidig som han leier ut leiligheten sin og betaler så mye han kan på gjelda. Med den nye nedbetalingsplanen trenger han ikke å betale renter. Etter at bilen ble vraket har han fått låne bil av kameraten.